СЪДЪРЖАНИЕ ТЕЗА

Интервю

3 Прокурор Мариан Маринов:
От формализма и излишната бумащина печелят само престъпниците

14 **На прощаване!**

Втасахме я!

17 **През програмния период 2014-2020, за съдебната реформа ще говорим само... в минало несвършено време!**

Юридически барометър

46 **От елитна специалност навремето, днес правото става масово и със средни доходи**

Теория и практика

59 **Доц. д-р Ива Пушкарова**
Изпиране на пари. Разграничение от близки до него престъпления

81 **Виктор Модев**
Електронното управление като стратегия за превенция на финансовата киберпрестъпност

95 **Проф. Момяна Гунева**
Необходима ли е наказателна отговорност за юридическите лица?

108 **Иван Петков**
Увеличението на общото наказание по чл. 24 НК акт - на справедливост на съда

119 **Чавдар Грошев**
Чл. 58а НК и връзката му с чл. 55 НК при индивидуализация на наказанието

123 **Елена Недялкова**
Правна същност и дефиниране на понятието за анонимност на свидетеля, съгласно европейското и българското наказателнопроцесуално законодателство

127 **Герасим Геров**
Правото на превод в наказателното производство. Транспониране на европейското законодателство

135 **Стефка Михайлова**
Графологията - наука за разкриване на човешкия характер чрез почерка *(продължение)*

„Онова, което оставяш след себе си, не е изписано на каменни монументи, а е втъкано в живота на другите!"
Перикъл

Списание
ТЕЗА

Адрес на редакцията:
п.к. 1000, София, бул. „Витоша" № 2,
тел. 02 92 19 330, факс 02 988 58 95,
e-mail: apb@prb.bg
Internet: www.apb.prb.bg

Редакционен съвет:
Съдия Стефка Стоева, проф. Снежана Начева, проф. Маргарита Чинова, проф. Никола Манев, проф. Момяна Гунева, доц. Сашо Пенов, Драгомир Йорданов, съдия Калин Калпакчиев, адвокат Георги Гатев, адвокат Иван Груйкин, прокурор Васил Миков.

Редакционна колегия:
Д-р Петър Райкундов, Сава Петров, Атанас Илиев, Янка Гочева, д-р Ива Пушкарова, Петя Попова, Иван Рачев

Списание „Теза" излиза 4 пъти в годината. Всички права запазени. Никаква част от това списание не може да бъде препечатвана без изричното съгласие на издателя и на авторите.

Издател: Асоциация на прокурорите в България
Печат: Полиграфически комбинат „Димитър Благоев"

AMERICA FOR BULGARIA FOUNDATION
Фондация Америка за България

Асоциацията на прокурорите в България издава списание „Теза" по проект „Подобряване качеството и научно-практическата стойност на периодично издание – Бюлетин на Асоциацията на прокурорите в България", осъществен с финансовата подкрепа на Фондация „Америка за България".

НА ДОБЪР ЧАС!

Камен Михов е определен за национален член в Евроюст от България

Правителството определи заместника на главния прокурор във Върховната административна прокуратура Камен Михов за национален член в Евроюст от България. Заместник на националния член ще бъде Иванка Которова – прокурор във ВКП, а помощник – Димитър Хаджийски, прокурор в Софийската районна прокуратура. Мандатът и на тримата е четири години, считано от 12 февруари 2014 година.

Евроюст е специализирана структура на Европейския съюз със седалище в Хага. Създадена е през 2002 г. като орган за засилване на борбата срещу тежката престъпност. Задачата й е да подкрепя и засилва координацията и сътрудничеството между националните органи за разследване и съдебно преследване на тежката престъпност, засягаща две или повече държави членки, или изискваща съдебно преследване върху обща основа на базата на извършените оперативни действия и на информацията, предоставена от органите на държавите-членки и от Европол.

Съставът на Евроюст включва по един национален член, командирован от всяка държава членка, който се подпомага от един заместник и от помощник.

Сега национален член в Евроюст е Мариана Лилова, чийто мандат изтече на 12 февруари т.г. С писмо до министър-председателя главният прокурор предложи, поради увеличаване на отговорностите, задачите и обема на работа, Националното бюро на Евроюст да бъде конституирано в пълен състав и са предложени трите кандидатури.

Съобщение на пресслужбата на Министерски съвет, публикувано 22 януари 2014 г.

Камен Михов е роден на 17 януари 1966 г. в град София. Завършил е Юридическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски" през 1991 година. Работил е като адвокат до 1996 година. От месец март 1996 г. е прокурор в Районна прокуратура – гр. Петрич.

От септември 1996 г. е Районен прокурор на Районна прокуратура – гр. Благоевград, а от 2001 г. е прокурор в Софийската апелативна прокуратура.

От 2004 г. Камен Михов е прокурор във Върховната касационна прокуратура, а от 2006 г. - завеждащ отдел „Международно правно сътрудничество" във ВКП.

През януари 2013 г. е избран за заместник на Главния прокурор и ръководител на Върховната административна прокуратура. Камен Михов е член на Асоциацията на прокурорите в България от нейното създаване през 1997 година.

През периода 2001 г.-2007 г. е член на Управителния съвет на Асоциацията. От 2007 г. до юни 2013 г. е председател на АПБ, а от юни 2013 г. - член на Управителния съвет на Асоциацията. Камен Михов е член на Международната асоциация на прокурорите, Национален координатор на Европейската правна мрежа (EJN) и Национален кореспондент на EJN. Той е и Национален представител в Консултативния съвет на Европейските прокурори (CCPE).

Камен Михов владее английски и руски език. Женен е и има две деца.

Прокурор Мариан Маринов:

От формализма и излишната бумащина печелят само престъпниците

Мариан Маринов е роден през 1967 г. в София. Завършва Средното милиционерско училище в Пазарджик през 1986 г. и започва работа на Аерогара „София". През 1988 г. започва да учи право във Висшия институт на МВР (днешната Академия). През 1993 г. се дипломира и след приключване на задължителния юридически стаж - през 1995 г. започва работа като военен следовател в Софийската военно-окръжна прокуратура.

Две години по-късно Мариан Маринов се мести да живее и работи във Варна, където посреща втората си професионална преквалификация: през 2005 г. той е преназначен за военен прокурор. През 2010 г. Мариан Маринов се връща в столицата, а от месец ноември 2011 сваля униформата и започва работа като прокурор в Софийска градска прокуратура.

Досъдебното производство, заради което Мариан Маринов застана пред микрофона и обектива на „Теза", нашумя в медиите като „Делото срещу бакшиша убиец". То е образувано на 10 юли 2013 г. вечерта, когато доволно почерпеният таксиметров шофьор Михаил Куртев не успява да овладее служебния си автомобил и пред мола на бул. „Цариградско шосе" предизвиква зверска катастрофа. Резултатът е известен - двама загинали и единадесет ранени (от които един тежко, петима със средни телесни повреди и петима с по-леки увреждания).

Мариан Маринов влиза в делото случайно. Два месеца след тежкия инцидент разследването е приключило, а наблюдаващият прокурор е в отпуск. Тогава рулетката на случайния подбор е завъртяна и „късметът" каца върху рамото на Мариан Маринов, който е определен като втори наблюдаващ прокурор. След проучване на материалите по делото, той дава няколко допълнителни указания и същевременно изменя мярката за неотклонение на Михаил Куртев от „задържане под стража" в „парична гаранция" в размер на 1000 лв., защото максимално допустимия от закона срок за задържане при непредпазливо деяние е два месеца.

Оттук нататък всичко се развива с шеметна скорост (ако се съди по оценките за работата на съдебната система, фигуриращи в годишните доклади на

Европейската комисия, разбира се).

Дадените указания са изпълнени в месечен срок, следва предявяване на материалите по делото на пострадалите и техните близки което продължава още две седмици и в началото на месец ноември делото е докладвано на прокурора, а на 13 ноември 2013 г. е внесено с обвинителен акт в Софийския градски съд.

Предвид настъпващите коледни празници, съдът насрочва съдебното заседание за 16 януари 2014 г., което по искане на подсъдимия се гледа по реда на Глава 27-ма от НПК – съкратено съдебно следствие. Това означава, че подсъдимият е признал всички факти и обстоятелства в обвинителния акт и се е съгласил да не се събират доказателства за тези факти, при което ще се ползва от привилегията наложеното му наказание да бъде намалено с една трета.

При това положение тричленният съдебен състав с председател съдия Петър Гунчев и съдебни заседатели - Милия Цанкова и Вера Костова одобрява така изразеното от подсъдимия съгласие и пристъпва към изслушване на съдебните прения (пледоариите на прокурора, частните обвинители и защитата на подсъдимия), които приключват в рамките на около 2 часа.

След последната дума на подсъдимия, съдът се оттегля на съвещание . С постановената осъдителна присъда се определя почти максималният срок на наказанието лишаване от свобода за това деяние – 14 години (при горна граница 15 години), което по силата на закона намалява с 1/3 и така Куртев получава наказание лишаване от свобода за срок от 9 години. Лишен е и от право да управлява МПС за срок от 13 години.

На 24 януари главният прокурор Сотир Цацаров издава Заповед № ЛС-157, която гласи: „За отлично изпълнение на задълженията по чл. 46 (1) и (2) т. 1 и т. 3 НПК по конкретно наказателно производство с предмет престъпление по транспорта НАГРАЖДАВАМ СЪС СЛУЖЕБНА БЛАГОДАРНОСТ г-н МАРИАН МИТОВ МАРИНОВ - прокурор в Софийска градска прокуратура... Заповедта да се публикува на ведомствения информационен сайт на Прокуратурата на Република България".

На 6 февруари председателят на съдебния състав Петър Гунчев публикува мотивите към присъдата на Куртев в сайта на Софийския градски съд.

На 10 февруари прокурор Мариан Маринов изпраща до директора на СДВР „депеша", в която се казва:

„Уважаеми господин директор, на основание чл. 214 от ЗМВР, предлагам да бъдат наградени с отличие и награда - за постигнати високи резултати и за конкретен съществен принос при изпълнение на служебните си задължения - служителите на МВР, работили по досъдебно производство № 11338/2013 г. по описа на РТП-ОДП-СДВР... Наказателно производство, водено срещу МИХАИЛ НИКОЛОВ КУРТЕВ... за престъпление по чл. 343 ал. 4 вр. ал. 3 предл. 1 б. „а" и б. „б", предл. 2 вр. ал. 1 вр. чл. 342, ал. 1 предл. 3 от НК, бе с висок обществен интерес. Разследването приключи във възможно най-кратък срок. Бяха събрани достатъчно по обем и качество доказателства, които обусловиха възможността съдебното производство да приключи още на първа инстанция!"

А на 20 февруари прокурор Мариан Маринов „кацна" в офиса на Асоциацията и влезе в скромната (все още) история на списанието като първият редови обвинител, позволил си „лукса" да излезе от анонимност и да застане пред „Теза" с имената и вижданията си за „нещата" от прокурорския делник.

Г-н Маринов, най-напред - поздравления за отличието! След това - поздравления за предложението директорът на СДВР също да награди служителите, работили по случая. Наистина ли казусът беше толкова заплетен, че решаването му да Ви донесе публично признание от най-високо място, както се казваше навремето?

Не искам да се хваля, затова ще Ви отговоря така: лесни за решаване случаи, в които доказателствата са железни, експертизите са брилянтни, а свидетелските показания са толкова детайлни, сякаш хората са си водили подробни записки, съществуват само в киното, телевизията и литературата.

И все пак не може да отречете, че всичко Ви беше поднесено на тепсия (образно казано): ал-

кохол, превишена скорост, брутално нарушаване на правилата, очевидци на инцидента, задържан на местопроизшествието извършител, самопризнание, разкаяние…

Не съм съгласен с Вас. Тези обстоятелства сами по себе си не са достатъчна предпоставка за успешно приключване на случая. В конкретния случай имаме изключително тежък резултат, причина за който е безхаберното и безотговорно отношение на един човек. Въпреки, че за всички бе ясно, че водача на таксито е виновен, той и неговия защитник до последно твърдяха, че друг участник в движението е истинската причина за произшествието. Това е тяхно право на защита, което съгласно съществуващите процесуални правила и процедури следваше да бъде проверено, независимо от това колко доказано ни се струва обвинението.

Значи случаят, колкото и лесно решим да изглежда отстрани, можеше и да бъде смачкан?

Какво имате предвид под „смачкан случай”?

Примерно - вещи лица претупват работата си, свидетели се отказват от показанията си, адвокати започват да искат все по-нови и все по-сложни експертизи, разследващи полицаи объркват конците и допускат процесуални нарушения, които позволяват на съда да връща делото за доразследване... С две думи - все банални неща, познати от практиката за шикани-ране на процеса.

Досъдебното производство по този случай е един пример, че когато човек иска да свърши работата си добросъвестно, и положи необходимите усилия за това, е налице положителен резултат. Както ви казах в началото на интервюто - дълги години съм бил военен магистрат и от опит знам, че без дисциплина и детайлно планиране на разследването не се постига резултат, а се отбива номер. С други думи - и колегите от СДВР и вещите лица сякаш приеха присърце своите задачи и всеки свърши своята работата качествено.

Защо решихте да станете магистрат под пагон? Някой посъветва ли Ви, или униформата е била Ваша детска мечта?

Обяснението е семпло. Завърших милиционерското училище в Пазарджик. Започнах работа на Аерогара „София”, но определено работата не ме удовлетворяваше и осъзнах, че средното ми образование не ми дава перспективи. Така реших да кандидатствам и през 1988 г. влязох да следвам задочно в института на МВР, тогава известен като „Школата в Симеоново”. След дипломирането освен професионалната специалност придобих и гражданска специалност „право“. Пред себе си имах два пътя – или да продължа да работя в МВР, или да опитам реализация в съдебната система. Предвид деветгодишния ми опит в органите на Народната милиция/Полиция реших, че ако искам да се занимавам с наказателно право, бих могъл да се реализирам като военен магистрат в съдебната система.

Но защо не влязохте в цивилната прокуратура?

Освен причината, която посочих, друга причина бе, че запазвах категорията си на труд и като начинаещ юрист започвам работа на окръжно ниво, което всъщност е първата инстанция при военните съдилища и прокуратури.

Къде работата е концептуално по-лека?

В какъв смисъл?

В буквалния. Словосъчетанията „Военно следствие”, „Военна прокуратура” и „Военен съд” извикват само една представа - казарма, безпрекословно подчинение, страх от „големите болтове”…

Няма такова нещо. При военните наистина има по-строга йерархична субординация и чинопочитание базирано на Закона за отбраната и въоръжените сили, което дисциплинира в посока спазване

на професионалните правила, но подчинението е на процесуална основа.

Висшестоящи офицери някога месили ли са се в работата Ви?

Не!

А, ако аз съм ваш началник и Ви наредя да прекратите едно или друго дело, ще изпълните ли заповедта ми?

Ама като какъв началник?

По пагон, като по-висш офицер…

И генерал да сте, нямате право да ми заповядвате подобни неща.

Дори да работим в една и съща прокуратура?

Да, защото като магистрати сме равнопоставени, ако сме на една длъжност. Освен това разпоредбата на чл. 136 ал. 5 от ЗСВ гласи, че военните прокурори и следователи при изпълнение на длъжността си са независими от военните органи.

Тоест - „казармени гонки" няма, така ли?

Това са несъстоятелни хрумвания. Званията никога не са били фактор при разследването и решаването на делата. Преди време те играеха роля при формирането на възнагражденията, но отдавна военните магистрати получават заплати на общо основание - според длъжността, ранга (съгласно ЗСВ), трудовия стаж и т.н., а не според броя и големината на звездичките върху пагона.

Последен въпрос на „военна" тема: кой спечели от девоенизирането на МВР - обществото като цяло, само полицаите или… „пациентите" на Темида, т.е. закононарушителите?

Според мен няма никакво значение дали МВР е военизирано или цивилно. Според някои обаче пагонът мобилизира служителите, натоварени с по-специфични правомощия или упражняващи по-опасни професии.

Какво имате предвид? Или по-скоро кого?

Примерно - оперативните работници и полицаите от т. нар. силови подразделения, които участват в рискови операции и им се налага да използват бойно оръжие, пожарникарите…

Пожарникарите пък защо?

Преди години, когато вървеше дебатът за девоенизирането на МВР, чух един началник да се тюхка как сега щял заповяда на девоенизираните си подчинени да влизат в огъня и да гасят…

Значи военизацията е необходима, за да има кой да работи денонощно и за без пари?

Аз си мисля, че ако имаш съвест и изпълняваш професионалните си задължения, не е необходимо да си в униформа и да чакаш някой да ти заповяда. Колкото до полицаите, девоенизацията ги накара да се чувстват по-освободено. Според мен проблемът е с подсъдността. Според мнение на европейски експерти, което съм чул, лицата със завишени властнически правомощия трябва да носят завишена отговорност и с тях да се „занимават" специализирани съдебни структури, каквито преди години бяха единствено военната прокуратура и военния съд. Другата теория е, че полицаите и оперативните работници имат същите граждански права като всички останали данъкоплатци и следва да отговарят пред общите съдилища и прокуратури.

Вие какво мислите по този въпрос?

След девоенизирането на МВР и промяната на подсъдността, ръководството и надзора върху разследването срещу тези служители е от компетентността на прокурорите от районните и окръжните прокуратури и делата съответно се гледат от съ-

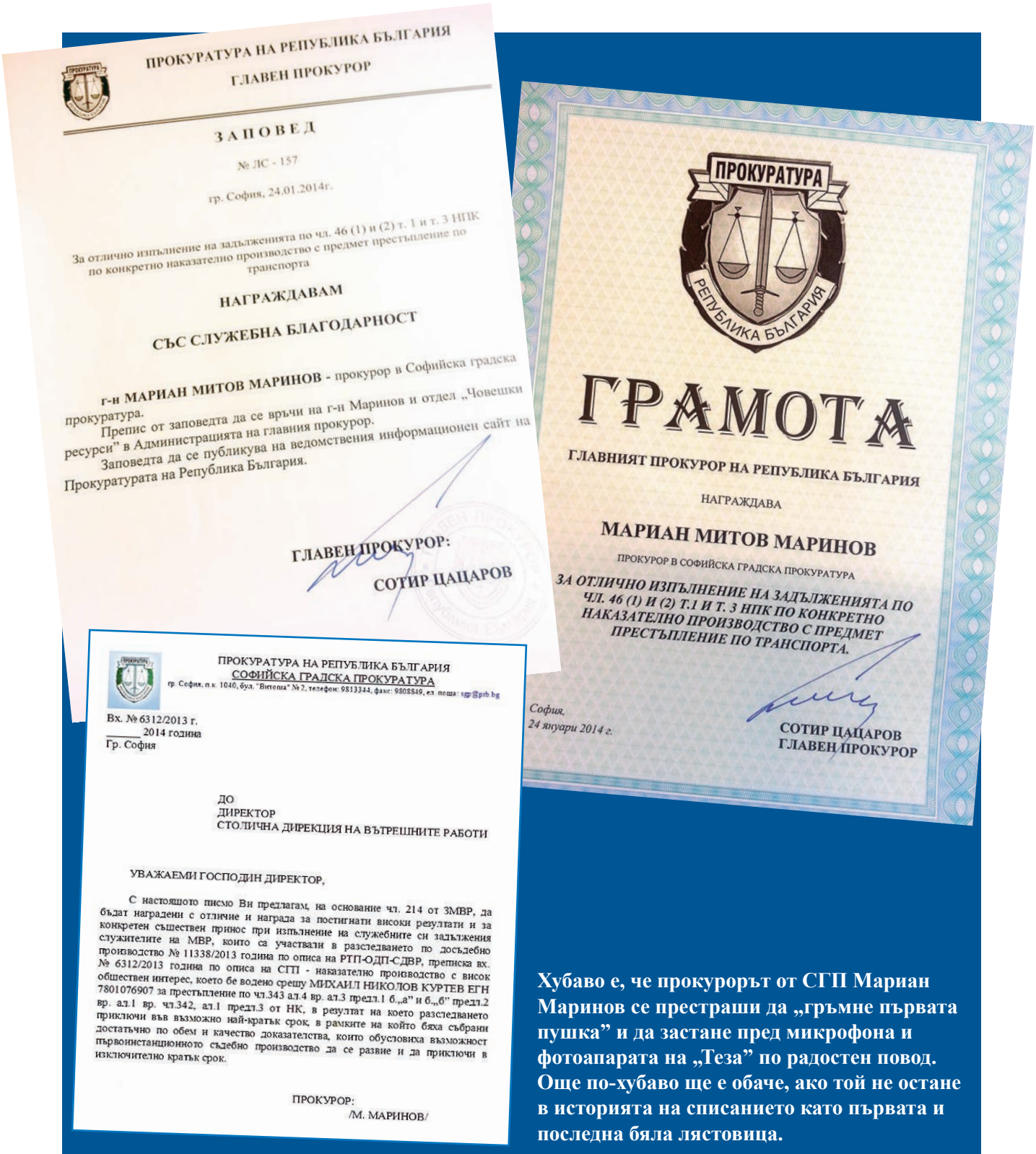

ПРОКУРАТУРА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

ГЛАВЕН ПРОКУРОР

ЗАПОВЕД

№ ЛС - 157

гр. София, 24.01.2014г.

За отлично изпълнение на задълженията по чл. 46 (1) и (2) т. 1 и т. 3 НПК по конкретно наказателно производство с предмет престъпление по транспорта

НАГРАЖДАВАМ

СЪС СЛУЖЕБНА БЛАГОДАРНОСТ

г-н МАРИАН МИТОВ МАРИНОВ - прокурор в Софийска градска прокуратура.

Препис от заповедта да се връчи на г-н Маринов и отдел „Човешки ресурси" в Администрацията на главния прокурор.

Заповедта да се публикува на ведомствения информационен сайт на Прокуратурата на Република България.

ГЛАВЕН ПРОКУРОР:

СОТИР ЦАЦАРОВ

ПРОКУРАТУРА

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

ГРАМОТА

ГЛАВНИЯТ ПРОКУРОР НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

НАГРАЖДАВА

МАРИАН МИТОВ МАРИНОВ

ПРОКУРОР В СОФИЙСКА ГРАДСКА ПРОКУРАТУРА

ЗА ОТЛИЧНО ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ЗАДЪЛЖЕНИЯТА ПО ЧЛ. 46 (1) И (2) Т.1 И Т. 3 НПК ПО КОНКРЕТНО НАКАЗАТЕЛНО ПРОИЗВОДСТВО С ПРЕДМЕТ ПРЕСТЪПЛЕНИЕ ПО ТРАНСПОРТА.

София,
24 януари 2014 г.

СОТИР ЦАЦАРОВ
ГЛАВЕН ПРОКУРОР

ПРОКУРАТУРА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
СОФИЙСКА ГРАДСКА ПРОКУРАТУРА
гр. София, п.к. 1040, бул. "Витоша" № 2, телефон: 9813344, факс: 9808849, ел. поща: sgp@prb.bg

Вх. № 6312/2013 г.
_____ 2014 година
Гр. София

ДО
ДИРЕКТОР
СТОЛИЧНА ДИРЕКЦИЯ НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ

УВАЖАЕМИ ГОСПОДИН ДИРЕКТОР,

С настоящото писмо Ви предлагам, на основание чл. 214 от ЗМВР, да бъдат наградени с отличие и награда за постигнати високи резултати и за конкретен съществен принос при изпълнение на служебните си задължения служителите на МВР, които са участвали в разследването по досъдебно производство № 11338/2013 година по описа на РТП-ОДП-СДВР, преписка вх. № 6312/2013 година по описа на СГП - наказателно производство с висок обществен интерес, което бе водено срещу МИХАИЛ НИКОЛОВ КУРТЕВ ЕГН 7801076907 за престъпление по чл.343 ал.4 вр. ал.3 предл.1 б.„а" и б.„б" предл.2 вр. ал.1 вр. чл.342, ал.1 предл.3 от НК, в резултат на което разследването приключи във възможно най-кратък срок, в рамките на който бяха събрани достатъчно по обем и качество доказателства, които обусловиха възможност първоинстанционното съдебно производство да се развие и да приключи в изключително кратък срок.

ПРОКУРОР:
/М. МАРИНОВ/

Хубаво е, че прокурорът от СГП Мариан Маринов се престраши да „гръмне първата пушка" и да застане пред микрофона и фотоапарата на „Теза" по радостен повод. Още по-хубаво ще е обаче, ако той не остане в историята на списанието като първата и последна бяла лястовица.

ответните съдилища. От друга страна след промяната на подсъдността, натоварването на военните прокурори рязко падна и това наложи част от щатовете да бъдат прехвърлени към цивилното обвинение. Аз също попаднах в „кюпа“ и се озовах в София.

Как така попаднахте? Да не са Ви „трансформирали“ насила?

Никой не ми е поставял ултиматуми. Вариантите в моя случай бяха два: ако ми се работи - приемам предизвикателството и се премествам, ако ме е страх от новата работа - продължавам да си седя под пагон. Мен не ме беше страх и се бухнах в най-дълбокото - в Софийска градска прокуратура. Но да си довърша мисълта за девоенизацията на МВР. Вторият ефект от промяната на подсъдността е доста по-… зловещ, да речем.

Какво имате предвид?

Много хора, в това число и адвокати са споделяли с мен, че вече реално няма на кого да се оплачат от полицейски произвол или от злоупотреба със служебно положение и власт от страна на полицейски служители. Наистина, понякога потърпевши се явяват и доказани престъпници, но логиката е потресаваща - „А, този е престъпник и няма какво да се оплаква!” Притеснително е, когато органите, които са призвани да съблюдават закона и да изискват от другите хора спазване на закона, да вършат престъпления…

Да, но нали законодателят изрично е посочил, че деяния, извършени от полицейски служители, се разследват от следователи?

Следователите нали също работят в тясно сътрудничество с полицията? Да не би на тях да им е по-лесно да се обърнат, образно казано срещу хора, с които години наред са разследвали тежки престъпления? Според мен би трябвало в окръжните прокуратури да бъдат създадени специализирани звена, които да разследват само и единствено престъпленията, извършени от служители на МВР (към момента в новата структура на СГП е създадено точно такова звено - бел. ред.).

И смятате, че те ще имат достатъчно работа?

Докато МВР беше под пагон, аз винаги съм бил натоварен - и като следовател, и като прокурор. Освен това, да разследващ служители на МВР е изключително деликатна работа. Това не са случайни хора и работят на страната на закона. А ти трябва да установиш този човек дали е натопен, дали си е изтървал нервите след 30-40 часа на крак или пък става дума за „нещо друго“. Говоря за най-често срещаното полицейско насилие - при задържане, обиск или охрана на масово мероприятие. Ужасно деликатни са тези ситуации. От една страна трябва да покажеш уважение към труда на тези хора, но от друга страна трябва да ги респектираш така, че да не минават от другата страна на закона. Всъщност, точно това беше стресиращото, натоварващото. А не толкова количеството на делата.

Напоследък все по-често разни политици „обещават”, че щом вземат властта, тутакси ще върнат МВР под пагон. Според Вас има ли смисъл от поредната реанимация на нещо старо, което сме променили по настояване на Брюксел?

Честно да си призная, пагонът в МВР май е свален само формално. Или по-скоро - само по отношение на подсъдността. В МВР организацията на работа, йерархичната структура и чинопочитанието все още си съществуват и сочат, че то наподобява военизирана организация. Забелязвали ли сте например, че бившият главен секретар често се появяваше с униформа, което го представяше като върховен главнокомандващ? И че самите полицаи също носят пагони?

В много други държави полицаите също носят униформи...

След като това не са военни пагони, какво са – украшения с капачки, вместо звездички? За тези

символи не съм срещал обяснение, но е факт, че това са униформи.

Какво означава това според Вас?

Униформата придава тържественост, парадност. Но аз говоря за другото - за подчинението и йерархията. Хайде, министърът е политическо лице. Но от главния секретар надолу – ръководствата на главните и регионалните дирекции, началниците на сектори и отдели - всички те знаят, че са длъжни да се подчиняват и знаят, че носят отговорност за всяко свое отклонение от това правило. И то носят отговорност, която е идентична с отговорността им по устава от едно време. Длъжни са да се подчиняват безпрекословно, да изпълнят дори най-странните заповеди на ръководителите си от по-горен ранг, само дето сега се наричат комисари, а не капитани, полковници или генерали.

А Вие какво мислите по въпроса?

Работата в полицията и по-специално на оперативните работници предполага човек да е оперативно самостоятелен, да мисли със собствената си глава, да не е толкова строго подчинен на началниците си. И най-важното - сам да осъзнава отговорността, която носи за действията си.

Според Вас защо обществото не вярва на прокуратурата, а и на съдебната система като цяло?

А на Вас не ви ли прави впечатление, че непрекъснато някой се опитва да си измие ръцете с прокуратурата? Ние сме длъжни да прилагаме законите такива, каквито са. Хубави или калпави, перфектни или писани надве-натри. Каквото е гласувал парламентът, това прилагаме. Наистина аз мога да приложа закона грешно, но по принцип рамката на възможностите ми е разписана от законодателя.

Едва ли само законите са виновни и за общественото недоверие, и за критиките на Брюксел.

Вижте, прокуратурата е някакъв тип представителна извадка на обществото, ние не живеем и не работим в ковьоз. Има прекрасни професионалисти, но има и колеги, които гледат формално на задълженията си. Не вникват в същността на казуса, който им е възложен, не търсят справедливото решение. Просто не си дават сметка, че решават човешки съдби. Чувал съм колеги да казват, че търсенето на справедливостта било глупост. Това на Вас как ви звучи?

Като оправдание.

За нещо друго?

Да.

Аз не мога да бъда толкова категоричен. Мога само да предполагам, че вероятно по този начин се прикрива възможността да кривнеш от правия път в името на някакъв интерес…

Между другото една от дежурните критики е, че магистрат с влязла в сила ефективна присъда няма. Наказателни производства има, но магистрат зад решетките… „е, те такова животно нема!“, както гласи популярният виц за шопа и жирафа.

Всеки случай е конкретен и строго специфичен. Не мога да кажа дали еди кой си е извършил престъпление или не е. Но щом е започнало производство, очевидно някои негови действия са породили съмнения. Другият вариант е… класическата постановка за отстраняване на неудобен магистрат - „донос - дисциплинарно производство - досъдебно производство - отстраняване до изясняване на случая“.

И каква е схемата на една класическа постановка?

Нямам представа, но въпросът ме подсеща за

един случай, който не е свързан с магистрат, но обяснява много. В мъжката съблекалня на фитнес и СПА центъра в столичен хотел е била монтирана скрита камера под предлог, че там е била извършена кражба. По този повод бе образувано досъдебно производство за незаконно използване на техническо средство, предназначено за негласно събиране на информация, без надлежно разрешение, което се изисква по закон, което сочи на престъпление по чл. 339а ал. 1 от НК.

Открихте ли кой е този „някой“?

Да, но прекратих делото. Мотивът ми беше следния. Текстът в НК гласи, че който без съответно разрешение, дадено по закон, използва средства за скрито наблюдение, се наказва. Тази норма е бланкетна и аз бях длъжен да посоча според кой закон човекът е трябвало да получи разрешение за монтирането на тази камера. А такъв закон се оказа, че… няма. Просто никъде не беше регламентирано кой и как има право да ни снима и да ни подслушва тайно. Регламентация имаше само в Закона за частната охранителна дейност. Тя обаче не ми свърши никаква работа, защото текстът гласеше горе-долу следното: когато в един обект се използват охранителни камери, на видно място трябва да бъде посочено, че обектът се намира под видеонаблюдение. И понеже никъде в нормативната уредба не срещнах текст, който да разрешава или забранява монтирането на скрити камери, аз приех, че законът в случая е неприложим.

Тоест - цялата патардия около проекта за нов Наказателен кодекс, плашещ със санкциите за незаконното записване и снимане, е излишна?

Не знам в какъв вид ще бъде приет новия НК.

Според Вас трябва ли прокуратурата да остане единна и централизирана?

Според мене – да. Някои са на друго мнение, но когато нямаш по-горна инстанция, контролна, е много вероятно да започнеш да се мислиш за Господ, освен ако не мислиш, че само Той е над теб... Според мен в това е смисъла на чл. 136 от ЗСВ, съгласно който прокуратурата е единна и централизирана и всички прокурори и следователи са подчинени на главния прокурор. Той от своя страна носи отговорност за цялата прокуратура, като осъществява надзор за законност и методическо ръководство върху дейността на всички прокурори, което произтича от разпоредбата на чл. 46 ал. 4 от НПК.

Е, нали си има процесуален контрол? Защо е необходимо да има и административен „такъв“?

Административен контрол върху хода на досъдебните производства няма. Съгласно ЗСВ всички прокурори и следователи са подчинени на административния ръководител на съответната прокуратура, но отговорност по делото носи наблюдаващия прокурор, който повдига и поддържа обвинението за престъпления от общ характер съгласно НПК, а прокурор от по-горестоящата прокуратура може да отмени постановлението му, като неговите писмени указания са задължителни.

Тоест - не може да Ви се обади заместник-главен прокурор и да Ви каже – хайде, колега, бъди така любезен и извади еди кое си доказателство от делото...

Никой не може да ми нареди такова нещо, нито как да приключа едно дело, но писмените указания на по-горния прокурор, дадени по реда на НПК, са задължителни за мен, дори той може и сам да извърши някои процесуални действия.

Всъщност, главният прокурор има ли право писмено да Ви нареди как да прекратите конкретно производство?

Не съм мислил по такъв казус, защото досега никой не ми се е обаждал и не ми е нареждал да правя едно или друго нещо. Нито пък са ми „спускали“ указания как да приключа дело.

Нито веднъж?

Да, в цялата си кариера нямам такъв случай. Съществува правило, че горестоящата прокуратура не е компетентна да решава преписки и дела, които са от компетентността на подчинената прокуратура.

Как мислите, не е ли крайно време главният прокурор да назначава поне заместниците си?

На практика това се прави и в момента.

Не е точно така. Той предлага, а ВСС ги назначава.

Въпросът е, че е по негово предложение, което Висшият съдебен съвет уважава.

Проблемът е, че може и да не го уважи, нали?

Това са процедурни въпроси и решаването им зависи от волята на законодателя. Аз лично съм убеден, че за да може административният ръководител да си движи нещата, той трябва да има доверие на хората, които е определил за свои заместници. И да носи отговорност за това какво правят те.

Нещо не се забелязва някой административен ръководител да е носил отговорност за резултатите на подопечната му прокуратура.

Ами... носи се, но не се вижда навън.

Преди малко казахте, че не ви е страх от работа и затова сте пожелали да Ви преместят в едно от най-натоварените обвинения - СГП. Мислили ли сте какво трябва да се направи, че натовареността Ви да придобие по-човешки измерения?

Дали съм мислил?

Да, за варианти, чрез които да се намери решение как бихте могли да бъдете поразтоварени малко...

Ние да бъдем разтоварени? Просто е – с назначаването на още хора. В отдела, в който работя – скоро ми правиха атестация. Не знам какви ще са резултатите, но компютърът изчисли, че съм два пъти по-натоварен от средната натовареност за СГП. А в нашата прокуратура, както много добре е известно, натовареността е смазваща.

По колко дела месечно минават през ръцете Ви?

Отдавна съм престанал да ги броя, защото непрекъснато идва по нещо ново. А резултатът от напрежението и стремежа да свършиш всичко качествено и в срок, неминуемо се отразява и на здравето, като високо кръвно например.

Все пак не може да не знаете какво Ви предстои, след като излезете от офиса на Асоциацията.

Имам да пиша десетина обвинителни акта, които изискват повече време. Междувременно се произнасяме и по много други преписки, които са спешни и не търпят отлагане – за вземане и изпълнение на мерките за неотклонение, искания за одобрение на протоколи за претърсване и обиск, удължаване на срокове, въззивен контрол и проверка актовете на прокурорите от подчинената прокуратура, непрекъснат поток от молби, жалби, искания, преписки по ШИС… Плюс участия в съдебни заседания, в т.ч. и по актове, които не сме изготвяли лично. Плюс въззивни производства, които рядко са помалко от десетина на ден и обикновено се докладват около седмица преди заседанието, а тези по мерките за неотклонение - до два три дни преди това.

И как се готвите за тези въззивни производства, след като за два-три дни човек дори една средно дебела книга не може да прочете?

Ами… успяваме да ги превъртим някак си.

Ами, ако две-три от делата са по 50-60 тома?

Никой не ни пита. Четеш крайните актове, жалбите и протеста, преценяваш в какво се състои искането и дали да проучваш и доказателствата, маркираш, копираш нужните документи и се готвиш за пледоария… И си е чист късмет да се разминеш само с едно-две заседания седмично. Всъщност, най-натоварващо е, че си пишем всичко сами – това са всички изхождащи от нас актове, искания, постановления, писма… Особено тежко е с делата за наркотици. Почти по всяко от тях имам поне по един задържан, който на всеки два месеца пуска жалба за изменение на мярката за неотклонение - това е негово право. И по тази жалба трябва да изискам дело, след това да го изпратя в съда, след това да се явя в съдебната зала…

Г-н Маринов, като споменахме мерки за неотклонение, да Ви попитам нещо „по-така“. Това „нещо“ има доста допирни точки с темата за натовареността, така че… „удрям през просото“. Трябва ли прокуратурата непрекъснато да иска най-тежката мярка за неотклонение „Задържане под стража“, след като в развитите демокрации „решетки“ се искат само за серийни убийци, убийство на полицай, изнасилване на непълнолетна и още два-три вида тежки престъпления.

Нещата се преценяват за всеки отделен случай. Условията са ясни, затова ще обобщя в свободен текст: лицето да е извършило тежко престъпление, да съществува опасност да се укрие, да унищожи доказателства, да манипулира свидетели и т.н. Разбира се, че когато едно лице е с „пъстро“ свидетелство за съдимост, е логично да искаме задържането му под стража, защото явно не се страхува от закона. Никак не са малко случаите обаче, когато искаме най-тежката мярка за неотклонение по отношение на лица, които са с условни присъди и са извършили нови престъпления по време на изпитателния срок.

Все пак не Ви ли се струва, че арестите са пълни със следствени и обвиняеми? И всички те, както казахте преди малко, през няколко месеца искат пускане под гаранция и обжалват отказите?

Често съдът отказва да задържа, ние също не внасяме всяко искане, постъпило от разследващите полицаи. Но наистина би могло да се мисли по темата, защото процедурата е сравнително тежка и натоварва допълнително прокурорите. Освен това, докато тези искания се движат между съдебните инстанции, разследването върви бавно, защото първоначалните материали по делото също „обикалят“ из съдилищата. За мен обаче друг проблем е по-сериозен. Става дума за непрекъснатите искания за удължаване срока на разследването. Личното ми мнение е, че тази процедура излишно затормозява процеса и не води до чак такова дисциплиниране на разследващите органи. Какво имам предвид?

При участията ми в международни семинари не съм чул колеги от Европейския съюз да говорят за такива кратки срокове на разследване. В Германия и Италия, например, можеш да разследваш колкото ти се налага, за да разкриеш престъплението и да събереш доказателства, но периодично - на шест месеца се изготвя справка за хода на делото - какво се случва, как се случва, защо се случва. И ние правим такива справки - когато изготвяме искането за удължаване на срока. Ами, ако не ми бъде удължен срока, какво следва? Спиране на разследването, тъй като събраните след този срок доказателства нямат доказателствена тежест пред съда по силата на закона и събирането им става абсолютно безсмислено?

Напротив, ще работите срещу неизвестен извършител, няма да арестувате и няма да повдигате обвинения, докато не съберете категорични доказателства.

Това е друг въпрос. За мен срочността на мерките за процесуална принуда е по-правилното ограничение, за да няма вечни обвиняеми. Но да се затлачва системата с безкрайни искания от чисто формален характер…

„Вечните обвиняеми“ нали отпаднаха преди

една година?

Това за мен също не е правилно. Законодателят далеч по-качествено защитава правата на обвиняемия, докато правата на пострадалите в нашия процес остават неглижирани. Това не е само мое мнение.

Според мен повдигането на обвинение предполага, че всички доказателства са събрани.

Не е така.

Защо?

Започваме от най-ниската степен на доказаност. При наличие на достатъчно данни за извършено престъпление, законът ни задължава да образуваме дело. След това, за да обезпечим нормалния ход на разследването и събирането на доказателства, трябва да наложим мерки за процесуална принуда - задържане, запор на имуществото, забрана за напускане на страната и т.н. Законът обаче не ни позволява да налагаме тези мерки, ако лицето не е обвиняем…

Има различни виждания по този въпрос. Някои казват, че обвиняемият трябва да стане обвиняем чак в края на предварителното производство. Други твърдят, че по този начин се нарушават правата на лицето, защото то не може да участва в процеса и не знае за какво се води разследването. Но иначе съм съгласен с Вас - трябва да се повдигат обвинения само тогава, когато са събрани достатъчно доказателства за виновността на лицето!

Е, предполага се, че две години е достатъчен период за доказване на повдигнато обвинение?

Много често не е. И затова въпросът можеше да бъде решен по друг начин: след две години се свалят обвиненията, но производството не се прекратява. А сега, с възстановяването на тази норма (чл. 368 от НПК), на практика сме в хипотезата „законно оневиняване на лице, което евентуално е извършило престъпление“. Това си е амнистия.

Защо да е амнистия, след като няма доказателства за вината на това лице?

Амнистия е, защото никак не са малко делата, които не могат да приключат заради поведението на обвиняемите. Пример: образувано е дело с един обвиняем. Той е под парична гаранция и на третия месец се укрива. След изтичане на определения срок прави искане делото да бъде разгледано от съда. Много колеги успяват в тримесечния срок, но ако делото е сложно, амнистирането е гарантирано. Така че трябва да се търси сметка за причините, които са довели до забавяне или стопиране на предварителното разследване. Ако е по вина на разследващите органи - окей. Но, ако е по вина на обвиняемия или заради липсващ ключов свидетел, защо е необходимо предполагаемия престъпник да бъде амнистиран? И то при наличие на доказателства, които са обосновали образуването на наказателното производство и привличането на обвиняем?

Сменяме темата. Къде, според Вас, трябва да бъде прокуратурата? Ще Ви помоля обаче да се абстрахирате от факта, че работите в обвинението.

Мястото на прокуратурата е в съдебната система и аз не виждам никакви причини положението й да се променя. Подчиняването на прокуратурата на изпълнителната власт ще е абсолютна грешка. Всъщност, кой иска да ни мести в изпълнителната власт?

Засега амбициите са само за изваждане на прокуратурата от съдебната система. А кой иска… Кой ли не, защото засега само БСП и ДПС нямат официална позиция по този въпрос.

И какъв смисъл има?

Разговора води Иван Рачев

На прощаване

Иван Рачев

Днес, уважаеми читателю, държиш последния осми брой на списание „Теза“, издавано по проекта „**Подобряване качеството и научно-практическата стойност на периодично издание – Бюлетин на Асоциацията на прокурорите в България”**, осъществен с финансовата подкрепа на Фондация „Америка за България“. Експериментът продължи две години и приключи формално през октомври.

Ако робувахме на стандартите в публичното отчитане на подобен род проекти, следващите 25-30 страници щяха да изобилстват от тържествени равносметки и хвалби от рода на:

- Още с първия си брой през октомври 2011 г. екипът на сп. „Теза“ вдигна толкова високо летвата и поведе толкова непримирима борба за чисто и свято държавно обвинение, че днес Асоциацията на прокурорите е сам юнак на коня (или сам сред вълци, или чужд сред свои)...;

- Само за няколко месеца усилията на Обществения съвет и на Редакционна колегия доведоха до очаквания резултат: апатията, налегнала членовете на АПБ през последното десетилетие, остана в миналото. А сп. „Теза” и сайтът на АПБ се превърнаха не само в трибуни, където всеки свободно и с имената си коментира злободневните теми на деня и професията, но и в обща кауза...

- Жертвайки от свободното си време и от съня си, лишавайки се от семейния уют и топлината на дома, авторите на „Теза“ за кратко време успяха да наложат списанието като свободна трибуна, с каквато малко прокуратури в Европейския съюз могат да се похвалят…

- Благодарение на денонощните усилия на редакционната колегия и позицията, отстоявана на страниците на „Теза“, АПБ се превърна в онова, за което са си мечтали поне няколко поколения прокурори - в авторитетна професионална организация, чието компетентно мнение няма как да бъде пренебрегнато…

За наше (по-скоро - за ваше) щастие, редакционният екип има удоволствието да не се опиянява от собствените си успехи, нито пък да се хвали с тях като... пишман рибар във „Фейсбук”, да речем. Тъкмо обратното. Ако човек си направи труда и отново разлисти издадените досега седем книжки на „Теза”, няма как да не установи очевидното. От октомври 2011 г., когато на бял свят се появи бр. № 1 на списанието, желанието ни е било само едно - „Теза” да се списва само и единствено от редовите членове на Асоциацията. А членовете на Редакционната колегия и Редакционния съвет да подпомагат авторите според „правомощията” си, фиксирани в документацията на проекта: едните - с техническата част на начинанието („ухажване” и „съблазняване” на автори, графичен дизайн, коректури, печат и разпространение), другите - с „рекламата” на готовия продукт.

Припомняме накратко „указанията”, дадени от тогавашния председател на АПБ (и главен виновник за появата на „Теза”, разбира се) Камен Михов в първия брой на списанието (октомври 2011 г.):

1. Въпреки непрекъснатите структурни и законодателни промени, съдебната власт все още не работи по начина, по който всички очакваме да работи съдебната система на държава членка на ЕС. Затова смятаме, че списанието следва да постави на дневен ред - последователно, провокативно и задълбочено - темата за това какво трябва да направят самите магистрати, за да бъде реформирана системата.

2. От списанието искаме да направи така, че гласовете на прокурорите и съдиите да се чуват високо и ясно. Тоест - исканията и предложенията ни към Висшия съдебен съвет, Министерството на правосъдието и Народното събрание не само да бъдат „доставяни” на съответните

адреси, но да бъдат осмисляни и използвани при подготовката на един или друг законов или подзаконов нормативен акт, при формирането на една или друга политика.

3. Списанието трябва да се превърне в специализирано издание в областта на наказателното право, процес и правозардаване... Ще се стремим на страниците да има място за нови научни разработки и интерпретации. Теорията и практиката следва да се срещат в списанието...

4. На уебсайта на АПБ ще очакваме интересни публикации, новини и теми, които ежедневно вълнуват магистратите.

5. Голямо значение за нас има и форума в уебсайта на списанието, който, като си позволихме известен риск, направихме публичен. Даваме си сметка, че във форума ще четем недотам лицеприятни нападки към прокурорите и съдиите, но мнението на издателите е да посрещаме смело истината, а тя е ясна – хората не ни обичат!

Искрено вярвам, че всички ние ще напрегнем сили и ще се преборим с тази негативна тенденция.

Надяваме се „Теза" и електронното издание да се превърнат в сериозни оръжия за промяна на общественото мнение.

А как ще стане това е ясно – с честност и отговорност!

Какво се случи на практика? Нищо по-различно от онова, което винаги се е случвало по нашите географски - хубава работа, ама…

Със специализираните правни текстове успехът не подлежи на никакво съмнение. Дори само от количествена гледна точка: от октомври 2011 г. до днес, в специализираната секция „Теория и практика", са публикувани около 50 разработки, чийто общ обем надхвърля... 800 страници.

По въпроса за качеството на разработките няма да

Поне засега единствената опасност, която дебне сайта на Асоциацията и списание „Теза" е обикновената делнична пасивност.
За съжаление...

отваряме приказка. Просто ще цитираме реакцията на един столичен адвокат, който по чиста случайност научи за съществуването на „Теза" чак през... ноември 2013 г.: **„Списанието е много сериозно, кога ще го пуснете на пазара?"** И понеже една от разработките в „Теза" вече беше използвана в съдебна зала, с нескрито чувство на удовлетворение рапортуваме: „Указание № 3, спуснато от председателя на АПБ през есента на 2011 г., е изпълнено!"

Оттук нататък идва ред на самокритиката - по линия на втория тематичен раздел на „Теза", поизвестен като „атрактивната тетрадка". По концепция, в него трябваше да бъдат публикувани анализи, коментари и дискусии, засягащи т. нар. популярни проблеми на съдебната реформа - бюджет, кариерно израстване, атестации, социални придобивки, условия на труд, законодателство, независимост и взаимоотношения с останалите две власти, отношения между „млади" и „стари", отношения между отделните „бойни единици" в съдебната власт и т.н.

Голямата цел, заради която на бял свят се появиха „Теза" и сайта на АПБ в сегашния му вид, беше формулирана в интервю на Камен Михов пред несъществуващото вече списание „Правен свят", дадено още… през 2009 г.: **„Прокурорите трябва да се събудят, защото са част от демократичния процес!"**

Нямаме никакво намерение да се хвалим, но екипът на списанието и сайта изпълни задължението си. Темите, които предложихме за публичен дебат не са чак толкова много като количество. За сметка на това обаче те са ключови за съдебната реформа:

- 12-годишното размотаване на електронното правителство (от 2002 г.) и електронното правосъдие;

- 17-годишното нежелание на правителството да изгради Единната информационна система за противодействие на престъпността (от 1996 г.) и прехвърлянето на тази отговорност върху прокуратурата;

- 24-годишната (вече) порочна практика на парламента да приема некачествени, ненужни или корпоративно насочени закони;

- 23-годишното (от приемането на конституцията през 1991 г.) умишлено изпразване от съдържание на понятието „независима съдебна власт" (става дума за съдебните имоти, които се стопанисват от Министерството на правосъдието, както и за решението на Конституционния съд, според което ВСС няма право да издава подзаконови нормативни актове);

- 17-годишното нежелание на държавата да признае професионалните организации в съдебната система за равноправен партньор в дебатите за хода на съдебната реформа (през 1997 г. е регистрирана първата такава организация - Съюзът на съдиите в България);

- 12-годишното нежелание на другите две власти - законодателната и изпълнителната, да признаят, че качеството и темповете на съдебната реформа зависят само и единствено от тях, т.е. от правителството и парламента. И тъкмо поради тази причина в преговорите по предприсъединителната глава 24 „Правосъдие и вътрешни работи" не бяха включени нито Висшия съдебен съвет, нито главния прокурор, нито председателите на двете върховни съдилища;

- 20-годишното нежелание на Народното събрание да обсъжда и гласува единствено проектобюджета на съдебната система, изготвен от ВСС. Тоест - да изпълнява Решение № 18 от 16.XII.1993 г. на Конституционния съд (к. д. № 19/93 г.), обнародвано в „Държавен вестник", бр. 1 от 1994 година…

Резултатът е по-скоро странен. От една страна удовлетворение, че за първи път специализирано юридическо издание си позволява лукса да говори в прав текст за „такива работи". Но от друга, всички опити да провокираме по някакъв начин читателите ни и да ги „докараме" между кориците на „Теза", се увенчаха с неуспех. Така че ние продължаваме да си копаем лехата и искрено се надяваме, че след някоя и друга седмица чудото ще се случи. Тоест - членовете на Асоциацията веднъж завинаги проумеят, че обитателите на т. нар. политически елит никога няма да тръгнат срещу себе си и да попитат магистратите какво мислят за бъдещето на собствената си професия. След което да вземат думата и да не я „пускат", докато не бъдат чути… поне веднъж. И завинаги, естествено!

През програмния период 2014-2020, за съдебната реформа ще говорим само... в минало несвършено време!

Всяко зло - за добро. Заради няколко изключително неприятни обективни причини от субективен характер, последният редовен брой на „Теза" закъсня неприлично много. Но, ако не беше закъснял, никога нямаше да хванем събитията, които много скоро ще обърнат актуалните представи за т. нар. провал на съдебната реформа. Звучи ли като преразказ на цитат от романа на Джозеф Хелър „Параграф 22"? Правилно - днес всички прилики с тази емблематична епопея на бюрокрацията не са случайни!

Мнозина сигурно знаят, че заглавието на романа отдавна е включено в Енциклопедия „Британика" със собствена статия от 9 думи: „Параграф 22 - дилема, в която участникът не може да спечели". Текстът, заради който авторът и неговото произведение са удостоени с тази висока чест, гласи:

„Имаше само една засечка и това беше параграф 22. Ор беше луд и можеше да бъде отчислен от летателния състав. Единственото, което трябваше да направи, беше да поиска да го отчислят. Но щом поискаше, той вече нямаше да бъде луд и трябваше да участва в полети и занапред. Ако летеше, щеше да бъде луд и нямаше да трябва да лети. Но ако не искаше да лети, значи беше здрав и трябваше да лети. Йосарян бе дълбоко развълнуван от абсолютната простота на тази клауза в параграф 22…"

И в нашия случай се получи същото. Ако броят беше излязъл от печатницата навреме, със сигурност щяхме да пропуснем няколко събития от изключителна важност:

- мониторинговият доклад по Механизма за сътрудничество и проверка и мерките, които управляващите смятат да вземат, за да изпълнят препоръките на Европейската комисия;

- проектът за „Секторна стратегия за въвеждане на електронно управление и електронно правосъдие 2014 - 2020 г.", разработен от Министерството на правосъдието, и подложен на „широко обществено обсъждане" от 14 до 28 февруари;

- проектът за нов Наказателен кодекс, подложен на „широко обществено обсъждане" от 21 декември 2013 г. до 15 януари 2014 г., и псевдофорумът в НДК на 18 март;

- проектозаконът за отмяна на Закона за публично-частното партньорство, който бе внесен в деловодството на Народното събрание - на 7 март, въпреки откритото недоволство на бизнеса;

- абдикирането на Народното събрание от задължението му да избере главен инспектор - съгласно Закона за съдебната власт, и неадекватното прехвърляне на отговорността за номинирането на кандидатури върху професионалните сдружения в съдебната система.

Защо току що описаните събития са изключително важни? Обяснението е изключително елементарно. И за сегашното управляващо мнозинство съдебната реформа е последната му грижа. Даже нещо по-лошо - изобщо не му е никаква грижа, защото откакто се появи последния доклад на Европейската комисия - на 22 януари, нито веднъж правителството и депутатите (без значение дали са управляващи или опозиция) не са отворили дума по въпроса „Какво смятат да направят, че догодина критиките в мониторинговия доклад да са поне с една по-малко?"

За морkова и тоягата...

Иван Рачев

На 11 март 2014 г. стана известно, че Европейската комисия е одобрила „пътна карта“ за изключване от Европейския съюз. Тоест - при системно незачитане на върховенството на закона, ЕК ще може да отнема правото на глас на държава членка. Колкото и странно да е, до ден днешен тази информация е тиражирана единствено от бизнес седмичника „Капитал“ и, чудно защо ли?, е проспана от всички „сензационни”, „уникални” и „неповторими по скорострелната си реакция” опозиционни медии и платени интернет тролова. Ето защо ние я препечатваме, но с една уговорка: правим това, тъй като „пациентите” на т. нар. български реформатори - съдии, прокурори, следователи, полицаи и обикновени данъкоплатци - би трябвало да знаят как изглежда милата ни татковина в очите на Европа:

„Заради лоши показатели по отношение на върховенството на закона България може да се окаже пред изпитания за членството си в Европейския съюз. Това произтича от представения във вторник (11 март) от ЕК нов механизъм, който ще гарантира зачитането на принципите на правовата държава и върховенството на закона в държавите членки на ЕС. Той ще функционира подобно на наказателните процедури, а като крайна мярка може да активира и чл. 7 от Договора за ЕС, който позволява на Европейския съвет с квалифицирано мнозинство да лиши от право на глас дадена страна, т.е. да суспендира членството ѝ.

Инструмент за защита

„През последните няколко години при всяка заплаха или потенциална такава за върховенството на закона в държава членка, всички институции се обръщаха към комисията като към арбитър, от който се иска да предприеме действия. Днес ние въвеждаме необходимите инструменти, за да можем да действаме, за да защитим нашите граждани от заплахи за върховенството на закона в нашия съюз. Затова новият инструмент за гарантирането на това върховенство ще се прилага, ако съществува сериозна и системна заплаха за него в която и да е държава членка“, *каза заместник-председателят на Европейската комисия Вивиан Рединг, комисар по въпросите на правосъдието.*

Така България, за която в продължение на седем години след приемането ѝ в ЕС продължилите мониторингови доклади вместо подобрение отчитат задълбочаваща се тревожна тенденция по отношение на законността, може да се окаже сред първите, към които новият механизъм би могъл да бъде приложен.

Само при тежки нарушения

На практика ЕК ще наблюдава дали и как страните от ЕС зачитат принципите на правовата държава, като при нарушаването им ще изисква от правителствата информация и становища и ще формулира позиция. Задействане на процедурата по чл. 7 от Лисабонския договор се предвижда само при тежки и системни нарушения на правовия ред.

„Рамката” ще бъде прилагана в случай на „системен срив”, който засяга „целостта, стабилността и доброто функциониране на институциите и механизмите, установени на национално равнище, за да се осигури върховенството на закона”, се казва в съобщението на ЕК, като се уточнява, че тя „не е създадена, за да се занимава с отделни ситуации или изолирани случаи на нарушаване на основните права или на съдебни грешки”.

Становище на председателя на ВКС във връзка с доклада на ЕК от януари 2014 година

Поредният и - уви - не последният доклад на ЕК съдържа балансирана оценка и е доказателство и пример за основната идея на Механизма - **сътрудничество** - от една страна с европейските партньори, и от друга - между властите и институциите в България за постигане на основните цели - резултати в борбата с организираната престъпност и корупцията и ефективност в работата на съдебната система.

Винаги съм подчертавал, че тези резултати ще останат незадоволителни докато представителите на отделните власти не осъзнаят и не реализират чрез действията си няколко фундаментални принципа, неотменими от характеристиката на всяка демократична и правова държава:

- разделение на властите и същевременно воля за сътрудничество по важни за обществото въпроси;

- върховенство на правото, което означава, че държавата се управлява според Конституцията и законите и че тя, чрез правото, гарантира като висши ценности живота, достойнството и правата на личността;

- независимост на съдебната власт, като гаранция че при нарушение прогласените права са защитими пред независим съд.

Горчивият опит от последните години сочи, че нападките между властите и прехвърлянето на отговорности, безотговорното обругаване и говорене „срещу" съда, а не „за" реформите не може да доведе до резултати и само руши доверието и основите на едно истински демократично общество. Той сочи

още, че не е достатъчно писаните правила, програми и планове да са формално демократични. Защото истинската демокрация има поне два елемента: демократични, ясни и открити процедури, и второ - тя е състояние на духа, за да се изпълнят тези процедури със съдържание, съответстващо на основните демократични принципи.

Удовлетворен съм, че конкретните препоръки, засягащи дейността на ВКС от доклада през юли 2012 г. *„за приемане на стратегия за повишаване последователността при правоприлагането, включително дейна стратегия на Върховния касационен съд за установяване на въпроси, по които има разногласия, и постановяване на решения по тях"*, не се повтарят в настоящия, което единствено може да означава, че са изпълнени, за което благодаря и отдавам заслуженото на всички съдии от ВКС.

София
22 януари 2014 година

ЕК приема широко определение на върховенството на закона, като се основава на принципите, установени в съдебната практика на Съда на Европейския съюз и на Европейския съд по правата на човека. В основата си това означава система, при която законите се прилагат и изпълняват."

Седмица по-късно - на 18 март, в специално интервю за „Капитал", комисар Вивиан Рединг обяснява подробно за какво точно става дума. Публикацията, от която цитираме най-ключовите моменти, е озаглавена „Вивиан Рединг: **Съз-**

даваме европейска правосъдна общност”:

„... „Капитал”: ***Не смятате ли, че до някаква степен тази нова рамка покрива същата област като мониторинговия механизъм?***

Вивиан Рединг: *Този механизъм е специално за България и Румъния. Когато те се присъединиха през 2007 г., имаха да направят още в сферата на борба с корупцията, съдебната реформа и организирана престъпност. Мониторинговият механизъм - който има статут на първостепенен закон, тъй като е вписан в договорите на България и Румъния - е инструмент за наблюдение. Върховенството на закона е различна рамка и по никакъв начин не е „мониторингов механизъм за всички”. Най-добре можем да го опишем като процедура преди член 7 (който предвижда суспендиране на част от правата на страна членка, която нарушава основни ценности на ЕС - бел. ред.), инструмент за ранно предупреждение, който ни позволява да влезем в диалог със съответната страна, за да решим систематичен проблем.*

„Капитал”: ***Какво точно се има предвид под върховенство на закона, няма дефиниция за това?***

Вивиан Рединг: *Комисията приема широко определение, базирано на принципите в прецедентното право на Европейския съд и Европейския съд за човешки права. Казано простичко, система, в която законите се прилагат и налагат.*

Правовата държава се отнася до всички съдебни и конституционни механизми, които имат за цел да защитят демокрацията и човешките права, без да се има предвид определен конституционен модел. Баланс на обществените власти, за да се избегне произвол. Това значи ефективна съдебна и конституционна защита на хората, когато този баланс се наруши.

Този механизъм няма за цел да се занимава с индивидуални случаи - такива вече са адресирани в контролните механизми на Европейската конвенция по човешки права. Най-накрая върховенството на закона помага да се поддържат други ценности. Без него фундаменталните права ще са празна обвивка.

„Капитал”: ***Мониторинговият механизъм работи в България и Румъния вече шест години. Това би ли значело активиране на новия механизъм спрямо тях?***

Вивиан Рединг: *Този инструмент и критериите за активирането му ще се отнасят еднакво за всички страни - големи и малки, северни, южни, източни и западни. За България и Румъния комисията вече има как да адресира - в диалог с двете предизвикателствата на съдебната реформа и борбата с корупцията - с мониторинга. Така че това е просто допълнителна предпазна мярка, за да се подсигури доброто функциониране на съдебната система в България и Румъния. Новият механизъм за всички държави ще се задейства само при случаи на системна заплаха за законовата държава. Но нека да е ясно: целта ще бъде да се решат тези проблеми в диалог със страната, преди те да ескалират.*

„Капитал”: ***Има ли план да се създават нови институции, които да налагат правилата?***

Вивиан Рединг: *Не, няма. Европейската комисия ще играе централна роля. Тя е пазител на договорите, така че трябва да пази и този принцип. Ние сме обективният арбитър, който никога не зависи от политически пристрастия, и трябва да играем централна роля в новата рамка. Разбира се, ще ползваме експертизата, например на Съвета на Европа. Но член 7 е специфична процедура за ЕС. И защитата на европейските ценности, както е поставена в член 2, е работа на Съюза.*

„Капитал”: ***Каква е връзката между този механизъм и създаването на европейска прокуратура?***

Вивиан Рединг: *Това е създадено с цел да се*

Позиция на Прокуратурата на Република България по доклада на Европейската комисия

Ръководството на прокуратурата счита, че публикуваният днес доклад на Европейската комисия по Механизма за сътрудничество и проверка е обективен и съдържа точни констатации както за постигнатия напредък, така и за очевидните слабости и негативи. Докладът представлява професионално изготвен и аргументиран документ, чиито препоръки изцяло споделяме.

Намираме, че по отношение на прокуратурата са налице позитивни оценки:

- посочено е, че приложеният досега управленски подход в държавното обвинение не само идентифицира проблемите, но дава и конкретни решения за преодоляването им; нещо повече – приема се, че подобен подход следва да се приложи и в рамките на цялостна Стратегия за съдебна реформа;

- отбелязано е създаването на специализирано звено между прокуратурата и ДАНС за разследване на престъпления, извършени от магистрати;

- отчетен е ефектът от създаването и функционирането на специализирани екипи и звена между прокуратурата и ДАНС за противодействие на корупцията, контрабандата и финансовата престъпност.

Наред с положителните оценки, Европейската

комисия обективно посочва и съществуващите слабости: *недостатъчни резултати в борбата с организираната престъпност и корупцията, липса на достатъчно съвместни инициативи между ВСС и прокуратурата, както и проблеми в работата на специализираните органи на съдебната власт.*

В изпълнение на отправените препоръки, през месец февруари 2014 г. ще инициираме открита дискусия за продължаване на реформите в прокуратурата.

София,
22 януари 2014 година

справя със системни заплахи към закона, докато европейската прокуратура е, за да защитава европейския бюджет - и парите на данъкоплатците - от измами.

Това са много различни сфери. Но двата проекта имат общо и то е, че демонстрираме големи стъпки към създаването на наистина европейска правосъдна общност. В рамките на само няколко години тази сфера излезе от междуправителствените сенки и застана в центъра на дейностите на ЕС със създаването на тези два механизма".

За европейските амбиции и българската подмяна

Иван Рачев

На 7 февруари 1992 г., в холандското градче Маастрихт, е подписан Договорът за Европейския съюз. Той влиза в сила на 1 ноември 1993 г., а в „дебелите книги" историческата му мисия е обобщена така:

„Договорът от Маастрихт измени предишните европейски договори и създаде Европейски съюз, основан на три стълба:

- европейската общност (първи стълб),

- обща външна политика и политика на сигурност (втори стълб),

- сътрудничество в областта на правосъдието и вътрешните работи (трети стълб).

Като специализирано издание, днес ще обърнем внимание само на детайлите около т. нар. трети стълб, защото без демократично устроени и ефективно действащи и взаимодействащи си национални съдебни системи, полицейски органи и служби за сигурност, съществуването на Европейския съюз отдавна щеше да увисне на косъм

Ето с какво се самозадължиха не само държавите членки, подписали Договора от Маастрихт, но и всички млади демокрации, почукали преди 23-24 години на европейската порта:

„Съюзът получи за задача да изработи общи действия в тези области (става дума за трите стълба - бел. ред.), така че да постигне целта да предостави на гражданите високо равнище на закрила в пространство на свобода, сигурност и правосъдие.

Това сътрудничество се отнася до следните области:

- правила, уреждащи преминаването на външните граници на Общността и засилване на граничния контрол;

- борба с тероризма, тежките форми на престъпна дейност, трафика на наркотици и измамите в международен мащаб;

- съдебно сътрудничество по наказателноправни и гражданскоправни въпроси;

- създаване на Европейска полицейска служба (Европол), разполагаща със система за обмен на информация между националните полиции;

- борба с незаконната имиграция;

- обща политика на предоставяне на убежище..."

В основата на този трети стълб са два текста от Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи, ратифицирана със закон, приет от Народното събрание на 31 юли 1992 г. (ДВ, бр. 66 от 1992 г., в сила за Република България от 7 септември 1992 г.):

Право на свобода и сигурност

Член 5

1. Всеки има право на свобода и сигурност. Никой не може да бъде лишен от свобода освен в следните случаи и само в съответствие с процедури, предвидени от закона:

а) законно лишаване от свобода на лице по силата на постановена от компетентен съд присъда;

b) законен арест или лишаване от свобода на лице за неизпълнение на законно съдебно решение или с цел осигуряване на изпълнението на задължение, предписано от закона;

с) законен арест или лишаване от свобо-

САМО ЗА СПРАВКА

Консолидиран текст на Договора за Европейския съюз

(обнародван в „Официален вестник на Европейския съюз“, бр. 83 от 30 март 2010 г.)

Член 2

Съюзът се основава на ценностите на зачитане на човешкото достойнство, на свободата, демокрацията, равенството, правовата държава, както и на зачитането на правата на човека, включително правата на лицата, които принадлежат към малцинства. Тези ценности са общи за държавите членки в общество, чиито характеристики са плурализмът, недискриминацията, толерантността, справедливостта, солидарността и равенството между жените и мъжете.

...

Член 7

1. По мотивирано предложение на една трета от държавите членки, на Европейския парламент или на Европейската комисия Съветът, с мнозинство от четири пети от своите членове, след като получи одобрение от Европейския парламент, може да констатира наличието на очевиден риск от тежко нарушение от държава членка на ценностите, посочени в член 2. Преди да направи тази констатация, Съветът изслушва въпросната държава членка и може да отправи препоръки към нея, като действа съгласно същата процедура.

Съветът редовно проверява дали основанията за такава констатация продължават да са налице.

2. Европейският съвет, като действа с единодушие, по предложение на една трета от държавите членки или на Европейската комисия, след като получи одобрение от Европейския парламент, може да установи наличието на тежко и продължаващо нарушение на ценностите, посочени в член 2 от страна на дадена държава членка, след като покани тази държава членка да представи своята позиция.

3. Когато е направена констатация по параграф 2, Съветът може с квалифицирано мнозинство да вземе решение за спирането на някои права, произтичащи от прилагането на Договорите по отношение на въпросната държава членка, включително и на правото на глас на представителя на правителството на тази държава членка в Съвета. Като прави това, Съветът взема под внимание възможните последици от такова спиране върху правата и задълженията на физическите и юридическите лица.

Във всеки случай задълженията на въпросната държава членка според Договорите продължават да бъдат обвързващи за нея.

4. Съветът може впоследствие с квалифицирано мнозинство да вземе решение да измени или отмени мерките, взети въз основа на параграф 3, в отговор на промените в ситуацията, която е довела до тяхното налагане.

5. Условията и редът за гласуване, които, за целите на настоящия член, се прилагат за Европейския парламент, за Европейския съвет и за Съвета, са определени в член 354 от Договора за функционирането на Европейския съюз.

да на лице с цел да се осигури явяването му пред предвидената в закона институция при обосновано подозрение за извършване на престъпление или когато обосновано е призната необходимостта да се предотврати извършване на престъпление или укриване след извършване на престъпление;

d) лишаване от свобода на непълнолетно лице на основата на законно решение, за да се осигури надзор с възпитателна цел, или законно лишаване от свобода на такова лице с цел да се осигури неговото явяване пред предвидената в закона институция;

e) законно лишаване от свобода на лице с цел да се предотврати разпространението на инфекциозни болести, както и на душевноболни лица, алкохолици, наркомани или скитници;

f) законен арест или лишаване от свобода на лице с цел да се предотврати незаконното му влизане в страната или на лице, против което се предприемат действия за неговото депортиране или екстрадиция.

2. На всяко арестувано лице трябва незабавно да бъдат съобщени на разбираем за него език основанията за арестуването му и всички обвинения, които му се предявяват.

3. Всяко лице, арестувано или лишено от свобода в съответствие с разпоредбите на т. 1 (c) на този член, трябва своевременно да бъде изправено пред съдия или пред длъжностно лице, упълномощено от закона да изпълнява съдебни функции, и има право на гледане на неговото дело в разумен срок или на освобождаване преди гледането на неговото дело в съда. Освобождаването може да бъде обусловено от даването на гаранции за явяване в съда.

4. Всяко арестувано или лишено от свобода лице има право да обжалва законността на неговото задържане в съда, който е задължен в кратък срок да се произнесе; в случай, че задържането е неправомерно, съдът е длъжен да нареди незабавното освобождаване на задържаното лице.

5. Всяко лице, арестувано или лишено от свобода в нарушение на изискванията на този член, се ползва с осигурено от правните процедури право на обезщетение.

Право на справедлив съдебен процес
Член 6

1. Всяко лице при определянето на неговите граждански права и задължения или при наличието на каквото и да е наказателно обвинение срещу него има право на справедливо и публично гледане на неговото дело в разумен срок от независим и безпристрастен съд, създаден в съответствие със закона. Съдебното решение се обявява публично, но пресата и публиката могат да бъдат отстранявани по време на целия или на част от съдебния процес в интерес на нравствеността, обществената и националната сигурност в едно демократично общество, когато това се изисква от интересите на непълнолетните лица или за защита на личния живот на страните по делото или ако съдът счете това за извънредно необходимо в случаите, в които поради специални обстоятелства публичността би нанесла вреда на интересите на правосъдието.

2. Всяко лице, обвинено в криминално престъпление, се счита за невинно до доказване на вината му в съответствие със закона.

3. Всяко лице, обвинено в криминално престъпление, има в частност следните права:

a) да бъде незабавно и в подробности информирано за характера и причините за обвинението срещу него на разбираем за него език;

b) да има достатъчно време и възможнос-

„… Обществото доверие в българската съдебна система не е високо. В докладите по МСП се посочиха начини за повишаване на това доверие чрез професионален подход спрямо управлението на системата с цел да се предпазят назначенията в съдебната власт и нейните решения от политическо влияние.

… През втората половина на 2013 г. нямаше преки атаки на изпълнителната върху съдебната власт. Въпреки това, както се посочва и в предишните доклади, все още е налице безпокойство относно независимостта на съдебната власт в България.

… Понастоящем ВСС не се възприема масово като автономен и независим орган, който е в състояние ефективно да защитава независимостта на съдебната система спрямо изпълнителната и законодателната власт.

Отговорността за защитата на независимостта на съдебната власт или за обективното третиране на политически чувствителни случаи, често изглежда пада върху гражданското общество.

ВСС следва да вземе под внимание тази констатация и да я превърне в основен свой приоритет, като въведе прозрачни процедури за осигуряване на последователно третиране на проблемите, които възникват. Това също така предполага необходимостта от по-последователна политика спрямо медиите…“

Из „Доклада на Комисията до Европейския парламент и Съвета относно напредъка на България по механизма за сътрудничество и проверка“, Брюксел, 22 януари 2014 г.

ДУМАТ ТИ СНАХО...

Страсбург, 25 ноември 2005 г.

КСЕС (2005) **СТ № 7**

КОНСУЛТАТИВЕН СЪВЕТ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ СЪДИИ (КСЕС)

СТАНОВИЩЕ № 7 (2005) НА КОНСУЛТАТИВНИЯ СЪВЕТ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ СЪДИИ (КСЕС) НА ВНИМАНИЕТО НА КОМИТЕТА НА МИНИСТРИТЕ НА СЪВЕТА НА ЕВРОПА ОТНОСНО "ПРАВОСЪДИЕ И ОБЩЕСТВО"

Прието от КСЕС

на неговата 6-та среща (Страсбург, 23-25 ноември 2005 г.)

ВЪВЕДЕНИЕ

1. На Консултативния съвет на европейските съдии (КСЕС) бе възложена задачата през 2005 г. да приеме становище относно областта „Правосъдие и общество“, което да бъде предоставено на вниманието на Комитета на

„… 55. Когато отделен съдия или даден съд бива предизвикан или атакуван от медиите (или от политически или други обществени фигури чрез медиите) по повод, свързан с правораздаването, КСЕС счита, че, имайки предвид задължението на съдиите да бъдат въздържани, съответният съдия трябва да се въздържа от реакции по същите канали.

Имайки предвид обаче факта, че съдилищата могат да коригират погрешна информация, разпространена в пресата, КСЕС смята за желателно националните съдебни системи да могат да се възползват от подкрепата на лица или на институция - напр. висш съдебен съвет или сдружения на съдиите (курсивът наш - бел. ред.), които са в състояние и готовност да реагират бързо и ефективно на тези предизвикателства или атаки при необходимост…

Из „Становище № 7 (2005) на Консултативния съвет на европейските съдии (КСЕС) на вниманието на Комитета на министрите на Съвета на Европа относно „Правосъдие и общество“, Страсбург, 25 ноември 2005 г.

55. Когато отделен съдия или даден съд бива предизвикан или атакуван от медиите (или от политически или други обществени фигури чрез медиите) по повод, свързан с правораздаването, КСЕС счита, че, имайки предвид задължението на съдиите да бъдат въздържани, съответният съдия трябва да се въздържа от реакции по същите канали. Имайки предвид факта, че съдилищата могат да коригират погрешна информация, разпространена в пресата, КСЕС смята за желателно националните съдебни системи да могат да се възползват от подкрепата на лица или на институция (напр. висш съдебен съвет или сдружения на съдиите), които са в състояние и готовност да реагират бързо и ефективно на тези предизвикателства или атаки при необходимост.

ти за подготовка на своята защита;

c) да се защитава лично или да ползва адвокат по свой избор; ако не разполага със средства за заплащане на адвокат, да му бъде предоставена безплатно служебна защита, когато го изискват интересите на правосъдието;

d) да участва в разпита или да изисква разпит на свидетелите на обвинението и да изисква призоваването и разпитът на свидетелите на защитата да се извършват при същите условия, както на свидетелите на обвинението;

e) да ползва безплатно услугите на преводач, ако не разбира или не говори езика, използван в съда."

Налага се да направим кратка, но много важна справка:

- 1988 г. - България установява дипломатически отношения с Европейската общност.

- 1993 г. - подписано е Европейското споразумение за асоцииране, което влиза в сила през 1995 година.

- Декември 1995 г. - България подава молба за членство в Европейкия съюз.

- Ноември 1998 г. - Европейската комисия представя първия си редовен доклад за напредъка на България към членство.

- Вторият доклад, публикуван през 1999 г., препоръчва започването на преговори.

Та в този втори доклад, след който започва същинският ни път към Обединена Европа, черно на бяло е казано:

„... Политически критерии

...

Съдебна система

Реформата в съдебната система продължава. Развитието от миналогодишния Редовен Доклад е фокусирано върху структурите на съдебната система и може да бъде описано както следва:

- През октомври 1998 г. Закона за съдебната система беше променен, за да се подобри ефикасността на магистратите и да се повиши тяхната професионална отговорност, отстоявайки върховенството на съда в процеса на правораздаване, променяйки състава на Върховния (явно авторите и преводачите имат предвид ВСС - бел. ред.) съдебен съвет.

- На 1 октомври 1998 г., реформата в нотариалната система беше завършена. От тази дата всички нотариуси в България действат като независими и самостоятелно издържащи се единици.

- Наказателнопроцесуалния кодекс беше променен с оглед да се подобри гарантирането на основните права и свободи. Гражданско процесуалния кодекс е в процес на изменение.

С въвеждането на тези реформи, важната част от процесите в съдебната реформа, свързани със структурите на съдебната система, ще бъдат завършени в съответствие с изискванията на Конституцията.

Въпреки тези положителни стъпки, съдебната реформа трябва да продължи. Това ще бъде по-ефективно с всеобхватна стратегия, включваща мерките за повишаване на ефективността и прозрачността на съдебната система и нейния капацитет да прилага достиженията на правото на ЕС. Елементите, които е необходимо да бъдат взети под внимание включват:

- осигуряване на пълна независимост на съдебната система,

- по-нататъшни законодателни промени и в частност изясняване на процедурите за правораздаване, например:

- подобряване достъпа до съдебната система,

- материалните условия в съдилищата,

- разделение на задълженията между административния персонал и съдиите,

- изпълнение на решенията на съда.

Кариерната структура и квалификацията и обучението на съдиите и магистратите е необходимо да бъдат изравнени с европейските стандарти.

Дългият период на предварително задържане е повод за тревога и има установено забавяне в разглеждането на делата, но съществуващата статистика не позволява пълна оценка на степента или развитието на забавянето.

Възстановяването на общественото доверие в съдебната система остава важен елемент отнасящ се до реформата.

Мерки против корупцията

Корупцията остава много сериозен проблем в България. Дребната корупция, според сведенията, е широкоразпространена в ежедневния живот. Прегледът показва, че най-засегнатите сектори са митниците, общините, медицинските служби, университетите, полицията, данъчните власти и съдилищата.

Следвайки приетата през юли 1998 г. Национална стратегия за борба с организираната престъпност, правителството продължава да разширява сферата на действие на законодателството срещу корупцията.

България ратифицира основните конвенции насочени срещу корупцията, в това число Конвенцията за прането на пари, издирване, задържане и конфискация на приходите от престъплението и Конвенцията на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие за борба срещу подкупите на чуждите служители по международния търговски обмен.

През януари 1999 България подписа Конвенцията на Съвета на Европа по криминалното рекетьорство в борбата с корупцията.

Нотифицирана е готовността на България за участие в „Група страни за борба с корупцията" към Генералния секретар на Съвета на Европа през януари 1999 (Групата GRECO).

През януари 1999 Парламентът прие изменения на Наказателния кодекс, които определят терминът „чуждестранен държавен служител" съгласно Конвенцията на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) и криминализира активната и пасивна корупция на чуждестранните служители.

Правителството докладва, че 14 закона в пряка връзка с борбата с организираната престъпност са били приети, включително промените в Наказателния кодекс, Закона за митниците, Данъчно процесуален кодекс и Закона за застраховането.

Въпреки това, българското законодателство все още не е дало конкретна дефиниция на понятието „корупция".

Необходим е и по-нататъшен напредък в борбата с корупцията в следните области:

- финансиране на политическите партии,

- укрепване на законова рамка в области като държавни поръчки, финансов контрол, отговорност на министрите,

- подобряване на прилагането на мерки в области като пране на пари,

- създаване или укрепване на вътрешните и външните контролни структури в администрацията и съдебната система (включително между прокурорите).

Необходимо е да бъде затвърдена прозрачността и съдебния контрол в областта на приватизацията.

ВТАСАХМЕ Я!

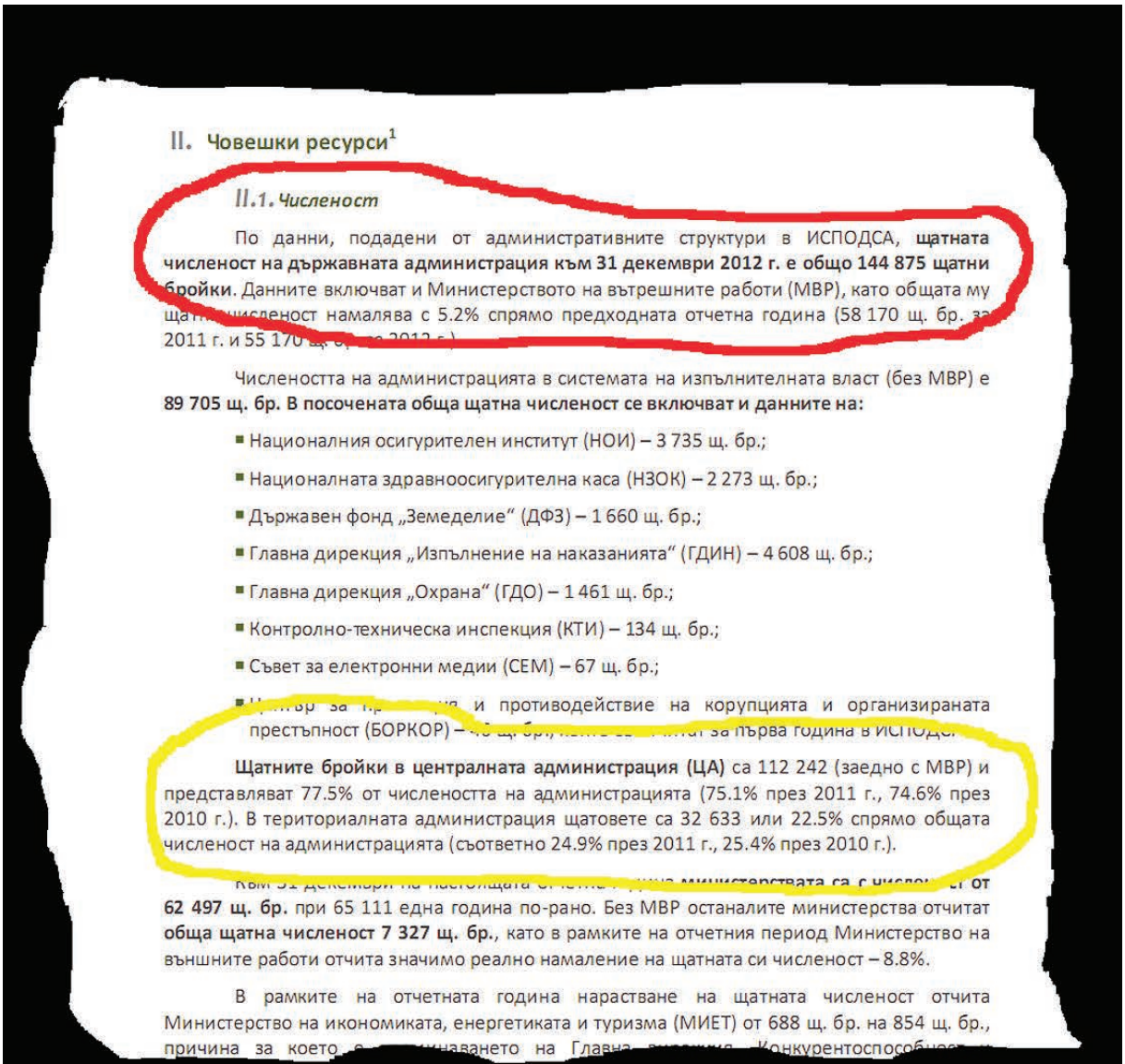

II. Човешки ресурси[1]

II.1. Численост

По данни, подадени от административните структури в ИСПОДСА, **щатната численост на държавната администрация към 31 декември 2012 г. е общо 144 875 щатни бройки**. Данните включват и Министерството на вътрешните работи (МВР), като общата му щатна численост намалява с 5.2% спрямо предходната отчетна година (58 170 щ. бр. за 2011 г. и 55 170 щ. бр. за 2012 г.)

Числеността на администрацията в системата на изпълнителната власт (без МВР) е **89 705 щ. бр. В посочената обща щатна численост се включват и данните на:**

- Националния осигурителен институт (НОИ) – 3 735 щ. бр.;
- Националната здравноосигурителна каса (НЗОК) – 2 273 щ. бр.;
- Държавен фонд „Земеделие" (ДФЗ) – 1 660 щ. бр.;
- Главна дирекция „Изпълнение на наказанията" (ГДИН) – 4 608 щ. бр.;
- Главна дирекция „Охрана" (ГДО) – 1 461 щ. бр.;
- Контролно-техническа инспекция (КТИ) – 134 щ. бр.;
- Съвет за електронни медии (СЕМ) – 67 щ. бр.;
- [illegible] и противодействие на корупцията и организираната престъпност (БОРКОР) – [illegible] за първа година в ИСПОДСА.

Щатните бройки в централната администрация (ЦА) са 112 242 (заедно с МВР) и представляват 77.5% от числеността на администрацията (75.1% през 2011 г., 74.6% през 2010 г.). В териториалната администрация щатовете са 32 633 или 22.5% спрямо общата численост на администрацията (съответно 24.9% през 2011 г., 25.4% през 2010 г.).

[illegible] **министерствата са с числ[illegible] от 62 497 щ. бр.** при 65 111 една година по-рано. Без МВР останалите министерства отчитат **обща щатна численост 7 327 щ. бр.**, като в рамките на отчетния период Министерство на външните работи отчита значимо реално намаление на щатната си численост – 8.8%.

В рамките на отчетната година нарастване на щатната численост отчита Министерство на икономиката, енергетиката и туризма (МИЕТ) от 688 щ. бр. на 854 щ. бр., причина за което е [illegible] на Главна [illegible] Конкурентоспособност [illegible]

Във втори Редовен доклад на Европейската комисия за напредъка на България, огласен през есента на 1999 г. е записано, че в централната държавна администрация работят 6500 души и това се смята за „леко раздуто щатно разписание".

В последния Доклад за състоянието на държавната администрация през 2012 г. в централната държавна администрация работят вече... 112 242 души. Като извадим от тази цифра личния състав - около 48 000 щатни бройки, излиза, че за 13 г. армията на чиновниците в централната администрация се увеличила с... около 58-59 000 бройки.

Също през 1999 г. и пак според втория доклад на ЕК, в съдебната система работят общо 3350 магистрати и около 7300 съдебни служители.

Тринадесет години по-късно картинката е просто несъпоставима с вакханалията на държавните щатове: около 5300 магистрати и около 10 000 съдебни служители.

Спрямо значителното увеличение на броя на делата, занимаващи се с криминална корупция през 1997, през 1998 г. броят е намален незначително - от 142 дела през 1997 г., на 124 през 1998 г.

Въпреки взетите от правителството мерки, са необходими значителни по¬нататъшни усилия, за да се постигнат резултати в борбата с корупцията..."

Спираме за малко с милите спомени, защото трябва да направим много важно уточнение. Или по-скоро - да разсеем една от най-големите заблуди на прехода. От край време, като се каже реформа на съдебната система, всички знаят, че става дума за преговори и изпълнение на ангажименти по глава 24 „Правосъдие и вътрешни работи". Нищо подобно.

Във всички редовни доклади през периода 1998-2006 г., реформата на съдебната власт се е разглеждала в раздел „Демокрация и правов ред", заедно с реформите в законодателната и изпълнителната власт.

Докато темите, залегнали в преговорите и ангажиментите ни по глава 24, чието истинско наименование (между другото) е „Сътрудничество в областта на правосъдието и вътрешните работи", са съвършено различни. И са свързани с визовия режим, с покриване на изискванията по Шенген, охрана на външните граници на ЕС, миграцията, проблемите с бежанците, полицейското сътрудничество в борбата срещу организирана престъпност, борбата с корупцията, финансовите измами и тероризма, борбата с наркотрафика и изпирането на пари, митническото сътрудничество и правното сътрудничество по наказателни и граждански въпроси. Или, казано на по-простичък език, реформата на съдебната власт е стратегия, докато преговорите по глава 24 са тактика. А казано на възможно най-елементарен език, съдебната реформа е задължение на управляващата политическа сила (т.е. на Народното събрание и Министерския съвет), докато изпълнението на ангажиментите по глава 24 - на съответните ведомства: Министерство на вътрешните работи и Министерството на правосъдието...

Още няколко реда от втория Редовен доклад на ЕК за напредъка на България в процеса по присъединяване. Те са извадени от графата „**Административна способност за прилагане на acquis":**

През 1998 г. е приет Закона за държавната администрация.

През май 1999 г. е приет **Класификатора за ранговете в администрацията и стандарти за персонала и структурите в министерствата и другите държавни институции.** Съгласно постановките в него, всяко министерство е длъжно да определи своя структура (органиграма) според новата класификация. Предвидено е и известно намаляване на персонала в министерствата. Според официалната статистика, предоставена на Европейската комисия от Министъра на държавната администрация, в централната държавна администрация работят 6500 души.

През август 1999 г. влиза в сила Закона за държавния служител.

„... Административните структури в България остават слаби и държавните институции не могат да привлекат и задържат квалифициран персонал - се казва в редовния доклад на ЕК от 1999 г. - Двата ключови закона би следвало да осигурят по-добра нормативна база, но прилагането им е бавно. Освен това, и двата закона не уреждат ред основни проблеми, необходими за една модерна и ефективна администрация, като например:

- създаването на работни условия и възможности за развитие, осигурявайки назначаването на държавни служители с подходящи знания и умения, както и тяхното развитие и задържане на работа;

- въвеждането на механизъм за стимулиране ротацията в работата;

- общото ниско ниво на заплащане;

- осигуряването на открито конкурсно начало при постъпване на работа в държавната администрация и въвеждането и прилагането на ясни процедури и механизми за разследването на лошо управление и корупция..."

В доклада са отделени почти две страници за възможностите на администрацията и правосъдието при прилагането на общностното право (acquis). Оценката, естествено, макар и предпазливо формулирана, е по-скоро „Слаб 2 плюс", отколкото „Среден 3 минус":

- цялостната възможност на българската административна и правосъдна система да осигури унифицираното прилагане на законодателството на ЕС все още е ограничена;

- усилията на администрацията бяха насочени към подготовката на законодателството, докато достатъчна подготовка на прилагащите структури и обучени администратори съществува само в ограничен кръг области;

- цялостният капацитет на правосъдната система за прилагането на европейското законодателство е много ограничен. Само няколко съдии са обучени по някои аспекти на европейското законодателство. Все още остава неясно дали настоящият брой на съдиите е достатъчен, за да се осигури унифицирано прилагане.

Според данните, с които ЕК борави, по онова време в българските съдилища работат общо 1540 магистрати. Структурата и правомощията на различните съдилища е описана в рамките на 37 реда.

За моментното състояние на Прокуратурата на Република България са отделени общо 13 реда, които в общи линии са „преписани" от Закона за съдебната власт. Най-същественото в тях е, че в държавното обвинение по онова време работят 822-ма магистрати.

И сега - внимание! Стигнахме до следствието, чието съществуване е описано на 6 реда, с две цифри и една фактологическа грешка (дано да е при превода):

„Към всеки районен съд има и следствена служба (общ брой на персонала - 903). Създадена е и Специализирана следствена служба (брой на персонала - 91), която в предписани от Закона обстоятелства води разследвания при случаи от фактологическа и правна сложност на територията на страната, както и в случаи на престъпления, извършвани в чужбина или в случаи, които за започнати по силата на договори за правна помощ с други страни".

Защо така задълбахме в цифрите, че взехме дори редовете в докладите да броим?

Причината е очевидна. Точно след този доклад, под благовидния предлог за реформа на съдебната система и под уютно плющящото знаме „Така поискаха от Брюксел!", започва кръстоносният поход за обяздване на правосъдието. И то по схема, която не би хрумнала дори на най-развинтената фантазия: с колкото по-малко редове си удостоен в доклада, предлагащ започване на преговори за присъединяване на България към ЕС, толкова по-жестока е месомелачката, в която те хвърля т. нар. политически елит.

Пример първи - следствието. Само едни нищо и никакви шест реда през 1999 г., а през следващите шест и половина години всички само с него се занимават. Защото било най-

голямата пречка за успешната реформа.

Накрая се стигна до логичния абсурд: въпреки че в конституцията следствените органи продължават да фигурират като самостоятелно звено в съдебната система, на практика те не съществуват.

Да, формално Националната следствена служба си има всички реквизити, за да демонстрира независимост - тя е юридическо лице, има си собствено счетоводство, собствен бюджет и т.н. Де факто обаче всичко това е най-обикновено заобикаляне на „онова" решение на Конституционния съд, с което през април 2003 г. бе постановено: само Велико народно събрание може да извади прокуратурата и следствието от съдебната власт!

Пример втори - „От Брюксел искат..."

Стартираме системата за случаен подбор на документи „Гугъл" и попадаме на една от хилядите „бумаги", съпътстващи преговорния ни процес. Тя е озаглавена **„Обща позиция на ЕС - CONF-BG-21/03, (замества doc.20151/02 CONF-BG 10/02) относно: Глава 24 „Сътрудничество в областта на правосъдието и вътрешните работи", приета от Конференция по присъединяването към Европейския съюз - България, на 15 октомври 2003 година".** И какво откриваме в нея? Нищо повече, от най-обикновени доказателства за това какво иска Брюксел от нас и какво ние сме готови да му дадем:

„... ЕС подчертава значението на съблюдаването на правата на човека и фундаменталните свободи, гарантирани от Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи, които са общи принципи на правото на Общността.

ЕС подчертава, че създаването на независима, надеждна и ефективна съдебна власт е от решаващо значение. За това са необходими преди всичко:

- достатъчно финансови ресурси и ефикасна система за разпределение на средствата,

- достатъчен човешки ресурс и квалифициран персонал,

- обективни и прозрачни процедури за назначаване,

- процедури за оценка и повишаване в длъжност, отчитащи националните стандарти, създадени от ВСС,

- ефективни санкции при несправяне с работата или наказателно преследване при извършени престъпления,

- достатъчно и модерно оборудване,

- разпределение на делата между следователите и прокурорите на базата на прозрачни и обективни процедури,

- ускоряване на съдебните производства,

- намаляване на броя на висящите дела, за да се избегнат неоснователни забавяния,

- предоставяне на адекватна публична информация за движението на делата и мерки за осигуряване на надлежно изпълнение на съдебните решения".

Ето, казано съвсем конкретно, така изглеждат единствените „претенции" на Брюксел. И то само месец и половина преди затварянето на преговорната глава 24 „Сътрудничество в областта на правосъдието и вътрешните работи".

Никой никога не е искал от България да ликвидира следствието и да прехвърля предварителното разследване в МВР. Ние обаче сме обещали!

Никой никога не е поставял ултиматум, че до еди коя си дата трябва да бъде въведена фигурата на разследващия прокурор, а обвинението да стане господар на досъдебното производство. Ние сме заявили, че това трябва да бъде направено и то е направено!

Никой никога не е искал от България члено-

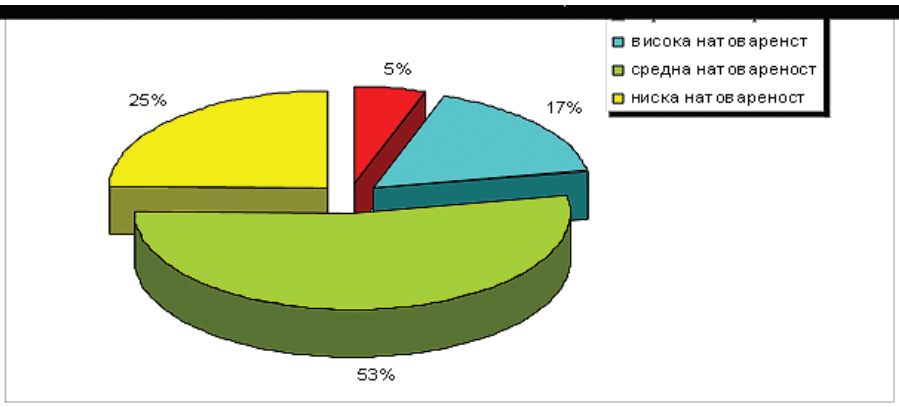

Видно от графиката **1/4** от районните съдилища са **с ниска** натовареност и почти **1/6 с висока** натовареност.

Свръх натоварените районни съдилища по брой дела за разглеждане месечно на един съдия са 5% и това са: СРС – 82,47 бр.; РС Варна – 74,24 бр.; РС Пловдив – 61,23 бр.; РС Габрово – 61,11 бр.; РС Перник – 60,68 бр. и РС Русе – 60,24 бр. За сравнение през предходния тригодишен период средната натовареност по щат на същите съдилища е била съответно: СРС – 68,90; РС Варна – 57,86; РС Пловдив - 48,74; РС Габрово – 37,97; РС-Перник – 56,94. Съпоставката на данните сочи тенденция за значително увеличение на броя на делата в тези свръх натоварени районни съдилища.

Броят на свършените дела месечно за 2011 г. от един съдия по щат съответно е: СРС – 63,16 бр.; РС Варна – 60,94 бр.; РС Пловдив – 53,59 бр.; РС Габрово – 55,19 бр.; РС Перник – 54,41 бр. Следователно решаемостта на делата е: СРС – 76,58%; РС Варна – 82,08 %; РС Пловдив – 87,52%; РС Перник – 89,66 %; РС Габрово – 90,31% и РС Русе – 91,48 %. Стойността на решаемост на делата под 100 % в тези съдилища по същество показва, че **с наличния щат от съдии те не могат да се справят с големия поток от постъпващи дела.** Посочените стойности са получени като броя на решените дела е разделен на броя на заведените дела и резултатът е умножен по 100.

Каква отчетност, каква прозрачност, каква бързина и каква ефективност може да иска някой от българските прокурори и съдии, след като на всеки от тях му се „полагат" средно по 50-60 дела месечно, т.е. на всеки 22 работни дни? Без в сметките да влизат участията в съдебни заседания? Сметките са елементарни - близо 5000 магистрати всяка година трябва да се оправят с по 700 000 дела годишно! И се оправят, колкото и странно да звучи. При това - не по системата „Ти ме лъжеш, че ми плащаш, аз те лъжа, че работя!"

вете на Инспектората към ВСС да се избират от Народното събрание. Може, но от 2007 г. вече е факт!

Никой никога не е искал нито сградите на съдебната власт да се управляват от министъра на правосъдието, нито той да съставя проектобюджета на Темида. През 2006 г. обаче шефът на правосъдното ведомство се превърна в единствения министър със „собствен" член в конституцията!

Никой никога не е искал нито създаването специализираните съдилища и прокуратури, нито пришиването на полицейската структура ГДБОП към специална служба като контраразузнаването. Да, ама не! Щом България реши и обещае нещо - прави го!

И какви са резултатите днес, петилетка и половина след влизането ни в ЕС?

По-скоро... тъжни, много тъжни.

В европеизирането на съдебната ни система Брюксел е инвестирал не по-малко от 400 млн. евро - както по линия на предприсъединителните програми и европейските фондове, така и по линия на различните донорски програми и двустранните споразумения за безвъзмездна помощ (за многомилионните финансови инжекции на САЩ ще говорим някой друг път).

Според политическите сили, управлявали от 2007 г. насам обаче съдебната система явно няма нужда от повече реформи, въпреки Механизма за сътрудничество и проверка и все по-острите критики в мониторинговите доклади.

Аргументите за този извод за конкретни.

Част от тях се намират в Препоръките на Европейската комисия в последния мониторингов доклад от януари 2014 г., които... сякаш са преписани не от предишния доклад преди година и половина, а от... някое „четиво" от началото на предприсъединителния процес:

„... Комисията приканва България да предприеме действия в следните области:

1. Независимост, отчетност и етика на съдебната власт

• Да създаде набор от обективни стандарти за атестиране и повишаване - като наблегне на заслугите, почтеността и прозрачността - и да въведе система за наблюдение и оценка на прилагането на тези стандарти в настоящата практика, отчитайки спецификите на функциите на съдиите, прокурорите и следователите. ***И по двете начинания да гарантира участието на професионалните сдружения и другите заинтересовани страни.***

• Да развие последователна практика в рамките на ВСС на прилагане на обективни стандарти за заслуги, почтеност и прозрачност при назначенията, включително на висши длъжности.

• Да предостави гаранции за почтеността и прозрачността на системата за разпределение на делата в съдебната система, като въведе система за случайното разпределение, проверена от независими експерти, за да гарантира, че административните ръководители поемат цялата отговорност за всички решения за отклонение от системата. Необходими са общи правила за прилагане на системата, които да са валидни за всички съдилища.

• Да преориентира работата на Инспектората към ВСС, за да действа проактивно за насърчаване на интегритета и ефикасността на съдебната система.

• Да установи ясна процедура за това как ВСС следва да реагира публично в случаи на политическо вмешателство в съдебната власт и наказателното преследване.

2. Реформа на съдебната система

• Да изпълнява плана за действие на прокуратурата, съгласно предложения график. Да впише плана за действие в по-мащабната реформа на съдебната власт. Междувременно ВСС да предприеме конкретни мерки за решаване на проблема с неравномерната натовареност между съдилищата и магистратите по обективен начин.

• Стратегията следва да включва годишен доклад за напредъка, изготвен от ВСС във връзка с мерките по съдебната реформа и целите за следващата година, за да се подобри прозрачността на процеса.

• Да постави цел за завършване на работата по новия Наказателен кодекс и за неговото прилагане.

• Да гарантира откритото участие на всички значими НПО и професионални организации при определянето и наблюдението на стратегиите за реформи.

3. Ефикасност на съдебната система

• Да въведе ясни процедури, стандарти и санкции, за да гарантира последователни решения в дисциплинарните производства. Те следва да служат като основа за последователен подход от страна на административните ръководители.

• Да даде пълна гласност на функционалния одит на прокуратурите, извършен от главния прокурор, както и на плана за действие, и да организира обществена консултация по плана за действие.

• Да запълни празнините при ефективното изпълнение на съдебните решения, като например укриването с цел избягване изпълнението на присъда лишаване от свобода или неизпълнението на финансови наказания, наложени по съдебен ред.

• Да постигне реален напредък в електронното правосъдие като средство за подобряване на ефикасността, прозрачността и последователността на съдебния процес в краткосрочен до средносрочен план, както и в дългосрочна перспектива.

4. Корупция

• Да повери на една-единствена институция задачата да координира борбата с корупцията, да подпомага и координира усилията в различните сектори.

• Да прегледа и актуализира националната стратегия за борба с корупцията след консултация с организациите на гражданското общество със стандартен модел на публична администрация, в която действат вътрешни инспекторати, отличаващи се с независимост, прозрачност и отчетност.

• Да предприеме стъпки за намаляване на риска от корупция в процедурите за възлагане на обществени поръчки, като ги направи по-прости и по-прозрачни.

• Да прегледа процедурите във връзка с конфликта на интереси, за да гарантира тяхната ефективност и безпристрастност, както и надеждността на механизма за налагане на санкции.

5. Организирана престъпност

• Да изготви и изпълнява план за действие, като се опира на дългоочаквания независим и всеобхватен анализ на провалилите се дела, с график на конкретни мерки, които да обхванат всички аспекти и всички етапи на правоохранението и съдебната система.

• Да се занимае конкретно с проблема с ви-

В общи линии така изглеждат относително тежките и сложни дела, пристигащи в Софийската градска прокуратура. Историята обаче помни и случаи, в които томовете са били над 500, а обвинителните заключения и актове - по 700-800 страници.

Снимка: www.e-vestnik.bg

сокопоставените подсъдими, които се укриват преди произнасяне на окончателното съдебно решение, като ясно определи кой носи отговорността в случай на нередности.

• Да изготви ясна политика, която урежда отношенията на Държавна агенция „Национална сигурност“ (ДАНС) с органи, занимаващи се с организираната престъпност в други държави членки, като определи специфични оперативни процедури с тези органи, за да гарантира, че сътрудничеството се поддържа и подобрява.

• Да предвиди, че специализираният съд за организираната престъпност и прокуратурата към него могат да се концентрират върху знакови дела.

• Да осигури необходимото сътрудничество между Комисията за отнемане на незаконно придобито имущество и компетентните правоохранителни органи. Да извърши независима оценка на новия Закон за отнемане в полза на държавата на незаконно придобито имущество и неговото въздействието до лятото на 2014 година.”

Другата част от доказателствата за тоталната дезинтересираност на управляващите от проблемите на съдебната система и от притесненията на Брюксел от тези пробле-

ми можем да открием в обещанията на двата „мастодонта", с които те не спечелиха парламентарните избори през май 2013 г., но... спечелиха властта:

В предизборната платформа на БСП, озаглавена „Промяна за достоен живот в България" и публикувана във в. „Дума" (бр. 86 от 12 април 2013 г.), на темата съдебна власт има едно директно и две индиректни послания:

„ ...Предприемаме незабавни мерки за овладяване и ограничаване на престъпността чрез по-голямо присъствие на полицията „на терен" и взаимодействие между нея, общинските власти и граждански инициативи.

Противодействаме срещу корупцията чрез открито управление, строга дисциплинарна и имуществена отговорност за допуснати нарушения на закона от държавни служители; чрез рязко ограничаване на конфликта на интереси и въвеждане на гражданско наблюдение върху дейността на държавни и общински органи.

Ние сме за пряк избор на членовете на Висшия съдебен съвет от съдебната квота с участието на всички магистрати..."

В платформата на коалиционния партньор, озаглавена **„С ДПС за свободна и сигурна България!"** и публикувана в партийния сайт, нещата са доста по-конкретни, но също толкова нямащи нищо общо с критиките на Брюксел:

„... Промени в Съдебната система:

- Намаляване на парламентарната квота във Висшия съдебен съвет (при наличие на конституционно мнозинство).

- Промяна на модела на ВСС от постоянно действуващ бюрократизиращ се орган в заседаващ на отделни сесии орган. Разделяне на ВСС на съдийска и прокурорска колегии при решаване на кариерните въпроси.

- Създаване на единна норма на натовареност на магистратите и подробни стандарти за разпределение на делата на случаен принцип.

- Повишаване ролята на колегиалния принцип чрез засилване ролята на общите събрания на съдиите при администриране на съдилищата и превръщането им в централен орган за управление и вземане на решения.

- Децентрализация на прокуратурата.

- Облекчаване на достъпа на гражданите до административното правосъдие чрез промяна на местната подсъдност."

Нещо от току що цитираното да се е случило? Не е и акто е тръгнало - скоро няма и да се случи. По една много простичка причина: по-нататъшната съдебна реформа не фигурира като „такава" в дългосрочните планове на управляващите.

В прословутата Национална програма 2020 думата „правосъдие" се среща само един път.

Първо - на стр. 45, като подточка **„Осъществяване на реформа в областта на правосъдието за детето" като част от „Подприоритет 2.2: Осигуряване на устойчиви, качествени и достъпни междусекторни услуги с цел превенция на социалното изключване"**. Планира се:

- осъществяването на реформа в наказателното правосъдие за деца;

- административна реформа в областта на правосъдието за детето;

- развиване на капацитета на ангажираните институции в областта на правосъдието за детето;

- развитие на иновативни междусекторни услуги за превенция, оценка на риска, социална реинтеграция за децата в конфликт със закона.

Словосъчетанието „съдебна система" -

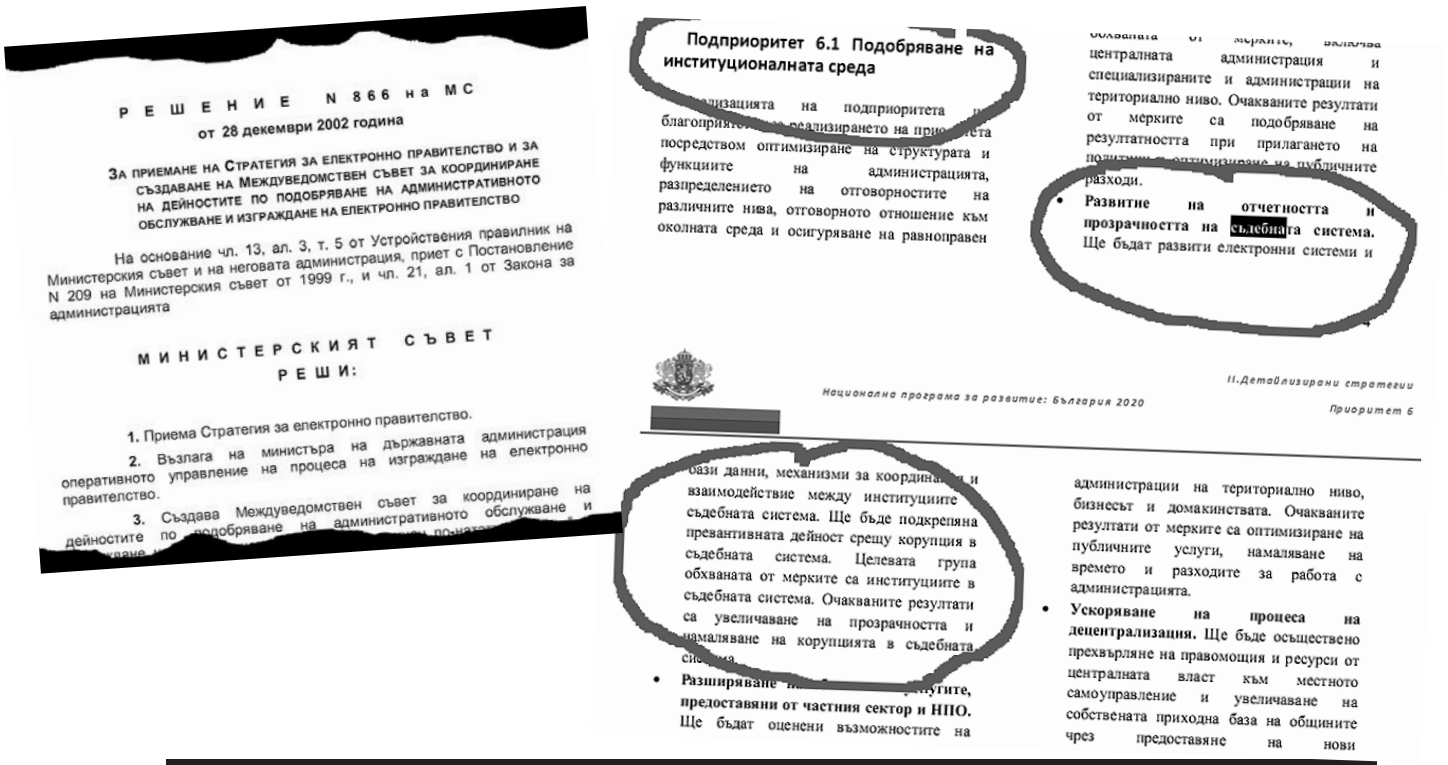

РЕШЕНИЕ N 866 на МС
от 28 декември 2002 година

За приемане на Стратегия за електронно правителство и за създаване на Междуведомствен съвет за координиране на дейностите по подобряване на административното обслужване и изграждане на електронно правителство

На основание чл. 13, ал. 3, т. 5 от Устройствения правилник на Министерския съвет и на неговата администрация, приет с Постановление N 209 на Министерския съвет от 1999 г., и чл. 21, ал. 1 от Закона за администрацията

МИНИСТЕРСКИЯТ СЪВЕТ
РЕШИ:

1. Приема Стратегия за електронно правителство.
2. Възлага на министъра на държавната администрация оперативното управление на процеса на изграждане на електронно правителство.
3. Създава Междуведомствен съвет за координиране на дейностите по подобряване на административното обслужване и

Подприоритет 6.1 Подобряване на институционалната среда

...лизацията на подприоритета ... благоприятства ... реализирането на приоритета посредством оптимизиране на структурата и функциите на администрацията, разпределението на отговорностите на различните нива, отговорното отношение към околната среда и осигуряване на равноправен

...обхваната от мерките, включва централната администрация и специализираните и администрации на териториоално ниво. Очакваните резултати от мерките са подобряване на резултатността при прилагането на политики и оптимизиране на публичните разходи.

- **Развитие на отчетността и прозрачността на съдебната система.** Ще бъдат развити електронни системи и

Национална програма за развитие: България 2020

II.Детайлизирани стратегии
Приоритет 6

...бази данни, механизми за координация и взаимодействие между институциите съдебната система. Ще бъде подкрепяна превантивната дейност срещу корупция в съдебната система. Целевата група обхваната от мерките са институциите в съдебната система. Очакваните резултати са увеличаване на прозрачността и намаляване на корупцията в съдебната система.

- **Разширяване на ... услугите, предоставяни от частния сектор и НПО.** Ще бъдат оценени възможностите на

администрации на териториоално ниво, бизнесът и домакинствата. Очакваните резултати от мерките са оптимизиране на публичните услуги, намаляване на времето и разходите за работа с администрацията.

- **Ускоряване на процеса на децентрализация.** Ще бъде осъществено прехвърляне на правомощия и ресурси от централната власт към местното самоуправление и увеличаване на собствената приходна база на общините чрез предоставяне на нови

Поради липса на пари, преди около месец правителството отложи въвеждането на електронното правителство в необозримото финансово бъдеще - някъде след края на текущия вече програмен период 2014-2020 година. Така де, съвсем скоро идеята за Единната информационна система за противодействие на престъпността ще навърши 18 години, защо и идеята за е-правителството да не отлежи до пълнолетие?

също. На стр. 74, **Подприоритет 6.1 - „Подобряване на институционалната среда", подточка „Развитие на отчетността и прозрачността на съдебната система",** която гласи:

- ще бъдат развити електронни системи и бази данни, механизми за координация и взаимодействие между институциите в съдебната система;

- ще бъде подкрепяна превантивната дейност срещу корупция в съдебната система.

- целевата група, обхваната от мерките, са институциите в съдебната система.

- очакваните резултати са увеличаване на прозрачността и намаляване на корупцията в съдебната система.

С други думи - нищо добро не чака нито слугите, нито „пациентите" на Темида през следващия програмен период. По простата причина, че по линия на европейските програми за съдебна реформа средства се предвиждат колкото за бог да прости, а по линия на държавния бюджет - още по-малко. Поради тази причина от една година насам (поне) нито Народното събрание, нито Министерския съвет, нито Министерството на правосъдието се занимават със сериозните проблеми на съдебната власт.

ВСС също се чуди какво да прави, защото в края на 2012 г. Конституционният съд му забрани да издава подзаконови нормативни актове, с които да регулира дейността на съдебната система. Според юристи, занимаващи се главно с писане и търкуване на закони, решението на въпроса е елементарно: Народното събрание гласува ЗИД на ЗСВ, който да

„уточни” - съгласно чл. 2, ал. 1 от Закона за нормативните актове (**„Нормативни актове могат да издават само органите, предвидени от Конституцията или от закон**) - че ВСС има право да издава правилници, наредби и инструкции. Е, вече година и половина това не се е случило и както е тръгнало - скоро няма да се случи.

Да се чудим ли тогава защо на 11 март 2014 г. Европейската комисия одобри т. нар. „Пътна карта” за изключване от Европейския съюз? И има ли смисъл да плачем, когато след половин-една година ни я размаха за довиждане, по-скоро - за последно сбогом?

По всичко личи, че още дълго време народното събрание ще има време за всичко друго, но не и за същинските проблеми на съдебната реформа. Какво да се прави, това е положението: миналата година - парламентарни избори, след месец и половина - избори за евродепутати, догодина - местни избори! За редовни говорим, извънредните никой не ги брои. И на кой му е изтрябвала нормално действаща съдебна система с нормално мислещи магистрати?

За „техните" пари и „приоритетите" нашенски...

На 12 март 2014 г. стана известна окончателната сума, с която можем да разполагаме по линия на европейските фондове през програмния период 2014-2002 г. - около 15, 5 млрд. евро, разпределени по следната схема.

Най-много средства - 7, 6 млрд. евро, са заделени за развитието на две общи политики.

Първата е Общата селскостопанска политика (ОСП). Тя е неделима част от договорите, които създават Европейската общност (ЕО). ОСП е основана на три фундаментални принципа:

- свободна търговия в рамките на Общността на база общи цени,

- преференции за европейското производство на пазарите на Общността,

- обща финансова отговорност.

Основните цели на ОСП са четири:

- да осигури приемлив стандарт на живот на фермерите,

- да осигури на потребителите качествени храни на разумни цени,

- да запази европейското наследство в селските райони,

- да спомогне за опазването на околната среда.

Основните инструменти на ОСП са два:

- 1-ви стълб - директни плащания и пазарна подкрепа на земеделските производители,

- 2-ри стълб - политика на развитие на селските райони.

Втората обща политика е в областта на рибарството (ОПОР) - набор от правила за управление на европейските риболовни флотове и опазване на рибните запаси. Чрез нея се управлява общ ресурс, като се осигурява равен достъп на европейските риболовни флотове до водите и риболовните зони на ЕС и се дава възможност на рибарите да се конкурират лоялно.

Целите на ОПОР са четири:

- неотменими гаранции, че риболовът и аквакултурата са устойчиви от екологична, икономическа и социална гледна точка;

- осигуряване на здравословна храна на гражданите на ЕС;

- насърчаване на динамичността в риболовната промишленост,

- осигуряване на справедлив стандарт на живот за риболовните общности.

В ОПОР се използва предпазлив подход, при който се отчита човешкото въздействие върху всички елементи на екосистемата. Целта е риболовните флоти да извършват селективен риболов и постепенно да се премахне изхвърлянето на нежелан улов.

Променен е и начинът, по който се управлява ОПОР, като на страните от ЕС се предоставя поголям контрол на национално и регионално равнище.

Седемте оперативни програми (ОП) ще разполагат с 7, 42 млрд. евро, разпределени така:

- ОП „Транспорт и транспортна инфраструктура" - 1, 612 млрд. евро;

- ОП „Околна среда" – 1, 494 млрд евро;

- ОП „Региони в растеж" – 1, 351 млрд. евро;

- ОП „Иновации и конкурентоспособност" - 1, 202 млрд. евро;

- ОП „Развитие на човешките ресурси" - 895 млн. евро;

- ОП „Наука и образование за интелигентен растеж" - 583 млн. евро;

- ОП „Добро управление" - 285 млн. евро.

И още три парични поточета „ромолят" по тра-

сето Брюксел - България:

- Механизъм за свързване на Европа - 406 млн. евро;

- Европейско териториално сътрудничество -165 млн. евро;

- Фонд за европейско подпомагане на най-нуждаещите се - 104 млн. евро.

Сигурно ще прозвучи смахнато, но зад тези 413 думи, обединени в 25-30 изречения, се крият... десетки тонове хартия. Или по-точно казано - те, в синтезиран вид, олицетворяват 3-годишната битка (или поне ние - простосмъртните, това знаем) на държавите членки за разпределението на бюджета на Европейския съюз за програмния период 2014 - 2020 година. Битка, която България нито спечели, нито загуби. Да, прекрасно е, че получихме възможността през следващите 7 години да усвоим близо 16 млрд. евро. Но е адски кахърна мисълта как точно ще се случи това, след като от 13-те милиарда евро, отпуснати на България за периода 2007-2013 г., сме успели да похарчим едва 7, 67 млрд. евро, т.е. половината?

Всъщност, причината да се занимаваме с цялата тази „сухоежбина" е съвсем прозаична: през следващият програмен период Брюксел не предвижда едромащабни европейски разходи за реформа на съдебната власт в България. В документите, които регламентират усвояването на средствата, думички като „правосъдие", „съдебна власт" и „съдебна система" се срещат само в „бумагите" по две от оперативните програми. Обобщаваме с няколко изречения, защото вече е късно за каквито и да било разточителни словоизлияния или горестни вайкания.

В проекта на **ОП „Развитие на човешките ресурси" 2014 г. - 2020 г.,** разработен от правителството през септември 2013 г., е записано черно на бяло:

*„... Водещ принцип при планиране на инвестициите за развитие на човешките ресурси в администрацията на държавната власт, **в т.ч. и мерките за повишаване ефективността на администрацията на съдебната власт е, че те ще бъдат подкрепяни единствено от Оперативна програма „Добро управление"** (курсивът наш - бел. ред.).*

Извън служителите, работещи в публичните институции на пазара на труда, социалните услуги и здравеопазването, ОП „Развитие на човешките ресурси" няма да подкрепя инициативи, насочени към обучения на лица, наети в други структури на администрацията на държавната власт - както на местно, така и на централно ниво. Тези инициативи ще бъдат част от подкрепата по линия на Оперативна програма „Добро управление".

Изключения ще се допускат за служители на администрацията на изпълнителната власт на централно ниво, когато те представляват публични институции, имащи пряко отношение към изпълнението на политиките на пазара на труда, социалното включване и здравеопазването, и когато те са част от целевата група на проекти за транснационално сътрудничество по ОП „Развитие на човешките ресурси".

Ще бъдат допуснати и изключения за служители от администрацията на местната власт, но само в случаите, когато:

- същата има отговорност по предоставянето на социални или здравни услуги и обученията са насочени към подобряване капацитета за предоставяне на по-достъпни и качествени социални и здравни услуги;

- се изпълняват мерки за укрепване на капацитета на администрацията на местната власт да планира, изпълнява и управлява политики на местно ниво, насочени към: (1) осъществяване на реформи в социалната сфера, (2) социално включване на уязвимите групи, (3) подобряване взаимодействието и координацията между заинтересованите страни по отношение на политиките за социално включване и намаляване на бедността;

- служителите от администрацията на местната власт са част от целевата група на проекти за транснационално сътрудничество

по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“…”

Втората оперативна програма, по която би трябвало някой да обърне внимание на съдебната система, е **„Добро управление” (ОПДУ)**. Тя обединява познатите ОП „Административен капацитет” и ОП „Техническа помощ”, а бюджетът й за целия програмен период е 295, 5 млн. евро.

Според официалните документи, *„специфичните целите на ОП „Добро управление” са насочени към модернизиране на управлението за предоставяне на висококачествени публични услуги за гражданите и бизнеса и повишаване на ефективността на администрацията и съдебната система”*.

А трите основни приоритета изглеждат така:

Приоритет I: Повишаване на институционалния капацитет, ефективността и ефикасността на публичната администрация и съдебната система.

Приоритет II. Предоставяне на качествени услуги на гражданите и бизнеса и развитие на електронното управление и правосъдие.

Приоритет III. Ефективно и ефикасно усвояване на средствата от ЕС.

Оттук нататък идва ред на „простите” бакалски сметки.

В **държавната (публичната) администрация** работят 145 000 души, от които 120 000 са на експертни и ръководни длъжности.

В **съдебната система** положението е следното:

- щатно разписание - 14 702 щатни бройки (4797 - за магистрати, 9905 - за съдебни служители);

- реално заети - около 13 200 щатни бройки (4100 - за магистрати, 9100 - за служители).

Публичните администрации (министерства, агенции, общини и т.н.) са общо 517 на брой.

Съдебните администрации (съдилища, прокуратури и следствени служби) са общо 291 на брой.

И сега… внимавайте в картинката!

Тоталният бюджет на ОП „Добро управление“, както вече стана дума, е 295, 5 млн. евро.

От тези пари **тутакси трябва да извадим 127,6 млн. евро** (и да забравим завинаги за тях), защото те са предвидени за развитие на електронното управление и за подобряване на административното обслужване. Тоест - за развитие на електронни административни услуги, за свързване на системите на различните ведомства, които сега съществуват самостоятелно. В това число и за първия етап от въвеждането на електронните обществени поръчки - подаване на оферти онлайн.

Останалите 167, 9 млн. евро (поне според предварително декларираните пред Брюксел намерения) ще бъдат разпределени по следните „пера“:

1. Въвеждане на електронно здравеопазване;

2. Въвеждане на комплексно административно обслужване на гражданите, т.е. изграждане на центрове, в които на едно място да се предоставят услуги на различни администрации;

3. Усъвършенстване на електронните системи в Агенция „Митници”;

4. Усъвършенстване на електронните системи в Националната агенция за приходите;

5. Усъвършенстване на електронните системи в съдебната власт.

Едва ли са ни необходими три опита, за да познаем чии потребности ще бъдат оставени на опашката. Самият факт, че в прословутата Национална програма за развитие на България през периода 2014-2020 г. думата „правосъдие“ се среща само два пъти, а пък словосъчетанията „съдебна система“ и „съдебна реформа“ - нито веднъж, е показателен. За какво - ще поживеем и… ще видите! При това - съвсем скоро, защото финансовата мизерия и нормативната безпътица, в които продължава да затъва съдебната система, няма как да продължат до безкрай. И един ден ще изригнат. Не като исландски гейзер - през ден-два или седмица-две. А като онзи исладнски вулкан, носещ дългото и сложно до невменяемост име Ейяфятлайокутъл: веднъж на 190-200 години, но „от сърце”!

ВТАСАХМЕ Я!

По всико личи, че програмния период 2014-2020 ще мите под старото мото „Ленти режем всякакви, стига да не са за нуждите на Темида”.

И защо в Европа да може, а в България - никога?

На 7 март Министерският съвет внесе в деловодството на Народното събрание проектозакона за отменяне на Закона за публично-частното партньорство. В мотивите към проектозакона се казва, че този акт се налага заради проблемни моменти в практическото прилагане на публично-частното партньорство (ПЧП), които правят Закона за ПЧП неработещ. Тоест - откакто този механизъм е влязъл в сила - на 1 януари 2013 г., с негова помощ не са сложени дори две тухни една върху друга.

Според вносителя, в действащия Закон за публично-частното партньорство (ЗПЧП) е възприет ограничителен, даже рестриктивен, подход чрез изрично фиксиране на дейностите от обществен интерес, в които може да се реализират ПЧП проекти:

- обекти на техническата инфраструктура - паркинги и гаражи на градския транспорт, системи за наблюдение и сигурност, системи за улично осветление;

- обекти на социалната инфраструктура - здравеопазване, образование, култура, спорт, отдих и туризъм, социално подпомагане;

- на зелената система - зелени площи, паркове, градини.

Идеята била първоначално да се определи по-ограничен кръг от дейности, за които ПЧП е допустимо. А целта - да се натрупа практически опит в прилагането на тази форма на сътрудничество, преди да се сключват дългосрочни договори в стратегически сфери, свързани с националната безопасност, като пътна мрежа, летища, пристанища, енергиен сектор и др. Практиката обаче била тъжна - чрез ПЧП не била създадена нито една градинка, не бил отворен нито един паркинг, не била осветена нито една улица.

Днес нямаме много време и място, за да обясним по-подробно защо е по-добре да се оправи закона, а не ПЧП да се изхвърля от употреба. Ще ви опишем обаче накратко какво пише в една книжка, издадена преди години от Министерството на финансите. Причината е, че както стана ясно от досегашните ни публикации, през следващите пет-шест години (ако не стане някакво чудо) истински пари за съдебна реформа няма да има. Като под истински разбираме 500-600 милиона лева, необходими за:

- тотално компютъризиране на системата - еднакво мощни и еднакво бързи компютри; еднакво мощни сървъри и скенери; оптична връзка между съдилищата, прокуратурите и следствените отдели; софтуерни продукти, позволяващи хартиения океан да пресъхне поне наполовина и т.н.

- изграждане на нови съдебни палати там, където е необходимо. Примерно - в София и Варна.

- строителство поне на един нов затвор и десетина следствени ареста...

Ако трябва да бъдем откровени, дори и да има тези пари, държавата никога няма да ги даде. Нито наведнъж, нито на порции. А би трябвало, защото е длъжник на съдебната власт. И то огромен длъжник!

Примерът за това е пред очите на всички ни: Софийският районен съд и Софийската районна прокуратура! В следващият брой - дай, Боже! - подробно ще се върнем към драмата на тези... шерпи на правосъдието, които освен ненормалната си натовареност, са принудени да работят и в нечовешка мизерия. Ще се върнем и на въз-

можностите, от които държавата умишлено не пожела да се възползва, за да реши проблема им веднъж завинаги. сега само отваряме темата за жизнената необходимост от публично-частното партньорство в по-нататъшното реформиране на съдебната система. Днес ще бъдем лаконични.

През 2011 г. и 2012 г. щатът на държавните съдебни изпълнители в Софийския районен съд е бил константна величина - 31 души. Въпреки това обаче те са внесли в хазната общо 7, 877 млр. лева! През 2011 г. - 4, 277 милиарда, и през 2012 г. - 3, 600 милиарда лева! Подчертаваме изрично - **за две години, само 31 човека, са внесли в бюджета близо 8 милиарда лева, които държавата е смятала за отписани!**

Едно време т. нар. добре облечени бизнесмени взимаха по 50% от дълговете, които възстановяваха. Днес таксата на частните съдебни изпълнители е плаваща, но никога не пада под 1-2 процента от материалния интерес. А по какъв начин държавата отдава дължимото на усилията, положени от нейните си собствени „бирници”? Като им плаща заплати? Ха-ха, засмя се той на развален испански, както гласи един стар виц.

Та, като казахме испански, нека надникнем какво пише в една книжка, издадена от Министерството на финансите преди няколко години. Тя е озаглавена **„Добри европейски практики за публично-частно партньорство”** и е издадена по ***Договор №08-14-1-С от 09.07. 2008 г., изпълняван по Оперативна програма „Административен капацитет” и съфинансиран от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд.***

Информацията, която ни интересува се намира на стр. 40-43, а „дописката” се казва **„Съдебен комплекс Барселона – сектор правосъдие (съд), Испания”.**

Началото е през 2002 г., когато правителството на Каталуния стартира проект за изграждане на комплекс, който да „прибере” по-голяма част от съдебните институции в Барселона, пръснати в 17 различни сгради. Проектът добива популярност като „Градът на правосъдието”.

Пет години по-късно столицата на Каталуния вече разполага с осем 10-етажни сгради, в които работят над 3000 магистрати и съдебни служители. Комплексът разполага с 1750 паркоместа, а всеки ден през залите и деловодствата му минават по 12 000 души.

Ето и някои от ключовите технически характеристики на проекта:

Обща застроена площ – 213 054 кв. метра. От тях 208 000 квадрата се полагат на магистратите и съдебните служители, а 5000 квадрата са отделени за търговски площи, чрез които частните партньори трябва да покрият разходите си - копирни центрове, новинарски агенции, ресторанти, магазини, аптеки и т.н.

В рамките на ПЧП схемата, частният партньор (консорциум, избран чрез обществена поръчка) ще построи, експлоатира и поддържа комплекса за срок от 35 години. Предоставянето на сами-

те съдебни услуги ще се извършва от държавата и ролята на консорциума е ограничена само до експлоатирането на търговските площи.

Оттук нататък следва „гола статистика”:

✓ 100 зали за предварително изслушване;

✓ 166 съдебни зали;

✓ Институтът за съдебна медицина на Каталуния, в който работят над 80 души;

✓ 25 стаи и 4 специални помещения за разпознаване и очни ставки;

✓ 4 двойни зали за аутопсии;

✓ 25 км линейно пространство за съхраняване и складиране на документи;

✓ зала за 500 души;

✓ 50 км (линейно пространство) архиви...

Общата стойност на проекта е 282 млн. евро, а срокът на публично-частното партньорство е 35 години.

Според авторите на брошурата **„Добри европейски практики за публично-частно партньорство”**, реализацията на проекта дава редица предимства не само на публичния сектор и на частния консорциум, но и на обществото като цяло чрез:

- осигуряване на удобни и качествени съдебни услуги, което се постига чрез концентрацията на ключови обекти, като съдебни зали, офиси, зали за предварително изслушване, архив и помещения на Института за съдебна медицина на Каталония;

- улеснен достъп до услугите;

- улеснен достъп до сградите с обществен и личен транспорт - чрез наличните 1750 паркоместа.

Като пръв ПЧП проект, изпълнен извън сектора на транспорта, „Градът на правосъдието” е положителен пример и създава солидна основа за бъдещето на проектното финансиране.

- методът на договаряне позволява на публичния сектор да държи извън баланса си активите по проекта, които ще му бъдат прехвърлени в края на 35 годишния срок;

- според условията на договора, публичният сектор ще получава гарантирано плащане от частния сектор, включително за наем за целия период на експлоатация на проекта;

- проектът създава нови работни места - общо около 3000 човека ще обслужват около 12 000 човека всеки ден в „Града на правосъдието”.

„Градът на правосъдието” е признат за най-големия съдебен комплекс от подобен тип в Европа.

Тема: Юридическото образование

От елитна специалност навремето, днес правото става масово и със средни доходи

В България колкото студенти влизат, толкова и излизат, понякога даже и повече. В чужбина половината отпадат. Лечението на юридическото образование - единни държавни критерии за дипломиране

12 март 2014 г., „Правен свят“

В България има юридически факултети, които основно подготвят кадри за типично юридически професии (магистрати, адвокати, нотариуси, съдии-изпълнители, съдии по вписванията и т.н.), а има и ВУЗ-ове, които произвеждат почти изключително юристи само за държавна служба. Двете групи не съвпадат, и тези университети, които произвеждат държавни служители, далеч не са най-високо оценените университети според комплексната им оценка.

Това е само едно от интересните наблюдения за българското юридическо образование, които днес сподели правният директор на Институт „Отворено общество“ Иванка Иванова на представянето на брой 8 на проекта Юридически барометър. Тема на броя бе именно юридическото образование.

Основните ковачници на юристи за държавни служители в България са Великотърновският университет (43,7 % от завършилите ВТУ работят на държавна служба по трудов договор) и Югозападният университет (40, 48%). Само 18, 94 % от завършилите Софийския университет (СУ) работят като държавни служители.

Но пък юридическите факултети на УНСС и на СУ подготвят най-много кадри за типично правните професии – 33,57 % от питомците на УНСС и 31,41% от тези на СУ стават магистрати, адвокати и други практикуващи юристи.

Точно тези два университета СУ и УНСС са лидерите сред университетите по комплексна оценка. По този показател Великотърновският университет е на четвърто място, а ЮЗУ – на седмо.

Общо юридическите факултети в България са девет, от тях шест държавни и три частни - Нов български университет, Варненският и Бургаският свободен университет.

Наука в момента се прави изключително само в Софийския университет. Парадоксално е, че не в СУ са най-много хабилитираните преподаватели, а в други ВУЗ-ове, констатираха след

ПРАВЕН СВЯТ

НОВИНИ ИНТЕРВЮТА КОМЕНТАР ГАЛЕРИЯ ВИДЕО ВРЪЗКИ АНКЕТИ ФОР

НОВИНИ

Тема: Юридическото образование

От елитна специалност навремето, дн
масово и със средни доходи

В България колкото студенти влизат, толкова и излизат, понякога даже и повеч
Печенето на юридическото образование - единни държавни критерии за дипло

12 март 2014, 17:08 | Правен свят

Препоръчване 1хил. 6166 81

В България има юридически факултети, които основно подготвят кадри за типично юридически професии (магистрати, адвокати, нотариуси, съдии-изпълнители, съдии по вписванията и т.н.), а има и ВУЗ-ове, които произвеждат

това участниците в дискусията.

Навремето правото беше елитна специалност, а завършилите отиваха в графата на специалисти с високи доходи. Днес правото е масова специалност със средно добри доходи и средно добри шансове за професионална реализация - това е изводът, който прави Иванка Иванова на база на данните за професионалната реализация на завършилите юристи.

Проблемите пред юридическото образование са много, те се дискутират отдавна, но основните се заключават във входа и изхода на обучението по право, бяха основните констатации в последвалата дискусия, в която се включиха авторитетни представители на академичната общност. Приемният изпит за специалността „право“, състоящ се в наизустяване на теми по литература и история, е неадекватен, в повечето европейски държави приемът е само въз основа на матура. Трябва да се осмисли начинът на приемане за обучение по право, смятат много от юристите, сред които и деканът на ЮФ на СУ проф. Сашо Пенов.

В юридическите факултети у нас се приемат студенти с висок успех от училище - 5, 35 средно за всички ЮФ, а в СУ се влиза с успех 5, 81. Проблемът е, че у нас липсват контролни механизми и в съчетание с други лоши практики обикновено завършващите всяка година са повече от приетите. Средно 1800-2000 студенти по право се приемат всяка година във всички факултети по право, средно толкова и завършват право всяка година, заяви Даниел Вълчев, ръководител на проекта Юридически барометър. В други държави завършват само половината от приетите, защото там има много сериозни изисквания за качеството на дипломирането.

В емоционална реч, изпратена с аплодисменти, проф. Огнян Герджиков за пореден път постави въпроса за единни държавни критерии при дипломирането на студентите по право. Това е изключително важно условие, осъзнато от всички и поставяно непрекъснато, но властите само обещават, че ще вземат необходимите мерки. Включително и последните три министърки на правосъдието са поемали ангажимент, но без резултат, стана ясно днес.

„Има огромни различия между отделните студенти и факултети. Завършват студенти, които нямат качества и желание, а за това сме отговорни ние“, обърна се Герджиков към аудиторията, състояща се предимно от преподаватели. Той даде пример с формално провежданите държавни изпити в някои факултети в страна-

ДНЕС ДЕНЯ

Юрист се жали до „прецедателя“

До "Прецедателя на Висшия адвокадски съвет". Така е адресирал жалбата си кандидат за вписване в адвокатска колегия, който бил порязан на конкурса и оспорил резултатите. Те... от неграмотността на юриста, за случая съобщи адвокат Даниела Доковска по време на представянето на поредния брой на проекта "Юридически барометър". Тя била втрещена от липсата на езикова култура у колега си, който написал няколко пъти думата "адвокадски"...

ла, че този човек има легитимна диплома по право, и се обадила на декана на факултета, който потвърдил, че въпросният юрист действително е завършил учебно заведение.

Председателят на Съюза на юристите в България Владислав Славов тък изнесе данни за изпитите за адвокатурата, които говорят сами по себе си за качеството на юридическото образование. През миналата година от 578 явили се кандидати за адвокати само 26% са издържали

първи път в живота си срещала „адвокад“ изписан по този начин, Доковска се обадила до декана на съответния факултет за проверка, убедена, че в случая става въпрос за фалшива диплома, защото не е възможно толкова неграмотен човек да придобие правоспособност. Оказало се, че е възможно - дипломата била напълно законно издадена на същото лице, съобщил деканът

На държавните изпити се чуват чудовищни неща, но под един процент са тези, които не успяват да ги вземат от първия път, заявиха присъстващите. Пак Доковска даде пример за откритието на дипломант по време на изпит за правоспособност - че определението на ВКС по спор за подсъдност се обжалва пред Конституционния съд.

та. На държавен изпит не може да се изпитват повече от 20 души на ден, пряко сили - 22, каза Герджиков, позовавайки се на дългогодишния си преподавателски опит. Случило му се обаче във ВТУ, докато той изпита 20 човека, колегите му да изпитат по 45 души и да приключат заедно с него. От 20-те изпитани от него студенти, 13 са получили двойка и то само защото няма по-ниска оценка. Как може да стигне дотук такъв студент?, зададе риторичен въпрос проф. Герджиков.

Но най-абсурдния пример даде адвокат Даниела Доковска, в подкрепа на тезата си, че става въпрос за изначална и основна неграмотност, за хора, които не са овладели дори българския език. Доковска разказа как в качеството си на председател на Висшия адвокатски съвет е получила жалба от кандидат за вписване в колегията, който оспорвал резултатите от конкурса, тъй като не успял да го издържи. Жалбата била адресирано до „Прецедателя на Висшия адвокадски съвет“. Думата „адвокадски“ била повторена няколко пъти в изложението, а понеже за

Показателни за качеството на образованието са изпитите за адвокатурата, потвърди и Владислав Славов и цитира данни от миналогодишни изпити: от 578 явили се кандидати за адвокати, само 26% са издържали. Има факултети с нулева успеваемост, добави той.

В българските юридически факултети се учи как се прилага правото, но не и как се създава правото, заяви проф. Емилия Друмева. Тя смята, че е напълно уместно въвеждането на отделна задължителна дисциплина, която да учи студентите как се пише нормативен акт.

Преосмисляне на въпросите относно юридическата правоспособност и начина на провеждане на стажа и последващия го изпит, включително необходимостта от тяхното съществуване, препоръча другият гост на броя на Юридически барометър Драгомир Йорданов, директор на Националния институт на правосъдието. Темата е обект на дискусия повече от 20 години - от началото на прехода, подчерта той.

Юридическото образование през призмата на Рейтинговата система на висшите училища в България за 2013 г.

Иванка Иванова

В „За оратора“ Марк Тулий Цицерон разказва защо и как той самият учил право по време на Римската република. Цицерон решил да учи право, защото само такова образование гарантирало достъп до най-високите държавни длъжности в Римската република, т.е. до управлението на страната. Цицерон учил право в дома на изтъкнатия юрист Квинт Муций Сцевола. Самият Сцевола не искал да има ученици. По това време обаче по-изтъкнатите висши държавни служители (действащи и бивши) давали безплатно съвети и консултации по правни въпроси на гражданите, които се нуждаели от такива. Обичайно било рано сутрин сенаторите да се изстъпят на Форума и да започнат да се разхождат напред – назад, с което показвали, че са на разположение. За действащите висши държавни служители, това бил начин да си осигурят клиентела от граждани, които при избори да гласуват за тях и да ги подкрепят за по-висока длъжност. Сцевола вече бил преминал през всички най-високи длъжности и давал правни съвети на съгражданите си съвсем безкористно. Понеже бил стар и болен, приемал у дома си. Нямал ученици, но допускал слушатели. Именно като слушател на консултациите, давани от Сцевола, Цицерон придобил и правно образование. „Без съмнение” – казва Цицерон[1], „домът на юрисконсулта е прорицалище за цялата държава” (Oraculum Totius Civitatis).

Разказвам тази история, защото тя описва един идеал едновременно за държавно управление и за юридическо образование и показва връзката помежду им. Характерните черти на този идеал са:

- Държавата се управлява чрез правото.
- Висшите държавни длъжности са достъпни само за образовани хора, които добре познават правото.
- Юридическото образование е пряко свързано с юридическата практика.
- Юридическото образование почива не само на изучаване на правото, но и на опознаване на неговата държавна и социална функция.

Предвид целите на тази публикация, не е възможно да разгледаме подробно доколко българската действителност в момента е съответна на този идеал. Една инициатива на Министер-

[1] *Марк Тулий Цицерон, „За оратора“, кн.I:200.*

ството на образованието и науката обаче - Рейтинговата система[2] на висшите училища в България - ни дава вече достатъчно възможност да проследим особеностите на професионалната реализация на завършващите професионално направление (ПН) „Право“ в българските висши училища (ВУ). Тук ще представим данни в тази връзка и ще се опитаме да формулираме някои въпроси, въз основа на които по-късно, чрез едно специализирано изследване, биха могли да се изведат и основните проблеми пред юридическото образование у нас.

1. Юридическото образование в контекст: някой сравнения между професионални направления

По общ брой студенти ПН „Право” е третото най-масово професионално направление във висшето образование у нас през 2013 година – право учат 11,475 студенти, сравнено с 60,535

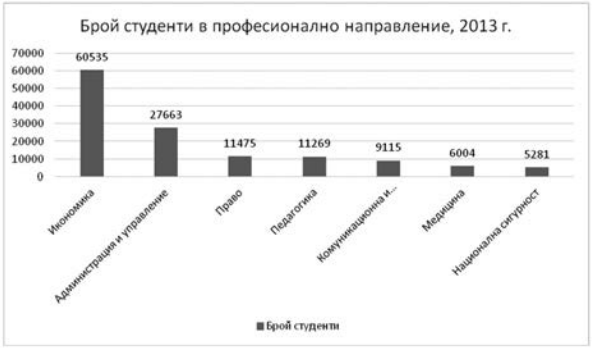

души, които учат икономика и 27,663 души, които учат администрация и управление.

Фигура 1 - Общ брой студенти в професионално направление, 2013 г.

Показателят „Осигурителен доход на завършилите“ показва средния осигурителен доход на завършилите съответното професионално направление през последните пет години. Средно за всички професионални направления осигурителният доход на завършилите е 868 лв. Средният осигурителен доход на завършилите право е 873 лв., т.е. малко над средния. По този показател ПН „Право” се нарежда на 17 място от всички професионални направления и средният осигурителен доход на завършилите право е значително по-нисък от осигурителния доход на завършващите ПН „Военно дело”, „Информатика и компютърни науки” и други. Професионалните направления, които са най-близо до ПН „Право” по този показател, са ПН

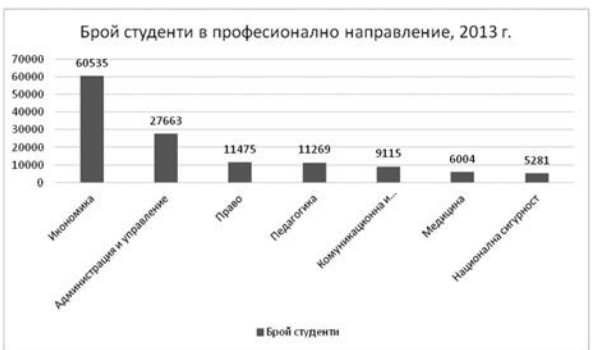

„Администрация и управление” (871 лв.) и ПН „Икономика” (870 лв.).

Фигура 2 - Среден осигурителен доход на завършилите различни професионални направления.

[2] *Уеб-порталът „Рейтингова система на висшите училища в България“ е създаден през 2010 г. като резултат от изпълнението на проект „Разработване на рейтингова система за висшите училища в България“, изпълняван от Дирекция „Висше образование“ на Министерството на образованието и науката с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“. През 2013 година порталът е актуализиран и доразвит от консорциум от три организации – Институт „Отворено общество“ – София, социологическа агенция МБМД и Сирма Солюшънс в рамките на проект BG051PO001/3.2.04-0001 „Развитие на рейтинговата система на висшите училища“, финансиран от Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ 2007 – 2013 г., съфинансирана от Европейския социален фонд на ЕС, който се изпълнява от Дирекция „Висше образование“ на МОН. Самият портал е достъпен в интернет на адрес http://rsvu.mon.bg*

Оценката на доходите на завършилите различните професионални направления трябва да бъде съобразена с регионалните особености на пазара на труда. За това се използва отделен показател „Съотношение на осигурителния доход на завършилите спрямо средната заплата за областта“. Осигурителният доход на завършилите ПН „Право”, като съотношение със средната заплата за областта, отново е около средното ниво за всички професионални направления. Правото тук съществено изостава от професионални направления като „Проучване, добив и обработка на полезни изкопаеми“, „Медицина”, „Обществено здраве” и „Информатика”, които са лидери по този показател и при които средният осигурителен доход на завършилите е доста по-висок от средната заплата за областта. Тук правото е отново по-близо до педагогиката,

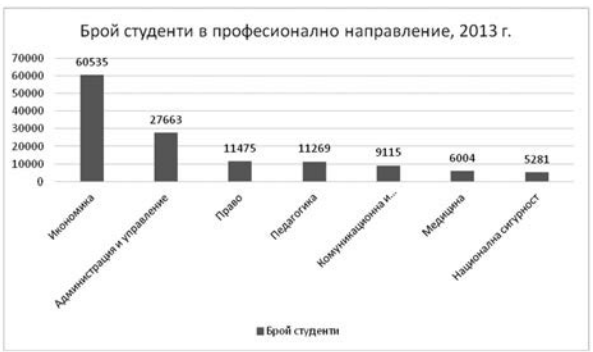

отколкото до водещите професионални направления.

Фигура 3 - Съотношение на осигурителния доход на завършилите спрямо средната заплата за областта, 2013 г.

Показателят „Безработица“ отразява дела на хората, които са завършили съответното професионално направление и са се регистрирали в Бюрата по труда като безработни. По принцип средната безработица сред висшистите у нас в момента е много ниска – 4.15%. И тук обаче ПН „Право” се представя малко по-лошо от средното за всички ПН – безработицата сред завършилите право е 5.06%, и остава далеч от професионалните направления, които са лидери по показателя – ПН „Медицина”, „Стоматология”, „Военно дело” и „Фармация”, при които безработицата е около и под 0.5%, т.е. де-

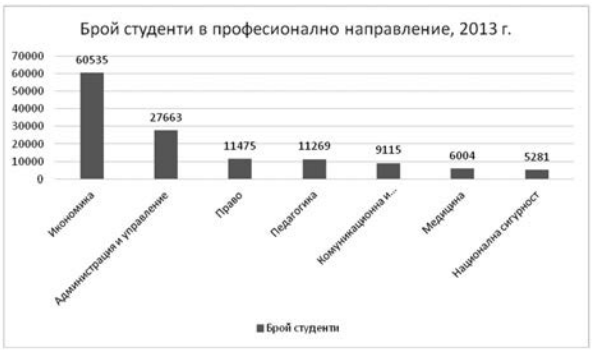

сет пъти по-ниска спрямо безработицата сред завършилите ПН „Право”.

Фигура 4 - Безработица сред завършилите различни професионални направления, в %, 2013 г.

Разгледаните три показателя представляват основната част от стандартната група показатели „Реализация и връзка с пазара на труда“, които в най-голяма степен определят класирането на отделните университети в Рейтинга. 35% от оценката на отделните университети зависи от тази група показатели.

Тоест по някои от най-важните показатели от рейтинговата система, ПН „Право” се представя около или малко под средното за всички професионални направления.

Към момента ПН „Право” е едно достъпно и масово професионално направление, което дава на завършващите средни до умерено добри шансове за намиране на работа и една умерено добра перспектива за доходи, които са съотносими или съвсем малко по-добри спря-

мо средното за географския регион на професионална реализация.

Това развитие трябва да бъде специално отбелязано, защото положението на ПН „Право" спрямо останалите професионални направления за последните 20 години е съществено променено. Преди 20 години ПН „Право" беше ограничено като достъп, с много малък брой студенти, което обаче им даваше отлични шансове за намиране на работа и перспектива за доходи, които се очакваше да бъдат по-високи от средните.

Все още обаче, ПН „Право" продължава да бъде привлекателно за най-добрите ученици от средното образование.

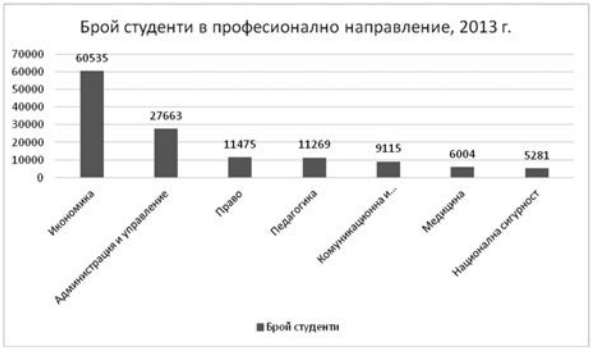

Фигура 5 - Среден успех от дипломата за завършено средно образование на студентите в отделни професионални направления.

2. Професионална реализация на завършилите ПН „Право"

Сравнението на комплексната оценка на различните висши училища, които предоставят образование в ПН „Право" показва, че към 2013 г. класацията се води от СУ и УНСС (съответно 62 и 57 точки), а най-ниско оценени са БСУ и ВСУ (47 точки).

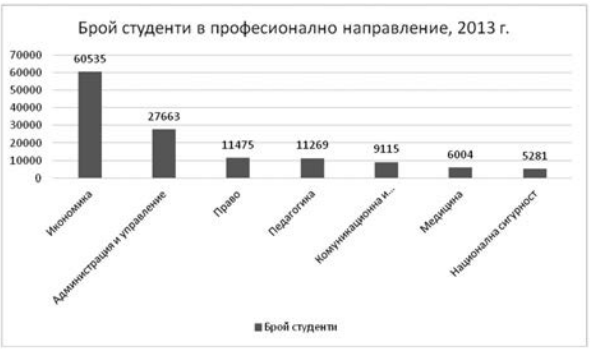

Фигура 6 - Сравнение по комплексна оценка между висши училища в ПН „Право", 2013 г.

И ако погледнем средния осигурителен доход на завършилите ПН „Право" в отделните университети, класацията по комплексна оценка горе-долу се потвърждава.

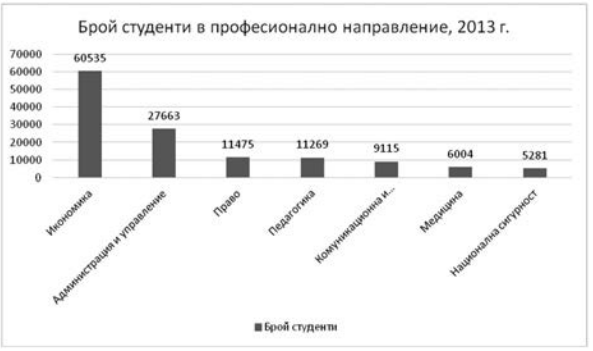

Фигура 7 - Среден осигурителен доход на завършилите ПН „Право", по университети, 2013 г.

Завършилите ПН „Право" намират професионална реализация в различни професии и длъжности. Открояват се обаче две области на реализация, които си струва да бъдат обсъдени отделно – постъпването на държавна служба и реализацията като юристи.

Делът на завършилите ПН „Право", които постъпват на работа като държавни служители, е най-висок сред завършилите ВТУ (близо 44%)

и ЮЗУ (40%). Този дял е наполовина по-нисък в университети като СУ или УНСС, които са в челните места на Рейтинга по комплексна оценка.

В професиите „Юристи и специалисти по обществени науки и култура“ влизат типично юридическите професии като магистрати, адвокати, съдия-изпълнители, съдии по вписванията. Производството на кадри за типично юридическите професии е най-силно застъпено в УНСС (33,57% от завършилите се реализират като такива), СУ (31,41%) и НБУ (26,32%).

Тоест има университети, които произвеждат значителен процент държавни служители, и университети, които произвеждат кадри за типично юридически професии и тези две групи не съвпадат. Освен това групата университети, които произвеждат държавни служители, далеч не са най-високо оценените университети по комплексна оценка.

ВУ	Държавни служители	Юристи и специалисти по обществени науки и култура
СРЕДНО ЗА ПН	30,07%	17,85%
ВТУ	43,70%	12,61%
ЮЗУ	40,48%	9,17%
ПУ	33,88%	17,82%
РУ	32,05%	16,63%
УНСС	22,86%	33,57%
БСУ	21,64%	11,09%
ВСУ	19,98%	13,85%
СУ	18,94%	31,41%
НБУ	15,79%	26,32%

Таблица 1 – Професионална реализация на завършилите ПН Право – дял на работещите като държавни служители и като Юристи и специалисти по обществени науки и култура.

Регионалната значимост на университетите е също много различна. При проведена анкета сред студентите над 70% от интервюираните студенти от НБУ съобщават, че планират своята професионална реализация в града или в областта, в която е разположено съответното висше училище, т.е. в София. В София планират да останат и 62% от завършващите право в УНСС и 56% от завършващите право в СУ. В Бургас планират да останат 67% от завършващите право в БСУ.

На обратната страна на скалата се намират ЮЗУ (22% от завършващите планират да останат да работят в Благоевград) и ВТУ (32% от завършващите планират да останат във Велико Търново). Този феномен вероятно има просто обяснение – ЮЗУ и ВТУ са големи университети, разположени в сравнително малки областни градове и пазарът на труда е естествено ограничен по това съображение.

Точно тази особеност обаче има парадоксалната последица да превръща ЮЗУ и ВТУ в университети от истинско национално значение, за разлика от СУ, УНСС и НБУ, които произвеждат кадри приоритетно за София и областта.

Фигура 8 - Регионална значимост на университетите - процент на интервюирани

студенти, които планират своята професионална реализация в града или в областта на тяхното ВУ, анкета от 2013 г.

3. Връзката на обучението в университетите с науката

Показателят „Брой статии в научни списания“ отразява броя статии в научни списания по международната база данни SCOPUS за последните пет години в научната област на ПН „Право” към септември 2013 г.

От данните изглежда, че всъщност юридическа наука не се прави никъде другаде извън СУ. Какви са причините за това и изобщо какви са проблемите, пред които е изправена юридическата наука в университети в България, би трябвало да представлява предмет на бъдещо, много задълбочено изследване. Базисната предпоставка на Рейтинга е, че науката е важен фактор, който предопределя качеството на образованието във висшите училища. Очевидно е, че качествено юридическо образование не може да бъде постигнато без качествена юридическа наука.

Фигура 9 - Брой публикувани статии в научни списания по ПН Право през последните 5 години, данни от SCOPUS, 2013 г.

4. Връзка на обучението в университета с практиката

Рейтинговата система на висшите училища е стандартизиран инструмент, който обхваща всички професионални направления. Установяването на основните проблеми пред юридическото образование специално, би изисквало нарочно допълнително и по-подробно изследване. Тук само искам да посоча един проблем, който не може да бъде установен в момента с Рейтинговата система, но е важен за юридическото образование. Става въпрос за професионалния избор на завършващите – към кой дял на правото те се ориентират най-често и защо?

През 2010 година Институт „Отворено общество“ – София, представи едно изследване[3] на правните проблеми на гражданите. То установи, че над 46% от всички граждани са имали поне един сериозен правен проблем през последните 3,5 години преди провеждане на изследването (анкетата е проведена през 2007 година). Най-често срещани са правни проблеми, свързани с потреблението на стоки и услуги – 22,23% от гражданите, които са имали правни проблеми, са имали точно такъв правен проблем. На второ място по честота на споменаване са проблеми със съседите (15,20% от всички, които са имали правни проблеми през последните 3,5 г.), а на трето – получаването на социални и други помощи (11,08% от всички, които са имали правен проблем).

[3] Граматиков, М. „Изследване на правните проблеми на гражданите“, ИОО-София, 2010 г., достъпно в интернет на уеб страницата на Института www.osi.bg

Фигура 10 - Честота на правните проблеми по вид - дял от лицата, които са имали сериозен правен проблем през последните 3,5 години и са посочили от каква правна област е бил проблемът, Изследване на ИОО -София, 2010 г., данните са от 2007 г.

На дискусията при представяне на резултатите от изследването през 2010 година проф. Красимира Средкова посочи наличието на едно сериозно разминаване между професионалния избор, който правят завършващите ПН „Право" и реалните правни проблеми на гражданите. Тя каза[4]: „…в юридическите факултети към отраслите, свързани с тези ежедневни проблеми на хората, има изключително нисък интерес. Студентите се интересуват от търговско, от данъчно право и други подобни… семейното и наследственото право са бедни роднини. Да не говорим за трудовото и осигурителното право. Но това е животът на хората."

Проблемът, дефиниран от проф. Средкова, показва две неща – първо, че юридическото образование в момента не произвежда кадри, които са готови веднага да се ангажират с решаване на конкретните правни проблеми на гражданите. Този проблем не е само проблем на юридическото образование, разбира се. Ако работните места за юристи в Агенцията за социално подпомагане, Агенцията за закрила на детето и прочие държавни структури за социално подпомагане са малко на брой и зле платени, те, разбира се, няма да бъдат привлекателни за завършващите ПН „Право". Ако системата за предоставяне на правна помощ на нуждаещи се граждани работи почти изцяло за покриване на задължителната защита по наказателни дела, а не съдейства за решаване на административно-правни, гражданско-правни или семейно-правни проблеми, тогава няма защо да се изненадваме, че студентите нямат интерес към тези дисциплини.

Обаче проблемът не е само в ниския бюджет на системата за правна помощ и в слабата привлекателност на държавната служба за юристи. Въпросът е дали изобщо и как юридическото образование в университетите разкрива пред студентите социалната функция на правото.

[4] *Граматиков, М., цитирано по-горе, стр.57.*

Въпроси на юридическата правоспособност

Драгомир Йорданов

Въпросите относно юридическата правоспособност и начина на провеждане на стажа и последващия го изпит, включително необходимостта от тяхното съществуване, са обект на дискусия от повече от двадесет години.

Целта на стажа и изпита за правоспособност е формулирана в разпоредбата на чл. 294, ал. 1 от ЗСВ, както и (в по-категорична форма) в аналогичната разпоредба на чл. 163, ал. 2 от отменения ЗСВ. Накратко – държавата да гарантира, че всички практикуващи (т.е. правоспособни) юристи, независимо от бъдещата им професионална реализация, имат еднакво (минимално) ниво на практическа подготовка, познания и умения относно функционирането на правосъдието.

В Германия, откъдето този модел е заимстван, стажът е с продължителност две години, а изпитът за правоспособност обхваща серия от писмени изпити в различни области на правото с продължителност от няколко часа всеки. Процентът на неиздържалите изпита варира от 10 до 15% през различните години.

В България от 1988 г. насам тази материя е обект на регулиране от единадесет законодателни изменения[1] на три закона[2], едно решение на Конституционния съд[3] и няколко наредби, които през годините са променяли всички съществени характеристики на модела:

1) Продължителността на стажа (в различни периоди 3 месеца, 6 месеца или 1 година);

2) Момента на провеждането на стажа – след държавните изпити или след семестриалното завършване и преди държавните изпити (1988-1991 г.);

3) Статута на стажантите – получаващи възнаграждение от Министерство на правосъдието, без възнаграждение (както е в момента) или задължени да внасят сами възнаграждението и осигуровките в министерството, което впоследствие ги изплаща (кратък период през 90-те години) – както и тяхното наименование – стажант-съдии, съдебни кандидати, стажант-юристи;

[1] През 1988, 1991, 1994 (нов закон), 1996, 1998, 2002, 2003, 2006, 2007 (нов закон), 2009 и 2011 г.г.

[2] Закон за устройство на съдилищата от 1976 г. (отм.), Закон за съдебната власт от 1994 г. (отм.) и сега действащия Закон за съдебната власт от 2007 г.

[3] Решение на КС № 13 от 16.12 2002 г.

4) Признаването или не на периода на стажа като юридически стаж;

5) Подзаконовото регулиране и организацията на стажа;

6) Начина на полагане на изпита, включително наименованието му (теоретико-практически изпит, изпит за правоспособност) и т.н.

Разпространено е мнението, че моделът на стаж и изпит за правоспособност в България като цяло действа успешно докъм началото на 90-те години на миналия век, при различни от сегашните обществено-икономически условия. Към този момент държавата е основен работодател на юристите било в съдебната система, било в държавната администрация, било в предимно държавната стопанска сфера. От тази гледна точка възнаграждението на стажантите може да се разглежда и като инвестиция на държавата-работодател в своите бъдещи служители. Същевременно не бива да се забравя, че дотогава в страната съществува само един юридически факултет с едва няколкостотин випускници годишно, което позволява провеждането на ефективен стаж в съдебната система.

Съмнения относно ефективността на този модел в условията на преход към демокрация и пазарна икономика в България се изразяват още през втората половина на 90-те години. През 1998 г. доклад на Американската агенция за международно развитие (USAID)[4] констатира неговата ниска ефективност и препоръчва мерки на нейното повишаване. В същата насока са и препоръките на Програмата за развитие на съдебната реформа на Центъра за изследване на демокрацията от 2000 г.[5] Редица по-скорошни национални и международни документи и публикации също поставят въпроса за ефективността на стажа и изпита за придобиване на юридическа правоспособност.

Действително, описаната по-горе нормативна динамика показва, че държавата постоянно търси подходяща форма за провеждане на стажа и изпита за юридическа правоспособност. Същевременно, въпреки отделни изразени мнения, основната алтернативна идея, а именно отмяната на тази форма на практическа подготовка, до момента не събира достатъчна законодателна подкрепа.

Необходимостта от стажа и изпита за правоспособност, от гледна точка на ползата за съдебната система, отдавна се поставя под съмнение. Доклад на Проекта за развитие на съдебната система на USAID[6] от 2000 г. констатира, че много малка част от придобилите правоспособност юристи постъпват в съдебната система:

Година	Брой стажанти	Назначени съдии	Назначени прокурори	Назначени следователи	Стажанти, назначени за съдии	Стажанти, назначени в съдебната власт
1997	2 258	95	n.a.	n.a.	4,20 %	n.a.
1998	2 509	188	109	215	7,49 %	20,40 %
1999	3 900	169	87	237	4,33 %	12,64 %

[4] *Достъпен на http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNACD794.pdf*

[5] *Достъпна на http://www.csd.bg/artShowbg.php?id=1042*

[6] *Evaluation the Bulgarian Internship Program, USAID Judicial Development Project for Bulgaria, May 2000*

Ситуацията не е много по-различна в наши дни. По данни на Министерство на правосъдието, през периода 2009-2013 са придобили правоспособност 8762 юристи. През същия период Висшият съдебен съвет е назначил 110 младши съдии и 103 младши прокурори (общо 213 души), което съставлява едва 2,43% от броя на придобилите правоспособност.

Извършването на задълбочен анализ на данните за професионалната реализация на стажантите не само в съдебната власт, но и в адвокатурата, държавната администрация, стопанския сектор, науката и образованието и други области, би подпомогнало отговора на принципния въпрос дали, в сегашните обществено-икономически условия, държавата следва да носи отговорност за практическата подготовка на всички юристи в страната или тази подготовка следва да се провежда по сектори и/или по професии.

Именно с цел повишаване на практическата подготовка на постъпващите и работещите в съдебната система, през 2002 г. е създаден Националният институт на правосъдието и е въведено първоначалното обучение при назначаването на младши съдии и младши прокурори, както и други форми на задължително обучение при постъпване в съдебната система[7]. Това професионално и практически ориентирано обучение, преминало през редица законодателни изменения, се утвърди като необходим, полезен и значим фактор за повишаване качеството на правораздаването[8].

Засега Националният институт по правосъдието остава последната преграда срещу посредствеността, бликаща на талази от знайни ВУЗ-ове и никому неизвестни филиали.

[7] Чл. 35е и чл. 35ж от ЗСВ (отм.), Глава 11 (чл. 249-263) от действащия ЗСВ

[8] „Преглед на съдебната реформа в България", Български институт за правни инициативи, февруари 2013, стр. 18-19, достъпен на http://www.bili-bg.org/cdir/bili-bg.org/files/Pregled_na_sydebnata_reforma_v_Bulgaria_2013.pdf, Технически доклад към доклада на Европейската комисия по механизма за сътрудничество и оценка, м. юли 2012 г., стр. 18-19, достъпен на http://ec.europa.eu/cvm/docs/swd_2012_232_en.pdf и други източници.

Изпиране на пари. Разграничение от близки до него престъпления

Доц. д-р Ива Пушкарова

Навлизането в законната икономика на незаконни капитали, генерирани до средата на 90-те години на миналия век чрез процеси на изпиране на пари, става мащабно у нас около 1996 г. Наказателноправната реакция започва от втората половина на 1997 г., когато тези процеси са в основната си част приключили и престъпните схеми започват да се променят. Целенасочените политики на държавата за повишаване на професионалната подготовка на наказателната система (напр. обучения на магистрати) започва близо четири години след като тя прави първите си опити да приложи съставите.

1. Обзор на развитието на законовата уредба

За първи път изпирането на пари е криминализирано у нас през август 1997 г. с чл. 253 НК като умишлено извършване на финансови операции или други сделки със средства или имущество, за които деецът знае или предполага, че са придобити чрез престъпление. Предвидени са по-тежки наказания, когато деянието е извършено при предварителен сговор, от участници в престъпна организация, от длъжностно лице или повече от веднъж (чл. 253, ал. 2). Предвиденото наказание по основния състав е лишаване от свобода до три години и глоба от три до пет хиляди неденоминирани лева.

Близо година по-късно, през юли 1998 г., са увеличени наказанията, добавен е нов по-тежко наказуем квалифициран състав, когато изпираните пари са в особено големи размери и случаят е особено тежък (чл. 3) и е предвидено предметът на престъплението да се отнема в полза на държавата, а ако липсва или е отчужден, да се присъжда неговата равностойност (чл. 253, ал. 4).

През март 2000 г. с чл. 253, ал. 3 е добавен нов състав, квалифициран с оглед вида на предикатното престъпление – незаконен трафик на наркотични вещества. Предвиденото наказание е лишаване от свобода от десет до тридесет години и глоба от 20 до 200 хил. лв. Успоредно с него е въведена втора алинея на чл. 250, която предвижда наказание лишаване от свобода от пет до петнадесет години и глоба до двойния размер на сумата по превода за всеки, който преведе по банков път в чужбина пари, за които е знаел или предполагал, че са придобити чрез наркотрафик, като е използвал порочен документ. Тази разпоредба, която действа до 2006 г., дублира режима по чл. 253, ал. 3, вр. ал. 1 във формата на изпълнителното деяние на изпирането „извърши финансова операция“ и поради

това по нея няма практика.

По-сериозни са измененията в уредбата на изпирането през март 2004 г. В основния състав са добавени нови форми на изпълнителното деяние – прикриване на произхода, местонахождението, движението или действителните права върху имуществото. Обособен е втори основен състав по чл. 253, ал. 2, който наказва този, който придобие, получи, държи, използва, преобразува или спомогне по какъвто и да е начин за преобразуването на имущество, за което знае или предполага към момента на получаването му, че е придобито чрез престъпление. Организираното изпиране на пари е формулирано като дейност по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група. Прецизирана е квалификацията, с оглед длъжностното качество на субекта, като е уточнено, че извършеното е в кръга на службата му. Въведен е нов квалифициран състав, с оглед метода (откриване или поддържане на сметка във финансова институция под фиктивно или чуждо име). С разпоредбата на чл. 253, ал. 7 е уточнено, че предикатното престъпление може да бъде извършено и извън българската наказателна юрисдикция.

Въведени са текстовете на чл. 253а и чл. 253б, които криминализират съответно форми на подготвителна дейност към изпиране на пари (приготовление, сдружаване, подбуждане) и немаловажни случаи на нарушения на Закона за мерките срещу изпирането на пари, когато субектът е задължено по този закон длъжностно лице и извършеното не представлява по-тежко престъпление. Правата на държавата да отнеме предмета на престъплението се разпростират и върху имущества, предназначени за изпиране на пари. Въведена е поощрителна норма, която предвижда отпадане на наказуемостта на участник в сдружение, създадено с цел да изпира пари, който преустанови участието си в сдружението и съобщи за него на органите на властта преди да бъде довършено изпирането на пари, за което сдружението е създадено.

През септември 2006 г. са внесени последните актуални изменения в закона, засягащи преди всичко предикатната дейност. В основните състави е обособен самостоятелен вид предходна дейност – обществоопасно деяние, което сближава изпирането с вещното укривателство. Квалифицираният признак, с оглед вида на предикатното престъпление, се разширява от незаконен трафик на наркотици в което и да е тежко умишлено престъпление. В разпоредбата на чл. 253, ал. 6 правата на държавата да отнеме имуществения предмет на престъплението се разширяват и обхващат и имуществата, в които той е трансформиран.

Съдебната практика върху съставите за изпиране на пари, като цяло, не влияе на съдържанието на закона. Тълкувателната намеса на ВКС започва близо осем години след въвеждането на съставите, но само година след измененията по повод присъединяването на страната към основните международни стандарти[1]. Тя се съсредоточава върху проблеми, произтичащи от едновременната гражданскоправна (вкл. търговскоправна), административноправна (вкл. данъчноправна) и наказателноправна квалификация на фактическите признаци на изпълнителното деяние и свързани с трудности при разпознаване на престъпни схеми, прикрити зад привидно законни дейности. Всъщност, тези проблеми са универсални за всички наказателни юрисдикции и съпътстват типично прилагането на наказателния закон поради динамичния и приспособим характер на пазарните дейности – законни и незаконни.

[1] *Вж. например Р № 553/2005 г. по НД № 1064/2004 г. на I НО.*

2. Непосредствен обект на изпирането на пари

Изпирането на пари може накратко да бъде определено като заключителен етап от развитието на незаконна икономическа дейност, представляващ процес на навлизане на облагите от нея в законната икономика под привидността на законен капитал, годен да бъде усвояван в нея като законна икономическа полза. Изпирането най-често представлява процес или сложен еднократен акт, в резултат на който незаконният доход застава на икономическо разположение на придобилия го субект като законен, независимо от това, фактически или юридически през какви трансформации и чужди правни сфери преминава. Този етап е от изключителна важност за субекта, който е генерирал незаконния доход. Той винаги е заинтересован да може да ползва имуществото спокойно в официалната икономика поради предимствата на нейните пазари на ,,видими" блага пред незаконните пазари.

Определенията на международни институции и организации, повлияли на международните, европейските и националните нормативни и правосъдни стандарти в материята, очертават явлението с акцент върху неговата насоченост към узаконяване на незаконно придобит доход, без да се съсредоточават с особена настойчивост върху особеностите на самия механизъм и методите за узаконяване[2]. На това предназначение на механизма акцентира и българската съдебна практика[3]. Изпирането, според нея, ,,представлява престъпна дейност за легализиране на придобити по престъпен начин средства чрез трансформацията на паричните потоци, като по този начин се прикрива незаконният произход на доходи от обществено-опасна дейност и изпраните средства изглеждат като придобити от законна дейност. Изпраните пари се инвестират в легалната икономика и влизат в оборота, като се цели невъзможност да се установи незаконният им произход и тези средства да не могат да се различат от законно придобитите имущества... Противоправни облаги с материален характер чрез изпирането се трансформират в годен предмет на стопанския оборот и източник на законни доходи на лицето, изпрало парите"[4].

Причината, вниманието да се ориентира към насочеността към легализация, е, че узаконяващият механизъм ползва проявните форми и методи на законния оборот. Това е (верига от) действия, външно обективирани в юридически волеизявления, които са ,,типични за нормалната стопанска дейност"[5]. С тях се цели постигане на стопански ефект в законната икономика, който е юридически неуязвим, т.е. е годен валидно – стабилно да прехвърля имуществени права и задължения. Този механизъм е връзката между незаконния пазар, на който е генери-

[2] Напр. ,,преработване на облаги от престъпление за прикриване на техния незаконен произход" (ФАТФ), ,,широк диапазон от дейности и процеси, предназначени да замъглят източника на незаконно придобити пари и да създадат впечатление, че те произлизат от законен източник" (МОКЦК), ,,дейности, включващи преработване на облаги от престъпления за прикриване на тяхната връзка с престъпна дейност", ,,прехвърляне на незаконно придобити пари или инвестиции посредством външно лице за прикриване на техния истински произход" (МВФ). Цит. по Димитрова, Р. Наказателноправна защита на финансовите интереси на ЕС. С., 2012 г., 162-165.

[3] Р № 446/2010 г. по НД № 401/2010 на I НО на ВКС: престъплението се осъществява чрез юридически действия по отношение на предмета, с които се цели да бъде укрит престъпният му произход;
Р № 553/2005 г. по НД № 1064/2004 г. на I НО: от обективна страна финансовите операции или другите сделки като форми на изпълнителното деяние ,,изпиране на пари" могат да се изразят по своето предназначение или резултат и в затрудняване или осуетяване на органите на власт да установят незаконния произход на собствеността или на действителните права върху съответното имущество.

[4] Присъда № 39/2011 г. на ОС-Варна по НОХД № 2067/2010 г.

[5] Р № 553/2005 г. по НД № 1064/2004 г. на I НО на ВКС.

ран доходът, и законните пазари, на които той е законно икономическо средство за достъп до имуществено измерими ползи за притежателя си.

От гражданскоправна и търговскоправна гледна точка, сделките от узаконяващия механизъм могат да са както действителни, така и унищожаеми или нищожни. Както ще бъде подробно изяснено по-нататък, валидността им няма значение за съставомерността на изпирането, а евентуално за формата на изпълнителното деяние и за преценката на отговорността при съучастие и посредствено извършителство, както и за момента, към който се преценява престъпният резултат и стойността на предмета на престъплението, когато изискуемостта на дадено вземане има отношение към този момент. Противоправният мотив на сделка, която не е дарение, не влияе на частноправната ѝ действителност[6]. Така ,,формално законосъобразната финансова операция или сделка не отменя престъпния характер на деянието, когато са средство за прикриване на незаконния произход на имуществото или на правата върху него”[7], но поставя изисквания за правораздаване с широкоспектърна компетентност, която да му позволява да разпознава престъпление зад привидно законосъобразни пазарни дейности. От по-обща гледна точка, изпирането на пари е хипотеза на злоупотреба с частното право.

На основата на горните констатации, може да се изведе и непосредствения обект на изпирането на пари като престъпление против финансовата система.

В теорията той е определен като ,,стопанските отношения във финансовата сфера, свързани с трансформацията или обмена на паричните средства или имущества, чрез които се ограничава или затруднява изясняването на произхода или разкриването на облаги, придобити чрез или по повод на престъпление”[8].

Внимателният анализ на това определение показва непрецизност, водеща до приобщаване на елементи от непосредствения обект на вещното укривателство и родовия обект на стопанските престъпления. Изпирането на пари засяга финансовата система, като държавно регулирана сфера, поради което е систематично отделено от стопанските престъпления. За разлика от тях, едната страна по засегнатите отношения е винаги държавата, в качеството ѝ на титуляр на правомощия да създава и осигурява прилагането на правила за движението на финансови и имуществени активи със законен произход. Специалните административни режими за отделните финансови и свързани с тях дейности, изградени и прилагани в изпълнение на тези правомощия, определят съдържанието на защитените отношения, а не отношенията на произвеждане и размяна на стоки и услуги (стопански отношения). Насрещната страна по отношенията, обект на изпирането на пари, може да бъде всеки правен субект, който извършва финансова дейност, вкл. физически лица, частни, държавни и общински търговски дружества и др. Те имат задължения да спазват установените от държавата правила при участието си във финансовата система, независимо дали извършват стопанска дейност, или не. Правомощията на държавата да изяснява и разкрива незаконния произход на облаги са свързани с отношения, обект на други престъпления. Поради това относително по-точно е свързването на обекта на изпирането на пари

[6] Типично сделките от узаконяващия механизъм не са дарения, тъй като той се разполага в сферата предимно на търговските отношения, които по определение са възмездни.
[7] Р № 553/2005 г. по НД № 1064/2004 г. на I НО.
[8] Михайлов, Д. Нови положения в особената част на Наказателния кодекс. С., 2003 г., с.151.

с отношенията във финансовата система, целящи да гарантират законност в произхода на притежаваните от гражданите средства и имущества[9].

Невярно е изразеното в теорията становище, че обект на изпирането на пари са отношенията, осигуряващи „нормалното функциониране на паричното обращение и кредитирането у нас"[10]. Това е обектът на стопанските престъпления, засягащи паричната и кредитната система, които предшестват изпирането на пари по систематичното си място в НК.

На основата на горното, може да се направи извод, че според българското наказателно право, изпирането на пари засяга обществените отношения, които препятстват навлизането във финансовата система и движението в нея на имущества без законен произход.

В сравнителен план, липсва общ подход при определяне на родовия обект на изпирането на пари. Само в Литва то е престъпление срещу финансовата система, както у нас. В някои държави то е отделено в самостоятелна глава на Особената част на НК (Франция), най-често заедно с форми на укривателство и други видове последваща престъпна дейност с предмет облага, придобита от престъпление (Испания, Норвегия, Финландия, Германия). В други държави изпирането е престъпление срещу собствеността, но често в родовия обект са включени и обществените отношения, които българският закон отнася към обекта на стопанските престъпления (Австрия, Косово, Словакия, Чешка Република, Румъния). Изолирано е законодателното решение в Албания, според което изпирането засяга обществения ред и сигурност в рамките на престъпленията срещу държавната власт. Относително най-много са държавите, в чиито закони то е престъпление против стопанството, като понякога в съответната глава са включени и престъпления против паричната, кредитната и финансовата система и митническия режим (Босна и Херцеговина, Естония, Полша, Латвия, Русия, Хърватия, Македония, Сърбия, Черна гора, Словения).

3. Основни състави на изпирането на пари

Изпирането на пари има два основни състава по чл. 253, ал. 1 и ал. 2 НК, които съдържат някои общи и някои различни признаци.

Общите признаци са свързани с вида и характера на предикатната дейност, имуществения предмет и причинната връзка между тях, както и с признаците на субективната страна и субекта. Различни са формите на изпълнителното деяние и признаците относно престъпния резултат.

3.1. Общи признаци

3.1.1. Предикатна дейност

Изпирането на пари е форма на последваща престъпна дейност. Тя е несъставомерна, ако предварителна дейност изобщо не е извършвана, тъй като ще липсва имуществен предмет по чл. 253. Дейността, в резултат на която възниква незаконният доход, може да бъде два вида: престъпление и общественоопасно деяние.

В сравнителноправен план, подходът е уникален. В чуждестранните юрисдикции предикатната дейност е определена единствено като престъпна. Такава е позицията и на действащите за България международни и европейски правни стандарти (чл. 1, б. „а", вр. с чл. 9 от Конвенцията на СЕ относно изпиране, издирване, изземване и конфискация на облагите от престъпление и относно финансирането на

[9] Р № 553/2005 г. по НД № 1064/2004 г. на I НО.

[10] Владимирова, А. Изпирането на пари като престъпление против финансовата система. С., НБУ, с.152 (http://www.nbu.bg/PUBLIC/IMAGES/File/departamenti/pravo/llaw_journal/Oct_2011/11_anelia%20vladimirova_.pdf).

тероризма, 2013 г., чл. 1 от Директива 91/308/ЕИО, Директива 2005/60/ЕО). Те определят предикатната дейност като престъпна, а престъпното поведение като извършване на престъпление или акт на участие в извършването му, като някои го ограничават до тежко престъпление (чл. 3, т. 4 от Директива 2005/60/ЕО), каквото най-общо е всяко престъпление, наказуемо с най-малко една година лишаване от свобода (чл. 3, т. 5 ,,е" от Директива 2005/60/ЕО).

Българският закон не ограничава предикатното престъпление нито по вид, нито с оглед съставомерността на причинната връзка между него и незаконния доход, нито с оглед приложимия към него наказателен закон. Въпреки това, по основните състави на изпирането предикатното престъпление не е тежко по смисъла на чл. 93, т. 7 НК или не е умишлено, тъй като комбинацията от двата признака би обусловила приложението на квалифицирания състав по чл. 253, ал. 4. Оттук следва, че теоретично всяко деяние, обявено за престъпление, може да бъде прието за предикатно и да обуслови съставомерност на последващите действия по чл. 253 НК, стига, разбира се, причинната му връзка с незаконния доход да бъде доказана.

Този подход при очертаване на предикатното престъпление е общовъзприет и сравнителноправно. В някои отделни държави законодателството претърпява изменения в посока постепенно разширяване на видовете предикатни престъпления като съставомерен признак на изпирането на пари. Така например в Испания първата редакция на чл. 1, ал. 1 от Закона за предотвратяване на изпирането на пари от 1993 г. изисква доходът да е придобит от престъпления, свързани с наркотични, психотропни или токсични вещества, дейност на терористични групи или организирани или въоръжени групи. През 1995 г. с Кралски Указ № 925 предикатното престъпление е формулирано като ,,всяко престъпление, наказуемо с лишаване от свобода над 3 години", а в съвременната редакция на чл. 301 НК на Испания липсват всякакви ограничения.

В други отделни държави законът съдържа неограничително примерно изброяване на видове предикатни престъпления, като например ,,престъпления, свързани с производството или трафик на наркотици или психотропни вещества, контрабанда, фалшифициране на пари или ценни книги, грабеж или други престъпления против собствеността, изнудване или търговия с оръжие, боеприпаси, взривни вещества или ядрени материали" (чл. 299 НК на Полша); или ,,търговията с наркотици, оръжие, или чрез други наказуеми действия" (чл. 273 НК на Македония); или престъпление срещу собствеността, за което е предвидено наказанието не по-малко от една година лишаване от свобода, длъжностно престъпление, престъпление срещу интелектуална собственост, контрабанда, укриване на вносни или износни мита или конкретно изброени състави на престъпления против държавата и обществения ред (чл. 165 НК на Австрия).

В теорията и практиката у нас се споделя разбирането, че изискването на закона, единият вид предикатна дейност да е престъпление, не означава деяние, признато за престъпно с влязла в сила осъдителна присъда. ,,За осъществяване на престъплението изпиране на пари не е нужно да е имало предходно осъждане или висящо или едновременно внесено обвинение за предикатната престъпна дейност, нито същата да е прецизно и детайлно формулирана като осъществяваща всички елементи на конкретен престъпен състав, а знанието за това да е допустимо да се извежда от други обективни фактически данни, стига те в своя комплекс и взаимна обусловеност да доказват, че с оглед своя вид и потенциал същата е източникът за генериране на имуществото, с което деецът

впоследствие оперира“[11]. Поради това процесът за предикатното престъпление и за изпирането на пари може да е един и същ[12], но когато не е, ,,в производството по чл. 253 НК не подлежат на изясняване обстоятелства относно първоначалното престъпление, а е необходимо да се изясни само връзката между него и предмета на изпирането на пари”[13].

,,За съставомерността по чл. 253, ал. 1 НК е без значение как се е развило наказателното правоотношение, породено от предхождащата го, първоначална, престъпна проява и дали е осъществено наказателно преследване въобще. Погасяването на това правоотношение, обективно не препятства възможността за ,,изпиране на пари“ и поради това не може да препятства отговорност за последното. Няма изискване, престъплението, чрез което преди това е придобито имуществото, да е престъпление от определен вид. Достатъчно е то да покрива обективните признаци на престъпен състав по НК”[14].

Това тълкуване, възприето непротиворечиво в практиката, е възможно най-широкото и от него следва, че предикатното престъпление е деяние, обективно съставомерно по НК, без значение дали и как се е развила наказателната отговорност за неговото извършване.

Що се отнася до тълкуването на понятието ,,обществеоопасно деяние”, възгледите са по-разнообразни. Според най-широкия, то обхваща административни и дисциплинарни нарушения, граждански деликти[15], формално съставомерни деяния, деяния, за които наказуемостта е изключена или отпаднала, вкл. морално укорими деяния, които не са правонарушения[16]. Понятието обаче няма толкова широк обхват.

Непозволеното увреждане е гражданскоправен институт, при който извършеното е обществеоопасно, само ако обективно нарушава и наказателна или административнонаказателна забрана. Правната фигура е по-широка и обхваща патологии на гражданскоправни правоотношения, при които е засегнат единствено частен интерес.

Моралната укоримост на едно деяние, когато не произтича от нарушение на императивна наказателна законова забрана, не прави деянието обществеоопасно и поражда санкционни последици в сфера на неправен нормативен регулатор (морала). В правовата държава върхо-

[11] Р № 422/2009 г. по НД № 432/2009 г., II НО на ВКС (оставя в сила оправдателно въззивно Решение на САС № 21а/08.05.2009 г. по ВНОХД № С-81/2008 г. – недоказана причинна връзка между предикатните престъпления и изпирането на пари). Аналогично при тълкуване на предикатната дейност при вещно укривателство, Р № 367/2009 г. по НД № 342/2009 г. на I НО на ВКС: ,,Не е необходимо първоначалното деяние, чрез което неправомерно е придобито владението върху инкриминираната вещ, да е санкционирано, при определени хипотези то дори би могло и да не съставлява престъпление или да не подлежи на наказване (напр. ако е извършено от наказателнонеотговорно лице, ако е последвала неговата смърт, ако отговорността е погасена по давност и пр.). Съществото е, че фактическата власт върху вещта е получена неправомерно (най-често в резултат на извършено престъпление) и укривателят знае или предполага това”; Р № 199/2012 г. на ВКС: ,,Не е нужно да се установява чрез какво престъпно деяние, откъде и кога са придобити инкриминираните вещи”.

[12] Аналогично, Димитрова, Р. Цит.съч., Панайотов, Пл. Изпирането на пари по наказателното право. С., 1998 г.

[13] Решение №107/2011 г. на АС-Варна по ВНОХД № 178/2011 г.

[14] Р № 34/2009 г. по НД № 577/2008 г. на I НО на ВКС. Подобно в Присъда № 23/2012 г. на САС по ВНОХД № 251/2011 г.

[15] Пак там.

[16] Михайлов, Д. Цит.съч., с. 89 и сл. Самият автор обръща внимание, че приобщаването на обществеоопасното деяние към предикатната дейност създава ,,възможност за прекалено разширяване обхвата на състава и за злоупотреба със закона или неприлагане на закона в тази му част поради неговата несправедливост”. Тази последица обаче произтича не толкова от законовата формула, колкото от възприетото от автора нейно тълкуване, което именно е твърде широко.

венството на закона предполага гражданите да имат задължения единствено да не нарушават закона и не могат да бъдат товарени с наказателна отговорност за правомерни деяния, дори те да не са добродетелни.

В теорията е изразено становище, че избраният от законодателя термин „обществено опасно деяние" е по-широк по съдържание от понятието „противоправно деяние"[17]. Количествената разлика между двата термина обаче не само не определя законодателния избор на понятие, но и не е безспорно кой термин е по-тесен, тъй като противоправността може да бъде както наказателна, така и ненаказателна. Разликата между противоправността и обществената опасност е качествена. Тя се изразява в това, че обществената опасност е първична и обективна характеристика на деянието, която служи за основание то да бъде обявено за противоправно[18]. Поради това някои деяния могат да бъдат противни на ненаказателни закони (административни или граждански), но ако не са обществено опасни, те не са и наказателно противоправни. Оттук отново следва, че административните нарушения и гражданските деликти могат да бъдат приети за предикатни за целите на чл. 253, само ако и доколкото са обществено опасни, тъй като самата им административна или гражданска противоправност не е достатъчна.

Така обществено опасни по смисъла на чл. 253 НК са обективно съставомерни деяния, чиято обществена опасност не е изключена на основание чл. 12-13 НК и не е явно незначителна по смисъла на чл. 9, ал. 2 НК, но за чието извършване не може да бъде ангажирана наказателната отговорност на извършителя (поради изтекла давност, наличие на обстоятелства, изключващи вината, наказуемостта или противоправността, основания за освобождаване от наказателна отговорност, наказателна неотговорност на извършителя и др.)[19].

Това разбиране, обаче, не позволява предикатното обществено опасно деяние да бъде разграничено от предикатното престъпление. Сравнението във възгледите за двете явления показва, че единствената разлика между тях възниква, когато предикатната дейност е административно нарушение, което е обективно несъставомерно по НК (например, обикновена контрабанда).

Появата на обществено опасното деяние, като вид предикатна дейност в българския закон, произхожда от недокрай прецизен прочит на международните стандарти и обяснителните доклади към тях, както и законодателно недоверие към тълкувателната съдебна практика. Указанията на тези актове и документи да се избягват тесни интерпретации на предикатната дейност се отнасят за юрисдикции с двойно деление на престъпните деяния на престъпления и простъпки. България не принадлежи към такива системи. Обстоятелството, че липсват дела за изпиране на пари, придобити от обществено опасно деяние, както и логическите трудности при разграничаването на това деяние от предикатното престъпление ясно показват, че тази фигура по-скоро създава теоретични, а не решава практически проблеми.

За да бъде определен видът на предикатната дейност като обективен съставомерен елемент, е необходимо за нея да бъде проведено разследване. Това се налага и поради вторичния характер на престъплението изпиране на пари, което зависи от предходна дейност[20]. В съдебната практика се срещат случаи, в които из-

[17] Пак там.
[18] Стойнов, Ал. Наказателно право. Обща част. С., 1999 г., с. 246 и сл.
[19] Подобно в Димитрова, Р. Цит. съч., с. 313-314.
[20] Шекерджиев, К. Стенограма от конференция „Изпиране на пари: отговорът на институциите", РискМонитор, 2008 г.

вършителят на предикатното престъпление не е преследван за извършването му, без за това да има някакви пречки, но е налице осъждане на другиго за изпиране на парите, придобити от тази предикатна дейност[21]. В други случаи съдът е приел, че ,,твърдението за извършено [предикатно – бел. авт.] престъпление контрабанда се явява произволно, доколкото по настоящото дело не е установено по никакъв начин конкретно извършено такова престъпление"[22], тъй като по воденото отделно дело за него ,,разследващите органи не са могли да стигнат до извършител, оставайки открит въпрос дали е извършено престъпление на територията на страната".

Разпоредбата на чл. 253, ал. 7 НК постановява, че изпирането на пари е съставомерно и когато предикатното престъпление ,,не попада под наказателната юрисдикция на Република България". Текстът е непрецизен, включително по отношение на международните първоизточници и при сравнение с аналогичните текстове в чужди закони, заимствали нормата от същите международни актове. Той създава неправилното впечатление, че предикатната дейност може да е изключена от наказателната юрисдикция на страната и поради несъставомерност по българския наказателен закон. В чуждестранните закони аналогичните разпоредби са ясно ограничени само до хипотезата, в която предикатното деяние е извършено извън територията на съответната държава, поради което тя не е компетентна да го преследва наказателно. В този смисъл следва да бъде тълкуван и българският текст. От употребата в него на понятието ,,престъпление", чрез което е придобито имуществото, следва, че българският закон разпознава извършеното като престъпно, без значение дали то е криминализирано в държавата, в която е осъществено. Последващи действия с имущества, придобити от деяние, което е престъпно по местния закон, но не и по българския, няма да осъществяват състав на изпиране на пари.

Ако деецът не е наказан от чуждестранен съд, липсата на компетентност на българската държава поради местоизвършване на деянието в друга държава е една от възможните причини деянието да не бъде преследвано и наказано у нас, които причини съдебната практика, както бе изяснено по-горе, обявява за неотносими към преценката за съставомерност на изпирането. Всъщност, съставомерно деяние, което българската държава не е компетентна да преследва, удовлетворява и понятието за общественоопасно деяние. Оттук следва, че въвеждането на два вида предикатна дейност – престъпление и общественоопасно деяние – и широкото тълкуване, което практиката придава на всяко от тях, на практика обезсмисля последната алинея на чл. 253, тъй като тя не казва нищо, което да не следва от тълкуването на основните състави на изпирането. Тези разсъждения не са насочени към предложение за отмяна на чл. 253, ал. 7, а към преразглеждане и доизясняване на законовата концепция за предикатна дейност.

3.1.2. Имуществен предмет

---

[21] Присъда № 79/19.06.2009 г. на ОС-Варна по НОХД № 1901/2008 г., потвърдена с Решение № 192/02.10.2009 г. на АС-Варна по ВНОХД № 305/2009 г., потвърдено с Р №140/2010 г. по НД №73/2010 г. на III НО на ВКС. Подсъдимите съпрузи са осъдени за изпиране на пари, изразило се в държане за трето лице на парични суми, придобити от проституирането му в чужбина. Проституирането е прието за съставомерно по чл. 329 НК с мотивите на присъдата, като за него не е повдигано обвинение, липсват пречки такова обвинение да бъде повдигнато, а обвинителната теза свързва изпирането на пари със сводничество и трафик на хора, за които подсъдимите са оправдани.

[21] Р № 387/2012 г. по НД № 1835/2011 г. на II НО на ВКС.

Съставомерният признак „имущество“ включва всякакви материални облаги и икономически изгоди, вкл. движими и недвижими вещи, идеални части, търговски предприятия, капиталови дялове, ценни книги и други материални и безналични обекти, инкорпориращи вещни или парично оценими права, вкл. пари и платежни инструменти. Към понятието за имущество международните и европейските правни стандарти приобщават и правни документи, доказващи права на собственост или други права върху имущество (чл. 1, б. „б” от Конвенцията срещу изпирането на пари на СЕ от 2013 г., чл. 1 от Директивата на Съвета от 1991 г. относно предотвратяване на използването на финансовата система за изпиране на пари).

По основните състави предметът на престъплението може да бъде в големи размери. Когато е в особено големи размери и случаят е особено тежък, е налице квалифициращ признак по чл. 253, ал. 5.

3.1.3. Причинна връзка

Причинността между предикатната дейност и имуществения предмет на изпирането на пари „следва да бъде установена по категоричен начин“[23]. „Тази връзка може да се основе и на обоснованото заключение на решаващия съд, че няма друг възможен законен източник на имуществото”[24]. Въпреки това, простото установяване на големи суми пари у дееца, за чийто произход няма никакви данни, не е достатъчно за извод, че те са придобити незаконно[25].

При изследване на причинната връзка се поставят два основни въпроса – за съотношението между размера на придобитото и този на изпраното имущество, от една страна, и за вида причинност, който свързва предикатната дейност с генерирания доход.

3.1.3.1. При въпроса за размера на имуществото са възможни различни подходи.

Според по-тесния, причинността се простира само до размера на имуществото, генерирано с предикатната дейност, т.е. имуществения предмет на изпирането на пари може да е с по-малка или равна стойност, спрямо придобитото с предикатното деяние, но не може да я надхвърля. „Многообразието на формите на изпълнително деяние позволява, в някои случаи, стойността на трансформираното имущество да е по-висока от стойността на предмета на престъплението. Това обаче се явява последица от престъплението [изпиране на пари – бел. авт.], а не негов предмет (предмет е имуществото, придобито по незаконен начин, чието „легализиране“ се цели)[26]. Този подход разделя прекия доход от предикатната дейност, чиято стойност определя към момента на извършването й, от всички последващи ползи, които изпирането на дохода носи на дееца. Той усложнява доказателствената дейност и води например към различни основания за отнемане на двете имуществени съвкупности, едната от които е предмет, а другата – придобита облага от изпирането на пари.

Според другия възглед, причинността обхваща както имуществото, генерирано пряко от предикатната дейност, така и всички увеличе-

[23] Р № 34/2009 г. по НД № 577/2008 г. на I НО на ВКС, Р № 12/2012 г. по НД № 2229/2011 г., II НО на ВКС.
[24] Р № 34/2009 г. по НД № 577/2008 г. на I НО на ВКС.
[25] Присъда № 39/2011 г. на ОС-Варна по НОХД № 2067/2010 г.
[26] Р № 446/2010 г. по НД № 401/2010 на I НО на ВКС. По делото е установено, че в резултат на сводничество и международен трафик на хора деецът е придобил сумата от 147 587.40 лв., с която впоследствие купил автомобил и недвижими имоти, чиято обща стойност е 554 577 лв. „Предмет на обвинението по чл. 253 обаче е сумата 147 587, 40 лв., за която се твърди, че е придобита чрез престъпна дейност, и която се явява предмет на „изпиране“.

ния на неговата стойност и граждански плодове (лихви по сметки, реколта от ниви, повишаване на пазарна цена и др.), получени в процеса на изпълнение на изпълнителното деяние на изпирането на пари. Все пак, от предмета на изпирането винаги се изключват имущества със законен произход, основанията за придобиването на които не са свързани с механизма на изпиране. Така например, ако недвижим имот е купен със средства, получени от наследство и от престъпна дейност, той не може да бъде отнет в цялост, а при запазване на правата на осъдения върху частта, представляваща трансформация на наследството. Когато обаче придобитото чрез престъпление нараства с лихви от банкови влогове, борсови сделки и др., то се отнема заедно с тези увеличения, тъй като основанието за тяхното придобиване е сделка, елемент от схемата за изпиране.

3.1.3.2. Доходът, придобит от предикатното деяние, може да бъде както съставомерен, така и несъставомерен признак на неговия състав. Когато е съставомерен, самият състав съдържа указания за характера на причинната връзка между него и изпълнителното деяние. По общо правило, тя е пряка и непосредствена, т.е. изпълнителното деяние или директно поражда имуществената облага, или поставя началото на верига от взаимно пораждащи се събития, елемент от които е облагата. Такава е причинността например при измамата.

Когато облагата е несъставомерен признак, тя може да се намира и в по-сложна причинна връзка с деянието. Такава причинност възниква например при убийство с користна цел, по повод на извършването на което деецът получава имотна облага от подбудителя. Самото получаване на облагата е несъставомерно. Практиката по чл. 116, ал. 1, т. 7 обаче акцентира на стремежа на дееца за придобиване на материална изгода след деянието. Представите за нейното получаване като възнаграждение за извършването на деянието формират престъпната мотивация, която очертава субективна причинност от вида „по повод"/„във връзка с" престъплението[27].

През 2013 г. тълкувателната практика на ВКС допринася за изясняването на причинността, като приема, че формални престъпления също могат да генерират вреди с имуществено значение[28]. Такава вреда е например „отрицателно изменение на условията за нормално съществуване и възможността за упражняване на изключителното право върху марка", увреждане на „търговски статус и репутация", тъй като те представляват „неблагоприятни изменения, които имат имуществено измерение"[29]. Поради това престъпление, чийто предмет е нематериално благо, по принцип също може да бъде предикатно, ако от накърняването на благото възникват отрицателни икономически последици.

В сравнителноправен план, причинната връзка рядко е изрично определена в закона. Такова изключение е разпоредбата на чл. 165, ал. 5 НК на Австрия, според която „имущество (или парични средства) имат незаконен произход, когато извършителят на предикатното престъпление ги е придобил, като го е извършил или за да го извърши, както и когато са получени вместо първоначално придобитото или получено имущество".

В описаните случаи става въпрос за различни видове причинност, а не за различна степен на доказаност на причинната връзка. Независимо от вида си, тя трябва да бъде доказана несъмнено и конкретно. Някои отрицателни иконо-

[27] Подобно в Р № 34/2009 г. по НД № 577/2008 г. на I НО на ВКС: „придобито чрез престъпление е всяко имущество, пряко или опосредено, произтичащо от първоначалното престъпление – от неговото извършване или заради извършването му".

[28] ТР № 1/2013 г. по НД № 1/2013 г. на ОСНК.

[29] Пак там.

мически последствия от предикатното престъпление могат да са „реални и различими, но трудни за остойностяване“[30]. Усложненията при определяне на размера им не са основание за извод, че не са причинени от деянието.

Когато едно и също имущество е било последователно предмет на предикатното деяние и на изпиране на пари и не може да бъде върнато, гражданската отговорност по чл. 45 ЗЗД за неговата равностойност се носи солидарно от извършителите и на двете деяния, тъй като „увреждането е причинено от неколцина“ (чл. 53 ЗЗД). Въпреки това, когато предметът на изпирането не е идентичен с предмета на предикатното престъпление, отговорността на извършителите може да бъде различна по обем[31].

И накрая, предмет на изпиране на пари може да бъде само имущество, което е възникнало за извършителя на предикатното престъпление в резултат на това престъпление като реално увеличение на активите му, но не и собствено на извършителя имущество, когато с предикатното престъпление той избягва дължими плащания. Следователно, извършването на каквато и да е дейност със средства, останали на разположение на дееца поради извършено неплащане на данъчни задължения например, не е съставомерна по чл. 253.

3.1.4. Субект и субективна страна

Субект на изпиране на пари по основен състав може да бъде всяко наказателно отговорно лице, включително извършителят на предикатната дейност или съучастник в нея[32]. Във втория случай, когато предикатната дейност е престъпна, ще е налице реална съвкупност между изпирането на пари и престъпното деяние, в което се е изразила съпричастността на субекта.

Особености на субекта са въздигнати в квалифициращи обстоятелства по чл. 253, ал. 3.

Когато деецът е длъжностно лице, което е извършило изпирането в кръга на службата си, към обекта се приобщават и обществените отношения, в които той участва в служебното си качество (чл. 253, ал. 3, т. 3). В тази хипотеза деянието е част от служебните му задължения или правомощия. Когато длъжностното лице е задължено по ЗМИП, извършеното винаги ще представлява нарушение на този специален закон по смисъла на чл. 253б. Тъй като разпоредбата е субсидиарна, отговорност ще се носи само за изпирането, но нарушението на ЗМИП може да я утежни в рамките на индивидуализацията.

Когато деецът действа в изпълнение на решение на организирана престъпна група по чл. 253, ал. 3, т. 1, той е неин член или ръководител. Поради това тази квалификация винаги се осъществява в идеална съвкупност с престъпление по чл. 321 НК под формата на участие или ръководене на престъпното сдружение. Предметът на дейност на сдружението няма значение, но ако включва изпиране на пари, следва да се обсъди приложението и на чл. 253а. Когато деецът действа в изпълнение на решение на друг вид престъпно сдружение (престъпна група или организация), това обстоятелство отегчава отговорността при индивидуализацията й, но

---

[30] Пак там.

[31] В този смисъл Р № 76/1998 г. по НД № 353/1996 г. на I НО на ВКС, въпреки че то е произнесено по повод вещно укривателство на откраднатата вещ.

[32] Вж. фактическата обстановка по НОХД № 2067/2010 г. на ОС-Варна (Присъда № 39/2011 г.). Подсъдимият е британски гражданин от нигерийски произход, съучастник на неизвестен извършител, който чрез неистински банкови документи прехвърля парични средства от банкови сметки на пострадалата чужда гражданка по сметки на подсъдимия в България. Подсъдимият тегли парите в брой, декларирайки, че са от лични спестявания на пострадалата и са му изпратени за закупуване на недвижим имот. Парите са влагани в движими вещи, изнасяни са в брой от страната и са превеждани на трети лица в чужбина. За измамата е постановена присъда на немски съд.

също ще обуслови съвкупност с чл. 321 НК, ако са изпълнени и останалите изисквания на състава[33].

Предварителният сговор по чл. 253, ал. 3, т. 1 квалифицира изпирането, с оглед множество на съизвършителите, между които в формиран предварителен общ умисъл. Квалификацията изключва приложението на правилата за съучастие, които ще имат значение, ако умисълът между съизвършителите не е предварителен или участващите в престъплението лица не са съизвършители, а съучастници в други форми.

От субективна страна, деянието е умишлено и може да бъде извършено и при двата вида умисъл.

Когато деецът знае, че имуществото е придобито от предходна престъпна или обществено-опасна дейност, той действа с пряк умисъл за изпиране на пари.

Когато само предполага незаконния произход на имуществото, той действа с евентуален умисъл, тъй като по необходимост е безразличен към това, дали с действията си съдейства за легализирането му. Предположението е налице, когато от известните на дееца обстоятелства може да се направи единствено възможният извод, че предметът на престъплението е придобит незаконно, но на дееца не е известен факт, който пряко да указва това[34].

В теорията погрешно се твърди, че изпирането на пари се осъществява при смесена вина – „пряк умисъл при осъществяване на изпълнителното деяние и евентуален относно белезите на предхождащата престъпна проява"[35]. Сложната вина е правна фигура, при която деецът действа с умисъл по отношение на по-лекия пряк резултат от изпълнителното деяние и по непредпазливост (а не с друг вид умисъл!) по отношение на по-тежкия резултат, който настъпва в причинна връзка с причинения полек. Става дума за представи към два взаимно поглъщащи се резултата от едно деяние, което субектът извършва.

Субектът на изпиране на пари не може да формира вина по отношение на вече извършеното (възможно дори не от него) предикатно престъпление. Известно е, че вината е субективно психично отношение на дееца към обществената опасност на извършваното от него деяние и евентуално причиняемите от него престъпни последици, ако то е резултатно. Предикатното престъпление е признак на обективната страна на съставите на изпирането на пари, а не елемент от изпълнителното деяние или резултата на изпирането. Представите за него са елемент от осъзнаването на обществената опасност на деянието като част от съдържанието на интелектуалния момент на вината по чл. 253 и влияят на вида на умисъла за самото изпиране.

Представите на дееца, че имуществото е при-

---

[33] Когато деецът действа по поръчение на престъпно сдружение, той не участва в него, а действа в условия на възлагане като външен сътрудник. Този квалифициращ признак не е с оглед субекта, а с оглед обективната страна. Повече вж. Пушкарова, И. Форми на организирана престъпна дейност по НК на Република България. С., 2011 г.

[34] Аналогично, при тълкуване на същия елемент на субективната страна при вещно укривателство, Р № 768/2004 г. по НД № 369/2004 г. на II НО на ВКС: „За да се установи, че той е знаел за престъпното придобиване на вещите, следва да се докаже, че той лично е узнал по някакъв начин за извършеното престъпление, в резултат на което са били придобити въпросните движими вещи... За доказването, че деецът е допускал, че вещите са придобити чрез престъпление или друго обществено опасно деяние, следва да се съберат доказателства, от които да се установи, че към момента на придобиване на вещта е била създадена фактическа обстановка, при която у всеки нормално разсъждаващ човек би се породило основателно предположение, че придобиването е по неправомерен начин". Частично възпроизведено в Р № 226/2011 г. по НД № 1312/2011 г. на II НО на ВКС.

[35] Владимирова, А. Цит. съч., с.156.

добито чрез престъпление, трябва да са налице „към момента на получаването му”[36], т.е. към момента, в който започва да въздейства върху него според формата на изпълнителното деяние. В противен случай извършеното спрямо имуществото ще бъде в условия на фактическа грешка. Аналогично, „когато деецът знае или предполага, че вещта е придобита от другиго чрез престъпление, което въобще не е извършвано”[37], също няма да носи наказателна отговорност, тъй като вина по отношение на обективно несъставомерно деяние не може да се образува.

Користната цел не е елемент от състава на изпирането на пари. Доколкото обаче неговият предмет е имуществен, а в резултат на изпълнителното деяние деецът може обективно да получи имотна облага, като всичко това се обхваща от умисъла, намерение за облагодетелстване може да възникне. Тогава то ще бъде допълнителен несъставомерен елемент от престъпната мотивация и следва да се преценява като отегчаващо вината обстоятелство. В някои случаи установяването му може да доведе до квалификация на извършеното като вещно укривателство.

В сравнителен план, субективната страна на изпирането е предмет на разнообразни законодателни решения.

В много държави изпирането има специална цел. Най-често това е насочеността към прикриване на незаконния произход на имуществения предмет. Тя може да бъде единствена (чл. 216 НК на Литва, чл. 231 НК на Словения, чл. 308 НК на Косово) или една от съставомерните цели. Във втория случай типична нейна алтернатива е целта да бъде подпомогнат извършителят на предикатното престъпление да избегне отговорността за него[38], но се срещат и цели да бъде укрит самият приход или имущество и да бъде прикрито неговото намислено или действително предназначение за извършване на престъпление (чл. 233 НК на Словакия). В Русия изпирането на пари от съответно чужда и собствена предикатна дейност има за специална цел тяхното „изпиране, използване и унищожаване” (чл. 174.1 и чл. 174.2 НК).

В държави, в които липсва специална цел, прикриването на незаконния произход на имуществото най-често е форма на изпълнителното деяние[39].

В някои юрисдикции е криминализирано непредпазливото изпиране на пари[40]. В Хърватия разпоредбата на чл. 279, ал. 4 НК съдържа привилегирован състав, ако деецът е бил непредпазлив по отношение на произхода на имуществото. Тези държави, обаче, не са представители на масовия подход, според който непредпазливото изпиране на пари няма значим за наказателното право отрицателен ефект върху икономиката. Освен това и в тези държави, както и във всички останали без България, предикатната дейност може да бъде само престъпление. У нас широкото разбиране за

[36] Р № 553/2005 г. по НД № 1064/2004 г. на I НО на ВКС.
[37] Р № 558/2000 г. по НД № 432/1999 г. на III НО на ВКС.
[38] Естония (чл.394 НК, вр. с чл. 4 от Закона за предотвратяване на изпирането на пари и финансирането на тероризма), Испания (чл. 301-304 НК), Италия (чл. 648-bis и чл. 648-ter НК, вр. с чл. 2 от Законодателен указ на президента 231/2007 за въвеждане на Директива 2005/60/ЕК и Директива 2006/70/ЕК), Латвия (чл. 195 НК, вр. с чл. 5 от Закона за предотвратяване на изпирането на облагите от престъпление и финансирането на тероризма, 2009 г.), Румъния (чл. 268, ал. 1 НК), Финландия (глава 32 НК).
[39] Например, чл. 287, ал. 1 НК на Албания, чл. 280 НК на Косово, чл. 324-1 НК на Франция, чл. 299 НК на Полша, чл. 279 НК на Хърватия, чл. 251а НК на Чешката Република.
[40] Чл. 9 НК на Финландия, чл. 317 НК на Норвегия, Германия, чл. 301, ал. 3 НК на Испания, Словения, чл. 273, ал. 3 НК на Македония.

предикатна дейност позволява да бъдат обхванати и случаи с по-ниска степен на обществена опасност. Атакуването като изпиране на пари на действия с имущество, извършени от добросъвестни субекти, които не са знаели и не са предполагали неговия незаконен произход, може да породи стагнация на законна икономическа дейност и не може да бъде препоръчано.

3.2. Различни признаци на основните състави: изпълнително деяние и резултат

Изпирането на пари има дванадесет форми на изпълнителното деяние по двата основни състава: извърши финансова операция, извърши сделка с имущество, прикрие произход на имущество, прикрие местонахождение на имущество, прикрие движение на имущество, прикрие действителни права върху имущество, придобие, получи, държи, използва, преобразува и спомогне за преобразуването на имущество. Всичките са заимствани от относимите международни и европейски актове в материята и с малки изключения са възприети и в чуждестранните законодателства.

Формите на изпълнителните деяния са съвместими, т.е. няма пречка деецът да осъществи повече от една. Те са изчерпателно изброени и по двата основни състава, като законът не допуска изпирането на пари да е очертано само със съставомерен резултат по никой от съставите му[41].

В практиката съществуват различни мнения по въпроса, дали изпирането на пари е формално, или резултатно престъпление. Срещат се твърдения, както че „престъплението е формално и се счита за довършено с осъществяване на деянието, без да е необходимо настъпването на определен престъпен резултат“[42], така и че „изпирането на пари има за резултат затрудняването на органите на власт да установят незаконния произход на собствеността и действителните права на лицата, имащи собственост върху тези обекти”[43]. При обсъждането на възможния резултат другаде се казва, че „в резултат от неговото извършване не е задължително да настъпи имотна облага“[44], както и че възникналото увеличаване на стойността на преобразуваното имущество е „последица от престъплението“[45]. Към становището за резултатност се присъединяват и някои автори[46].

Усложненията идват главно от разнообразието на формите на изпълнителното деяние, което не позволява генерален отговор на въпроса, тъй като при различните форми този отговор е различен. При анализ на всяка форма поотделно се достига до извод, че изпирането на пари е резултатно по първия си основен състав и във всичките форми на изпълнителното деяние по втория, с изключение на държането и ползва-

[41] Обратно, теза за неизчерпателност на формите на изпълнителното деяние е изказана в мотивите към Присъда № 23/2012 г. на САС по ВНОХД № 251/2011 г. („Марио Николов“).

[42] Р № 12/2012 г. по НД № 2229/2011 г., II НО на ВКС, Присъда № 39/2011 г. На ОС-Варна по НОХД № 2067/2010 г.

[43] Р № 553/2005 г. по НД № 1064/2004 г. на I НО на ВКС.

[44] Р № 446/2010 г. по НД № 401/2010 на I НО на ВКС.

[45] Пак там.

[46] Така например се твърди, че „общественоопасните последици се изразяват в дестабилизация, увреждане или застрашаване на финансовата система, в определена степен на невъзможност съответните имущества да се възстановят на правоимащите лица, както и лишаване или ограничаване на надлежните органи на властта да отнемат съответните имущества или имотни облаги в полза на държавата. Комплексният характер на обекта на посегателството обуславя и усложнен характер на общественоопасния резултат” (Михайлов, Д. Цит. съч., с.152.). Всъщност авторът смесва престъпния резултат с обекта на престъплението. Доколкото престъпният резултат е по определение съставомерен, а цитираните общественоопасни последици не са предвидени в никой от съставите на изпирането на пари, те следва да се отнесат към разбирането на автора за въздействието на престъплението върху обекта.

нето[47].

3.2.1. Извършване на финансова операция или сделка с имущество

От граматичното време, използвано за описване на деянието по първия основен състав като „извърши“ финансова операция или сделка с имущество (минало свършено), следва, че законодателят има предвид резултатна дейност. Изводът се потвърждава както от систематично тълкуване с други резултатни престъпления, чиито изпълнителни деяния са формулирани в същото граматично време (напр. чл. 115 НК), така и от промяната на закона през март 2004 г. В периода 1997-2004 г. използваният термин е „извършва“ и актуалната теория застава на правилното за тогава становище за безрезултатност на състава[48]. От март 2004 г. изпълнителното деяние е променено на „извърши“ и това се отразява на извода за неговата резулатност.

Резултатът зависи от това, дали е извършена операция или сделка.

3.2.1.1. Понятието за финансова операция не е дефинирано в българското законодателство, а съдебната практика съдържа отделни примери за такива операции, без да е разглеждала въпроса за съдържанието на понятието по принцип[49].

В българската наказателноправна теория са правени опити за изясняването му. Приема се, че операцията е „действие, с което се преследва определен икономически резултат“[50]. Това определение е твърде общо и не позволява разграничаването на явлението от други форми на стопански значимо поведение, вкл. от сделките, макар в теорията да е разпозната и връзката между операцията и сделката. Приема се, че „финансовите операции се извършват в изпълнение на финансовите сделки“[51], както и че това е „действие с финансов актив, което се реализира в изпълнение или на базата на сключена вече финансова сделка“[52].

За по-прецизното изясняване на съдържанието на понятието „финансова операция“ следва да се приобщи определението, дадено в Глава 5 от Приложение А към проект на ЕП и Съвета за Регламент относно Европейската система от национални и регионални сметки в ЕС, гласуван на първо четене от Европейския парламент през март 2013 г. Този стандарт има предимството да уеднаквява определяните в него понятия, в качеството им на юридически понятия на територията на всички държави-членки.

Според него, финансовата операция протича между отделни институционални единици и представлява едновременното създаване или ликвидиране на финансов актив и на насрещен пасив или промяната в собствеността на финансовия актив, или поемането на пасив. Финансовите активи се състоят от всички финансови претенции (права на кредитора да получи плащане или поредица от плащания от длъжника), собствен капитал и компонента от монетарното злато в златни кюлчета. Финансовите активи служат за съхраняване на стойност, представляваща полза или поредица ползи за икономическия собственик от притежаването и ползването на активите за определен период от време. Активите са начин за пренос на стойности между отчетни периоди. Ползите се реали-

[47] В този смисъл Димитрова, Р. Цит. съч., с. 316-317.

[48] Владимиров, Р. Защита на финансово-данъчната система от правонарушения. С., 2000, с. 179. Владимирова, А. Изпирането на пари като престъпление против финансовата система, с.154.

[49] Например Р № 102/2010 г. по ТД № 897/2009 г. на II ТО („финансовият лизинг представлява специфична финансова операция за предоставяне на кредит във веществена форма по избор на лизингополучателя”); Р № 387/2012 г. по НД № 1835/2011 г. на II НО, Р № 231/2012 г. по НД № 663/2012 г. на III НО (банкови преводи).

[50] Панайотов, Пл. Цит.съч, с.90, цит. по Димитрова, Р. Цит. съч., 315.

[51] Димитрова, Р. Пак там.

[52] Владимирова, А. Цит.съч, с.155.

зират чрез плащания и прехвърляеми депозити. Финансовата операция винаги има насрещна операция, която може да бъде друга финансова или нефинансова операция.

Оттук следва, че финансовата операция може да бъде както самостоятелна финансова сделка (например банков превод), така и елемент от по-сложна сделка, чрез която именно се реализира икономическа полза. Финансовата операция винаги се извършва само чрез действие. От частноправна гледна точка, операцията е действителна и поражда реални правни последици. Непосредственият й ефект е паричен. Той именно представлява престъпния резултат от извършването на изпълнителното деяние в тази форма[53].

3.2.1.2 В гражданскоправната теория понятието сделка се определя като правомерно правно действие, което има за съществен съставен елемент едно или повече взаимно свързани волеизявления на частноправни субекти, насочени към пораждане и определящи съдържанието на дадени частноправни последици[54]. Оттук следва, че дейността е активна (действие или поредица от действия), целенасочена и резултатна.

Като форма на изпълнителното деяние на изпирането на пари, извършването на сделка представлява поведение, външно изразено в изпълнението на елементите на поне една определена конкретна правна сделка. От гражданскоправна гледна точка, тя поражда валидни правни последици – тя е или действителна, или унищожаема. Когато е нищожна, извършеното може да бъде изпиране на пари, но при друга форма на изпълнителното деяние. Съставомерността на извършването на сделка по чл. 253, ал. 1, пр. 2 се обуславя не от нейната действителност, а от забранения от закона ефект, към който е насочена (узаконяване на незаконно придобито имущество)[55]. Поради това от наказателноправна гледна точка, дейността поражда определени изменения в действителността, винаги свързани с настъпването на типичния ефект на сделката. Тъй като са насочени към придаване на привидна законност на незаконно имущество, те са отрицателни изменения и са престъпният резултат от деянието в тази негова форма.

Предмет на сделката могат да бъдат всякакви видове имущество. За разлика от извършването на финансова операция, сделката не е свързана или не е свързана само с разместване на фи-

[53] Аналогично е разбирането за финансова операция по смисъла на чл. 1 от Законодателния указ на президента на Италия № 231/2007 за въвеждане на Директива 2005/60/ЕК и Директива 2006/70/ЕК. Според този текст, финансовата операция е ,,прехвърлянето или движението на платежни средства".

[54] За понятието ,,сделка" вж. Василев, Л. Гражданско право на НРБ. Обща част. С., 1956, с. 375 (,,правомерно правно действие, централен елемент на което е волеизявлението на едно или няколко лица, насочено към пораждане на определени правни последици"), Таджер, В. Гражданско право на НРБ. Обща част. Дял II. С., 1973, с. 192 (,,Сделката е юридически факт, който има за съществена съставна част волеизявление на едно или повече лица, и поражда гражданскоправно действие, определено поначало от съдържанието на волеизявлението"), Павлова, М. Гражданско право - обща част. С. 2002, с. 448 (,,правомерен юридически факт, който има като съществена част от състава си едно или повече взаимно свързани волеизявления на субекти на частното право, насочени към пораждане на правни последици в частноправната област и определящи съдържанието на тези последици"), Тасев, С., М. Марков. Гражданско право - помагало. С., 2004, с. 163 (,,правомерен юридически факт на частното право, чиято съществена част са волеизявленията на един или повече субекти на частното право, насочени към пораждане на частноправни последици и определящи съдържанието им").

[55] В този смисъл не е изцяло издържана тезата, че ,,липсва законова забрана за разпореждане с вещи, за които деецът е знаел, че са предмет на престъпление" (Присъда № 98/18.07.2003 г. на ОС-Хасково по НОХД № 771/2002 г., потвърдена с Решение № 122/31.05.2004 г. на АС-Пловдив по ВНОХД № 118/2004 г., отменено с Р № 553/2005 г. по НД № 1064/2004 г. на I НО на ВКС). Такава забрана е въведена именно с чл. 253 и сл. НК.

нансови активи, а и с целенасочеността си към друг стопански резултат, който възниква за дееца или за трети субект.

Съгласно изразено в практиката становище, ,,волеизявленията, с които се прекратяват съществуващи облигационни отношения, без да се създават нови такива, не е правна сделка"[56].

3.2.2. Прикриване на произход, местонахождение, движение или действителни права върху имущество

В тези форми изпълнителното деяние може да бъде както действие, така и бездействие или съчетание от двете. Прикриването може да се изрази в непредоставяне на вярна информация (бездействие) или предоставяне на невярна (действие) или непълна (съчетание на действие и бездействие) информация относно определени факти на органите и лицата, които имат право да знаят тези факти в тяхната пълнота. Фактите се отнасят до:

- произход на имуществото. Този факт засяга както предикатната престъпна дейност, първоначално генерирала дохода, така и осъществени след това дейности с това имущество, които не позволяват то да бъде категорично и несъмнено свързано с каквато и да е предварителна престъпна или общественоопасна дейност. Съставомерно прикриване би могло да бъде извършването на поредица фиктивни сделки, които служат за привидно правно основание за пораждане на права върху имуществото[57]. Международната практика познава и схеми за прикриване на произход чрез периодично превеждане от чужбина на средства, декларирани като трудов доход на работещ в чуждата държава имигрант. Описвани са и схеми, при които на имуществото се придава вид на застрахователно плащане по несъществуващо задължение за обезвреда, възникнало от фиктивен деликт (привидно реализирано застрахователно събитие), настъпил в чужбина[58]. Подобна е схемата, при която незаконно придобито от един стопански субект имущество се използва за погасяване на несъществуващи задължения към други стопански субекти по силата на фиктивни договори между тях, като всички субекти са контролирани пряко или чрез други лица от извършителя[59].

В практиката се открива следната схема за изпиране. Извършителят на предикатното престъпление сключва договор за банков кредит, обезпечен с негов законно притежаван имот. Поради необслужване на кредита, обезпечението става изискуемо. Имотът се продава публично на цена, която значително надвишава задължението на длъжника. Купувач е ,,сламен човек", който плаща с дохода от предикатното престъпление. След удовлетворяване на банката-кредитор, разликата с продажната цена се предава на длъжника. По схемата има съдебно произнасяне с оправдателна присъда по обвинение в данъчно престъпление – избягване на

[56] Р № 303/2009 г. по НД № 261/2009 г. на II НО на ВКС.

[57] Подобна фактическа обстановка се долавя в доказателствения анализ на съда по Р № 450/2011 г. по НД № 2110/2011 г. на III НО на ВКС.

[58] Вж. Доклад на Националния антикорупционен център на Република Молдова: http://www.cna.md/en/evenimente/scheme-arranged-traffic-accidents-fake-cases-and-money-laundering-million-mdl

[59] Подобна схема е описана в мотивите към Присъда № 122/2010 г. на СГС по НОХД № 3693/2009 г., с която е прието, че всички операции от получаването на субсидии от ДФ ,,Земеделие" по програма САПАРД от едни дружества през поредица банкови преводи с правно основание плащания по договори за заем към други дружества до крайното акумулиране на всички средства в трето дружество очертават съставомерно изпиране по чл. 253 НК. При тези схеми един от важните въпроси е изолирането на предикатното престъпление (например измама или присвояване), тъй като в по-сложни случаи актът на разпореждане с него едновременно може да се интерпретира като обективиране на присвоителното намерение като елемент от предикатното престъпление или като част от изпълнителното деяние на изпирането на пари.

плащане на данък върху получената цена, тъй като наказателният процес се води на основата само на част от фактическата обстановка на схемата (нейното развитие от продажбата на имота насетне)[60];

- местонахождение на имуществото. Прикриваният факт се отнася до имущество, инкорпорирано или изразяващо се във вещи, тъй като само те могат да имат местонахождение. Тук не се включват например неналичните ценни книги, търговските предприятия като съвкупности от права, задължения и фактически положения или идеалните части от имущество. Предмет на деянието е самото имущество, а не документи, удостоверяваши права върху него;

- движение на имущество. Този факт се отнася до връзките между отделни дейности, извършвани с имуществото, вкл. сделки за неговото преобразуване или прехвърляне, чието проследяване очертава причинната връзка между предикатната дейност и конкретни имуществени обекти. Прикриването се изразява в създаване на пречки пред установяване извън съмнение на непрекъснатостта на веригата от дейности с имуществото, вкл. заличаване на документални следи за определени сделки, разделяне на имуществото на отделни части или различни разнородни обекти, които са предмет на различни сделки, преобразуване на търговски дружества, кредитни институции или други юридически лица, които са били страна по такива сделки, ползване на множество посредници при сключването и изпълнението на сделките и т.н.

При прикриването на движението на имуществото деецът може да не крие незаконния произход на имуществото, а да пречи да бъде установено, доходът от предикатното престъпление в кои точно активи се е трансформирал и с какви сделки. Типично проявление на тази форма на изпълнителното деяние е извършването на фактически или юридически действия с части от имуществения предмет на такива единични стойности, че към тези действия да не бъдат приложими изискванията на закона за деклариране, регистрация, разкриване на произход, на титуляр и т.н.;

- действителни права върху имущество. Фактът се отнася типично до идентификацията на титуляра на правото на собственост и разпоредителните права върху имуществото. Прикриването често се постига чрез създаване на система от скрити пълномощници с различни представителни права, за всичките или за част от които пълномощието е прикрито зад някакъв вид защитена информация (адвокатска, търговска или друга тайна). Възможно е официалният титуляр да бъде свързано с действителния лице, което поради малолетие или друга причина не може да се разпорежда лично с имуществото. В доклад на FATF изрично се отбелязва, че дори най-строгите изисквания за идентификация и верификация на титуляра на имуществени права и субекти на операции с тях могат да бъдат заобиколени чрез използване на трети лица като „сламени човеци", „мулета" и финансови агенти, особено когато операциите са с малки суми[61].

В българската практика съдът понякога се подвежда да приеме за несъставомерно извършването на деянието (например банков превод) в хипотеза на посредствено извършителство чрез друго лице, което има формални права да извършва елементите на деянието (уп-

[60] Р № 488/15.01.2013 г. по НД № 1594/2012 г. на II НО на ВКС, с което е оставено в сила Решение № 101/ 29.05.2012 г. на АС-Пловдив по ВНОХД № 160/2012 г., с което е потвърдена Присъда № 9/19.01.2012 г. на ОС-Пловдив по НОХД № 1863/2010 г.

[61] FATF, Money Laundering Using New Payment Methods, 2010, p. 36.

равител на дружество или главен счетоводител, който формално разрешава или извършва плащането). При изпирането на пари, за разлика например от хипотези на документни престъпления, е важно да се установи не кой е юридически оправомощен да осъществи инкриминираната сделка, а в съответствие с чия воля (вкл. в чий интерес) действа.

Деянието във формата на прикриване отново е резултатно. Престъпният резултат е създаването или неотстраняването на пречки пред правилното и пълно установяване на съответните факти от правоимащите субекти. В съдебната практика резултатът е определен като „осуетяване на възможността за установяване на незаконния произход на имуществото"[62].

3.2.3. Придобие, получи, държи, използва, преобразува или спомогне да преобразува имущество

3.2.3.1. При придобиването извършителят добива власт върху имуществото, която е или по своя външен израз имитира разпоредителното правомощие от състава на правото на собственост. Тази власт дава действителни или привидни права на дееца да отчуждава имуществото. В теорията деянието е описано като „добиването от дееца в своя полза на фактическата власт за разпореждане върху съответните обекти, имащи имуществена стойност, или върху документите, удостоверяващи права върху тях"[63]. В практиката тази квалификация се среща при „действие по получаване на права над парични суми"[64].

Възникването на тази власт е престъпният резултат при тази форма на деянието. Тогава деянието в тази форма е довършено. Когато тази власт започне да се упражнява, може да възникне отговорност и за друга форма на деянието, например преобразуване.

3.2.3.2. При получаването деецът приема фактическата власт върху имуществения предмет. Резултатът е преминаването й от другиго към дееца. Тази квалификация е приета например при получаване на пари по сметката на подсъдимия, преведени от негов съучастник, който ги е придобил чрез измама[65].

3.2.3.3. При държането деецът упражнява фактическата власт лично или чрез другиго, но не ползва имуществото и не се разпорежда с него. В тази форма деянието е продължено, тъй като с него се създава трайно престъпно състояние, през което съставът на изпирането на пари се осъществява непрекъснато. Елемент от деянието е бездействие, тъй като деецът не извършва операции, сделки или други действия с имуществото, но фактическите особености на конкретното държане ще зависят от вида на имуществото[66].

В тази форма деянието е формално. Не може да се приеме разбирането, че при нея деецът „приема" или „добива" фактическата власт[67], тъй като това е съдържанието на получаването на имуществото като самостоятелна форма на изпълнителното деяние. Няма пречка извършителят да осъществи и двете форми. Когато, обаче, от него се търси отговорност само за държане, фактическата власт трябва да е преминала у него в предкриминалния период по начин, за който той не отговаря наказателно за изпиране на пари.

---

[62] Р № 553/2005 г. по НД № 1064/2004 г. на I НО на ВКС.
[63] Панайотов, Пл., с.54, цит. по Димитрова, Р. Цит. съч., 316.
[64] Присъда № 39/2011 г. на ОС-Варна по НОХД № 2067/2010 г.
[65] Пак там.
[66] Съвременните дигитални пазари позволяват например съхраняване на паричен ресурс в мобилен телефон, като услугата се осъществява от небанкови субекти, спрямо които не действат специалните лицензионни и регистрационни режими и контрол върху дейността.
[67] Панайотов, Пл., с. 55, цит. по Димитрова, Р. Цит. съч., с.316.

3.2.3.4. При използването деецът извършва спрямо имуществото дейност по употребата му по предназначение. Поведението има външния израз на упражняване на правомощието „ползване" от състава на правото на собственост, без да е необходимо деецът да свои имуществото.

Отново не може да бъде споделено разбирането, че „при тази форма на изпълнителното деяние поведението на дееца се изразява в осъществяването на каквито и да било операции с имуществото"[68], тъй като тези операции не могат да бъдат разпоредителни и да са насочени към погасяване или отчуждаване на права.

В тази форма изпълнителното деяние също е формално, тъй като простото ползване не поражда промени във фактическия или юридическия статус на имуществото.

Проблемна е хипотезата, в която предмет на използването са парични средства. Поради особеното естество на тези вещи, те се използват само като платежно средство във възмездни сделки като стойност, срещу която се придобива друг вид имущество. Следователно тяхното ползване като разменна стойност представлява финансова операция или сделка по смисъла на чл. 253, ал. 1. Тази квалификация следва да бъде предпочетена, когато е известно естеството на сделката и насрещната престация. Когато това не е известно (няма данни какво деецът е направил с парите), престъпното поведение отговаря по-скоро на прикриване на движението или местонахождението им. В съдебната практика в тези хипотези е приета квалификация за използване[69].

Когато придобити чрез престъпление пари се пренасят в брой през границите на страната, в нарушение на режима за внос, износ или деклариране на валута, отново не е налице използване, а прикриване на произхода им[70].

В тези случаи изпирането на пари се осъществява в съвкупност с престъпление по чл. 251 НК, ако парите са в особено големи размери. Двете престъпления не се поглъщат, тъй като противоречието с валутния режим придава на изпълнителното деяние на чл. 251 формална противоправност, която не е задължително присъща на формите на изпирането на пари. От нея именно произтича и разликата в засегнатите обекти – чл. 251 уврежда административния режим на юридически действия с валутни ценности, който, видно от систематичното място на състава, не е част от финансовата, а от паричната система. Необходимо е да се подчертае, че имуществените предмети на двете престъпления съвпадат, тъй като „предмет на престъплението [по чл. 251 – бел. авт.] е цялата сума недекларирана валута, тъй като същата подлежи на вписване/деклариране във валутната митническа декларация, а не само горницата над размера, който подлежи на деклариране"[71].

3.2.3.5. При преобразуването деецът предприема поведение, което има за резултат трансформирането на имуществото от един вид в друг, като пазарната му стойност като цяло може да се промени. При тази форма деецът

[68] Панайотов, Пл. Пак там.

[69] Присъда № 39/2011 г. на ОС-Варна по НОХД № 2067/2010 г.: „Използването като форма на властническо правомощие над имуществото е осъществено несъмнено от подсъдимия – извършването на каквато и да било операция с паричната сума – включително и закупуване на вещи или собственост, както и пренасянето ѝ през границата на страната представлява ползване на престъпното имущество. По делото са налице доказателства, от които се установява, че подсъдимият е извършил множество сделки по закупуване на различни движими вещи – куфари, различни златни накити, часовници и др. скъпи вещи, предназначени за лично употреба".

[70] Обратното пак там.

[71] Р № 726/2003 г. по НД № 606/2002 г, I НО на ВКС.

упражнява разпоредителна власт върху имуществото. Преобразуването може да бъде фактическо действие (например разглобяване на вещ на части и сглобяването им към други вещи от същия или друг вид). Когато обаче се извършва чрез договорно прехвърляне на имуществото срещу облага от друг вид, би следвало да бъде приложима квалификацията за извършване на сделка с имуществото.

В пазарната практика навлизат нови механизми за трансформация на имущества, при които дигитални активи (напр. точки, натрупани от определен брой операции между клиент и доставчик на услуга) се търгуват срещу реални вещи или се осребряват в реална валута. Аналогична функция могат да имат ваучерите, които както могат да служат за целево финансиране на клиента при достъп до определена услуга, така могат да и да се търгуват и осребряват.

Спомагането на другиго да преобразува имуществото е дейност на лице, което няма никаква власт върху имуществото към началото на изпълнителното деяние.[72] „При тази форма на изпълнителното деяние деецът улеснява или още осъществява поведение, което създава благоприятни условия за извършването на преобразуване на имущество.“ Имуществото е във фактическата или разпоредителна власт на друго лице, което извършва с него преобразуване. Спомагащият оказва обективно съдействие на това преобразуване.

Между спомагащия и преобразуващия не трябва да има общ умисъл за преобразуването. Ако такъв възникне, спомагащият ще носи отговорност за съучастие в преобразуване във формата на помагачество, а не за спомагане в преобразуване.

И при двете форми деянието е резултатно. Преобразуването има за резултат промяната на вида на имуществото, вкл. броя на обектите на имуществени права, в които то се трансформира. Спомагането има за резултат създаването на благоприятни условия за преобразуване, каквито към началото на изпълнителното деяние не са съществували.

Въпреки усилията, полагани всекидневно от полицейските и специалните служби по цял свят, всеки ден милиарди мръсни пари „трупнат в очакване” да бъдат препрани...

[72] *Димитрова, Р. Пак там.*

Електронното управление като стратегия за превенция на финансовата киберпрестъпност

Виктор Моцев, ФРП

Информационните и комуникационни технологии (ИКТ) вече се използват във всички аспекти на живота – лични и професионални. Повечето организации, институции, сдружения и правителства днес зависят от компютърни системи, компютърни мрежи и интернет за извършването на прости и сложни операции, включително комуникация, взаимосвързани финансови трансакции и дори разпространяването на поверителна информация. Компютрите и интернет допринасят за нововъведения в медицината и други науки. В настоящето те са считани за основни удобства, както електричеството, водоснабдяването или телефона. По целия свят има около два милиарда потребители на интернет. Един на всеки четирима души използва социалните мрежи, а през изминалата година в световен мащаб електронната търговия между търговци и крайни потребители е надскочила хиляда милиарда щатски долара.[1] Успоредно с предпоставките, които революцията на информационните и комуникационните технологии е създала за развитие на обществото, тя създава предпоставки за явления, които го увреждат. ИКТ създава самостоятелно пространство за извършване на незаконни дейности, различно от физическата действителност, в което мащабите на вредите се изчисляват на милиарди долари на годишна база[2]. Технологиите съществено променят облика на престъпността и обуславят киберпрестъпленията като самостоятелен вид посегателства.

1. Понятие за финансова киберпрестъпност

Въпреки трудностите за извеждането на дефиниция, киберпрестъпленията като вид компютърни престъпления, имат за предмет или средство компютърна мрежа, позволяваща обмен на данни, използването на която е основен елемент от механизма на престъплението.

Европейската конвенция за престъпления в кибернетичното пространство (ЕКПКП) не

[1] *Ecommerce Sales Topped $1 Trillion for First Time in 2012, eMarketer, 2013 - http://www.emarketer.com/Article/Ecommerce-Sales-Topped-1-Trillion-First-Time-2012/1009649.*

[2] *2012 Norton Study: Consumer Cybercrime Estimated at $110 Billion Annually, Symantec, 2012 - http://www.symantec.com/.*

предлага определение, а типология на киберпрестъпленията. Този подход я прави, понастоящем, най-широко приемания акт в сферата, обхващащ както престъпления против поверителността, целостта и наличността на компютърни данни и системи, така и компютърните престъпления, престъпленията, свързани със съдържанието и нарушението на авторското право и сродните му права. Поради липса на последвала актуализация, съществува цяла съвкупност от неправомерни деяния, които са трудни за определяне и класифициране, чиято относимост към това конвенционално понятие е спорна.

Понятието киберпрестъпления се използва в чуждестранната литература в по-тесен и в по-широк смисъл.

В по-тесен смисъл, киберпрестъпление е всяко противоправно поведение, изразяващо се в извършване на електронни операции и насочено срещу сигурността на компютърни системи и на обработвани от тях данни[3]. Това определение обхваща деяния, като неправомерен достъп до компютърна система, незаконно прихващане и манипулиране на данни. Тази категория престъпления е обхванатa от Глава девета „а“ на Особената част на НК.

В по-широк смисъл, киберпрестъплението е всяко незаконно деяние, извършено с помощта на или във връзка с компютърна система или мрежа, включително незаконно притежание и предлагане или разпространение на информация с помощта на компютърна система или мрежа[4]. В този по-широк смисъл, то обхваща всички видове престъпления, които могат да бъдат или са били извършени по начин, който ангажира компютърна система. Престъпленията против стопанството и против финансовата система, по смисъла на българския НК, когато са извършени чрез използването на компютри или мрежи (финансови киберпрестъпления), се обхващат от това по-широко понятие.

Като наказателноправно явление, финансовата киберпрестъпност е насочена едновременно към обществените отношения, охраняващи стабилността на финансовата система на държавата, и към онези, които гарантират неприкосновеността на компютърните системи и препятстват използването им за извършване на незаконна дейност. Преценката, кой от двата обекта е водещ, обуславя и извода, дали явлението е вид финансова, или вид компютърна престъпност, от което ще зависят и някои подходи при справянето с него.

В чуждестранната литература този спор не е разрешен. Тъй като повечето киберпрестъпления причиняват материални вреди, опити за извеждането на определение за тези от тях, които увреждат финансовата система, са били окачествявани като безпредметни и не са били развивани в дълбочина. Според алтернативния възглед, за финансови киберпрестъпления може да се говори като за отделен вид поради характерния специфичен мотив – получаването на материална облага или запазването на вече получена облага[5]. Трети, по-колеблив възглед приема, че финансовите киберпрестъпления включват новопоявили се престъпления и традиционни финансови престъпления, които вече се извършват чрез ИКТ.

Подходът на българския закон е по-диференциран. Според него, определяща за вида на престъпленията е насочеността им към финансовата система. Киберелементът при тяхното

[3] *Crimes related to computer networks, 10th UN Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, 2000, A/CONF.187/10, pg. 5.*
[4] *Ibidem*
[5] *Financial Investigations and Confiscation of proceeds from Crime, Training Manual for Law Enforcement and Judiciary, R. Golobinek, CARPO-Council of Europe, 2003.*

извършване или е несъставомерен признак, свързан с modus operandi на деянието, или обуславя извод за извършено и компютърно престъпление в идеална съвкупност с финансовото.

Тъй като киберпрестъпленията са свързани с използването на информационни системи или мрежи, престъпният механизъм разчита на глобалния обхват на интернет, на незначителните разходи за онлайн дейностите и на анонимността, с която последните могат да бъдат извършвани. Тези особености са вид криминогенни фактори, пораждани от пространството, в което оперират ИКТ, и които са най-благоприятни за най-често срещаните финансови киберпрестъпления – компютърната измама и изпирането на пари по електронен път[6].

2. Киберизмамата

Компютърната измама (интернет измама, киберизмама), криминализирана у нас с чл. 212а НК, е най-често срещаното финансово киберпрестъпление. Нейният механизъм е съществено улеснен от привидностите, които се създават в пространство на бърз информационен обмен при висока толерантност към анонимността на автора на съобщенията, както и от субективни грешки, настъпващи в представите на участниците в това пространство поради разликата му с физическата действителност. Поради това схемата на киберизмамата често участва в схеми и на по-мащабни финансови престъпления – тя може да бъде например както предикатно престъпление на изпиране на пари, така и елемент от самото изпиране.

Интернет е ориентиран към потребителя до такава степен, че всеки негов ползвател със средно ниво на компютърна грамотност би могъл да адаптира класическа измама за извършване по интернет и даже да автоматизира по-голямата част от елементите й, за да намали „човешкия“ принос[7]. Киберпространството отваря врати към неограничен брой потенциални жертви. Само поглед върху броя вписвания в базата данни на адреси на електронни пощи, на които се изпраща спам, е достатъчен за илюстрация на виктимогенния потенциал на киберизмамата.

Подготовката на електронния вариант на престъплението е и много по-икономичен. Ако при класическата измама съотношението на направения разход към броя атакувани лица е грубо едно към десет, то при киберизмамата съотношението е едно към десет хиляди, а понякога разход дори отсъства.

Както авторът, така и жертвите често предпочитат да останат анонимни в качеството си на пострадали от престъпление. Киберизмамата е престъпление с ниска разкриваемост поради демотивацията на жертвите да съобщават за нея. Поради своята икономичност и ефективност към голям брой пострадали, киберизмамата се проявява като продължавано престъпление най-често с малозначителен характер на отделните деяния, които правят вредата, понесена от отделните жертви, субективно пренебрежима за тях. Разследването е затруднено от характерната за онлайн потребителя неориентираност, когато става въпрос за защита във физическата реалност на права, накърнени във виртуалната реалност. За тази категория пострадали рискът от разгласяване на репутацията на жертва на измама се преживява като неблагоприятен и прави пострадалите неинициативни[8]. Механизмът на киберизмамата е извънредно динамичен и приспособим

[6] *Global Economic Crime Survey. Cybercrime: protecting against the growing threat, PriceWaterhouseCoopers, 2011.*
[7] *Opening Remarks by ITU Secretary-General, 2nd Facilitation Meeting for WSIS Action Line C5 - www.itu.int/osg/spu/cybersecurity/pgc/2007/events/presentations/sg-openingremarks-14-may-2007.pdf.*
[8] *Global Economic Crime Survey. Cybercrime: protecting against the growing threat, PriceWaterhouseCoopers, 2011.*

Схема на киберизмама в особено големи размери

В буквален превод LIBOR означава „Лондонски междубанков лихвен процент", който на практика е плаващ, а не фиксиран. При него „Банка А" може да вземе кредит от „Банка Б" без риск от загуба. Поради доверието в банковите институции, които участват в неговото изчисляване, и в потенциала на плаващите лихвени проценти да защитават стойността на инвестиции, ЛИБОР е сред най-широко използваните референтни курсове. С ЛИБОР са свързани около 800 000 млрд. щатски долара във формата на финансови деривативи, т.е. неговата величина предопределя печалбите и загубите по финансовите активи и техните стойности. ЛИБОР се изчислява ежедневно и е съставен от 150 лихвени процента, изчислени за 15 различни срокове на кредити (15 периода от 12 часа до 12 месеца) в 10 различни валути. Изчисляването на ЛИБОР става на базата на отговорите, получени от няколко банки (между 6 и 18) на запитване, гласящо: „При какъв лихвен процент бихте взели кредит в определена валута, за конкретен период от време от лондонска банка?" Банките подават стойности, на базата на които се изчислява средно равнище за деня. Отговорите са се подготвяли от физически лица при условия на слаба регулация, което е създало възможност за извършване на киберизмама по два основни механизма.

Механизъм 1

Служители на различните банки, принадлежащи към ЛИБОР, поддържат връзка по електронен път и уговарят стойностите, които по-късно подават за съответен ден. Участниците целят да подобрят изгледа за финансовото си състояние и на сектора като цяло, тъй като показателите за кредитиране са индикатор за финансовата им стабилност – високи лихвени проценти са сигнал за слабост на банката-кредитополучател. Поради това стремежът е към по-ниски показатели на участващите банки, в съотношение с тези на останалите банки. В този механизъм влиянието на лихвения процент е много голямо.

Механизъм 2

Служители от една банка се договарят относно подадената стойност на ЛИБОР за съответния ден. Индивидуалната банка цели да балансира своите ЛИБОР вземания и задължения. Тук икономическият мотив е прехвърлянето на стопанския риск върху кредитополучателите.

Схемата „ЛИБОР се разгръща като вид вътрешнобанкова киберизмама. Група служители в „Банка А" определят чрез електронната кореспонденция стойността на ЛИБОР, която следва да се подаде същия ден. „Банка А" умишлено подава по-ниска стойност (пр. 0,5 вместо 3), с която понижава величината на ЛИБОР за деня/седмицата/месеца. „Банки Б-Е" подават нормални стойности (пр. 1,2,4,5,6). Процентът ЛИБОР се изчислява, като най-ниската и най-високата стойност (пр. 0,5 и 6) не се вземат под внимание. Величината на ЛИБОР за деня спаднала (пр. с 0,5%) поради занижаването на стойността, подадена от „Банка А".

към променливостта на информационното пространство, постоянно поддържана от развитието на технологиите. Случаят „ЛИБОР" (LIBOR – London InterBank Offered Rate), нашумял през лятото на 2012 г., е пример на киберизмама, който отлично показва как бързите промени в технологиите създават възможности за измамно облагодетелстване.

3. Изпирането на пари

Изпирането на пари по електронен път е второто най-срещано финансово киберпрестъпление[9]. Въпреки по-малкия брой докладвани случаи, то обединява международната общност, както никое друго престъпление поради необичайно големия размер на щетите, които причинява[10].

[9] J. Richet, Laundering Money Online: a review of cybercriminals' methods, Tools and Resources for Anti-Corruption Knowledge United, Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), 2013.

[10] R. Barone, Worldwide Anti-Money Laundering Regulation: Estimating Costs and Benefits, D. Masciandaro , 2008 - http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1136107.

При електронното изпиране на пари прилагането на компютри и мрежи позволява на извършителите да се възползват от по-голямата анонимност, по-високата скорост на трансакциите, липсата на териториални ограничения и в крайна сметка, трудната проследимост на

Схема за изпиране на пари по електронен път[13]

Банка предлага онлайн услуги. Сметките на няколко клиента са „хакнати" и пари от тях са прехвърлени по сметки в други държави. Компютрите на жертвите са били заразени със злонамерен софтуер, който позволява „кражба" на акаунт детайл заедно с друга лична информация (вероятно като част от „Ботнет"- мрежа от заразени компютри, които биват управлявани от друг компютър).

Международно разследване разкрива голяма и сложна система от парични мулета в най-малко десет държави. Мулетата са набирани чрез спам на различни езици, който предлага лесна печалба на пари. Адресати, които са отговаряли на обявите, са били търсени през програми за интернет телефонни услуги (VoIP), а сметките за телефонните услуги са били предплатени с откраднати номера на кредитни карти. Мулета „първо ниво" са инструктирани да открият банкова сметка, по която са им превеждани пари. Тогава отново са инструктирани да теглят парите и да ги прехвърлят чрез компании за парични преводи до адреси в Източна Европа.

Мулета от „второ ниво", предимно в Източна Европа, получавали паричните преводи и предавали парите в брой на трети лица – „събирачи", които ги прехвърляли на четвърто лице – „електронен банкер", който ги превръщал в електронна валута (WebMoney). В разглеждания случай „събирачът" получава 150,000 щ.д. в срок от два месеца.

Схемата включва манипулация на компютърни данни и достъп до системи, незаконно прихващане на данни, подправяне на данни, измама и изпиране на пари като организирана престъпна дейност.

Връзката между привидно несвързани маловажни случаи на измамни онлайн трансакции, която ги прави части от комплексна международна престъпна операция, става видима след паралелно разследване от прокуратури и полицейски власти в различни държави и възникнал при международното сътрудничество между тях обмен на данни.

В тази връзка съвместните екипи за разследване (например чрез Евроюст) са високо ефективен метод за разкриване и доказване на такива схеми. По този конкретен случай в Белгия работят прокуратурата, полицията, финансовото разузнаване, дружества за парични преводи, банки и Европол. Информацията е събрана и анализирана от мултидисциплинарен екип от финансови следователи и следователи за високотехнологични престъпления.

Друг особено ефективен метод е следенето на паричния поток (движението). Разследването на паричните мулета се е очертало като най-обещаваща стартова точка за разкриването на комплексните престъпни операции – почти съизмеримо с високотехнологичното разследване. Въпреки трудното проследяване на интернет телефонията (VOIP), дружествата могат да предоставят информация за фиксираните телефонни линии или адреса, на който се изпраща фактура и към който се свързва интернет обаждане.

При разследването на сървъри и престъпни интернет сайтове, е било установено, че сървър е „хоствал" сайт, на който извършителите се упътвали към други сайтове, предлагащи инструменти за „хакване" на системите на конкретни банки и списъците на потенциалните парични мулета, които са отговаряли на спам.

схемата. Електронният вариант е значително по-ефективен, а по-малките разходи по организирането, управлението и поддържането му го правят и по-ефикасен. Мащабността на вредата и трудностите при разкриването му произтичат от практически необятните възможности за прикриване на произхода и движението на незаконно придобитите средства чрез редуване на физическо и виртуално движение. Възможността незаконни приходи да бъдат виртуализирани или трансформирани в електронни данни посредством закупуването на виртуални валути (пр. Биткойн[11]), виртуални ценни метали (пр. e-Gold) или друг актив, придобит чрез онлайн платформа за търговия, са само няколко от дълъг списък с примери[12].

4. Икономическите ефекти на финансовата киберпрестъпност

И двата вида финансови киберпрестъпления, разгледани схематично по-горе, активно допринасят за „високата“ киберпрестъпност, а като част от нея те оказват и пряко, и косвено влияние върху развитието на различни сфери на държавно управление.

В повечето държави най-засегнатата сфера е икономиката, и по-конкретно цифровата икономика[14]. Киберпрестъпността влияе върху доверието в този сегмент, което се превежда в несигурност и недоверие у потребителите по отношение на ИКТ, като инструмент за стопанска и търговска дейност. Силната зависимост на сектора от ИКТ позволява да се направи връзка между нестабилността в кибернетичното пространство и икономическа нестабилност.[15]

Освен това, тъй като процентът, с който цифровите икономики допринасят за световното БВП, не спира да нараства, изводът, че доверието на потребителите в ИКТ е от изключително значение за възстановяването на световната икономика, е правилен[16].

Индиректното влияние върху сектора може да бъде илюстрирано чрез пример. Когато търговец е увреден от киберпрестъпление, той търпи както финансови вреди, така и загуби на конкурентно предимство, на клиенти, партньори и пазарни дялове, на търговска репутация, които имат имуществен характер. Тъй като те увреждат стопанска дейност, която по определение не е еднократна или краткосрочна, имат отражение върху икономиката или неин сектор като цяло. Тези икономически вреди свиват например данъчно облагаемите приходи на търговеца, пазарния дял на дейността му, во-

[11] Биткойн е виртуална валута, която няма статут на легално платежно средство в никоя юрисдикция и поради това не е официално регламентирана, но е широко използвана. На принципа на торентите, нейната основа не се намира в сървър, а съществува на P2P принцип, поддържана от компютрите на всички потребители. Тъй като нейното спиране е невъзможно, за държавните органи остава да насочат усилията си към нейното регулиране. Повече виж у Understanding cybercrime: phenomena, challenges and legal response, ITU, 2012.

[12] Форми на киберпрестъплението могат да включват: прикриване на незаконни средства под формата на собственост в онлайн игра, използването на „парични мулета“, на системи за бързи парични преводи (Western Union; Moneygram), на услуги за плащане в интернет (Paypal; Hawala), на интернет платформи за търговия (Auction House), на предплатени карти, на ваучери и др. Източник: Ibidem.

[13] Criminal money flows on the Internet: methods, trends and multi-stakeholder counteraction, Moneyval, 2012.

[14] Секторът от икономиката, функциониращ въз основа на ИКТ. Цифровата икономика също понякога се нарича Интернет икономика, Нова икономика, или Web икономика. От: “Empowering and Protecting Consumers in the Internet Economy”, OECD Digital Economy Papers, No. 216, OECD Publishing, 2013 - http://dx.doi.org/10.1787/5k4c6tbcvvq2-en

[15] Press Information Bureau, Government of India, http://www.pib.nic.in/newsite/erelease.aspx?relid=96971

[16] “Lack of Trust in the Use of Personal Data Threatens to Undermine Digital Economy”, L. Jay-Kennedy, World Economic Forum, 2012 - http://www.weforum.org/news/lack-trust-use-personal-data-threatens-undermine-digital-economy

дят до съкращаване на работни места, отваряне на пазарни ниши за конкуренти, предлагащи по-нискокачествени стоки и услуги, и т.н. Комплексната вреда може да повлияе на вноса и износа, на съотношението на търсенето и предлагането, на структурата на пазара и поведението на стопанските субекти. Увреждането на репутацията на търговеца може да повлече понижаването на стойността на пазарните му продукти, но и на позициите му на борсата, което от своя страна, може да повлияе върху чуждестранните инвестиции, а евентуално и върху стойността на пенсионни или други фондове. Когато търговец претърпи парични загуби, те оказват влияние върху размера на платените данъци, но и пораждат пропуснати ползи по линия на възможности за инвестиции или получаване на кредити за разширяване на дейността, загуба на договорни отношения с партньори, отлив на квалифицирана работна сила и т.н. За държавата претърпяното от търговеца киберпрестъпление поражда допълнителни държавни разходи в процедури по реализиране на отговорност или обезщетения за безработица, които на свой ред влияят върху крайната й възможност да инвестира и да се конкурира с други икономики[17].

5. Други социалнозначими ефекти на финансовата киберпрестъпност

Киберпрестъпността, като цяло, особено тежко уврежда правосъдието, което държи част от инструментите за справяне с нея.

Киберпрестъпността затормозява функционирането на съдебните системи, които губят инициатива и ефективност в реакцията си срещу нея и така обществото губи важни стимули за законосъобразно стопанско поведение. Финансовата киберпрестъпност експлоатира не само разликата в стандарта на правосъдие и законодателна защита срещу определени форми на увреждане на отношенията в киберпространството, но и пазарни и икономически разлики, каквито винаги съществуват между отделните икономики и сектори и които често се променят. Концентрацията на киберпрестъпност е безспорен индикатор за слабости не толкова в пазарното функциониране, колкото в съдебната защита на съответния сектор. Поради това унифицираният подход, при който се гарантира еднаква по степен непропускливост на киберпространството по отношение на престъпна дейност, макар и не непременно с еднакви национални правни средства, е от особено значение[18].

Неефективното противодействие на правосъдната система в голяма степен зависи от недостига на капацитет, киберпрестъпленията да бъдат своевременно и адекватно разпознавани. Формираните показатели за престъпността и за функционирането на правосъдната система обикновено драматично изостават, спрямо развитието на киберпрестъпността. Достатъчната подготовка на правосъдната система и точната оценка на нейните възможности са неминуема необходимост, за да се избегне превръщането на предвидим ръст на киберпрестъпността в непреодолимо бъдещо препятствие.

Особеностите на киберпрестъпността поставят определени наложителни изисквания и пред относимата законодателна дейност, които могат условно да се обособят в две групи. Първите възникват от естеството на киберпрестъпленията и киберпространството, а вторите са свързани с развитието на законода-

[17] „The cost of cybercrime", Detica & Cabinet Office, 2011 -https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/60943/the-cost-of-cyber-crime-full-report.pdf

[18] Question for written answer to the European Commission Rule 117, Zbigniew Ziobro (EFD), EP, 2013 - http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=WQ&reference=E-2013-001667&format=XML&language=EN

телството и технологиите на законодателния процес.

Законодателят е затруднен, успешно да обхване многобройните начини, по които компютър или мрежа могат да бъдат използвани за извършване на престъпления. Интернет избягва потребността от личен контакт, гарантира на извършителите голям трафик на данни, много потребители и устройства и голяма скорост на обмен на данни, които да прикриват тяхната дейност и създават нови схеми за извършване на престъпления. Трудно може да се ограничи свободата на извършителите да се ползват от достъпа до мощни интернет търсачки и от инструменти за криптиране на комуникационни данни[19]. Поради това вредоносните деяния са трудни са описание и разграничаване от безвредните и от деянията, които случайно предизвикват вреда, отстранима по граждански ред.

Класическото за наказателните системи забавяне между разпознаването на възможните злоупотреби с нови технологии и въвеждането на необходимите изменения в националното наказателно право при киберпрестъпленията е по-сериозно и често води до състояние на дълготраен нормативен вакуум, в който този вид престъпност се развива на високи скорости и бързо се усложнява[20]. Самостоятелното изготвяне на нехармонизиран със законите на други държави законопроект рискува да породи същите ефекти като законодателното бездействие.

6. Стратегиите за справяне: хармонизация, интеграция и електронно управление в рамките на международното сътрудничество

Описаните специфични трудности позволяват на държавите да осъзнаят непродуктивността на самостоятелните действия в борбата срещу киберпрестъпността, както и значимостта на международното сътрудничество. На основата на международноправни споразумения, е възможно координирано и структурирано сътрудничество. Влизането в сила на Конвенцията за киберпрестъпленията инициира процес на хармонизация на законодателствата в материята, впоследствие продължил с редица последващи международни актове и обхванал близо петдесет държави – членки на Съвета на Европа, сред които и България. Успоредно с него, в юрис-

[19] По смисъла на Конвенцията за борба с престъпления, извършени в киберпространството, трафик данни (IPDR - internet traffic and transaction data) са всякакви компютърни данни, свързани със съобщение чрез компютърната система, които се генерират от компютърна система, която формира част от веригата на комуникация, които указват произхода в съобщението, местоназначение, маршрут, час, дата, размер, продължителност или вида на основната услуга. Основният проблем със законодателство, регулиращо съхраняването на трафик данни, е, че то рядко е считано за докрай съобразено с изискванията, наложени от основните права на личен живот и защита на данни.

Източник: http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/185.htm

[20] Основни национални закони: НК, НПК, ЗМИП и ППЗМИП, Закон за застраховането, Закон за електронните съобщения, Закон за електронната търговия, Закон за закрила на класифицираната информация, ЗСРС, Закон за закрила на личните данни, Закон за електронния документ и електронния подпис, Закон за ценните книжа, фондовите борси и инвестиционните дружества, Закон за публичното предлагане на ценни книжа, Закон за гарантиране на влоговете в банките, Закон за електронното управление, Закон за мерките срещу финансирането на тероризма, Закон за отнемане в полза на държавата на незаконно придобито имущество, Наредба №27/1999г. на БНБ за регистрация в БНБ на сделките между местни и чуждестранни лица, Наредба №28/1999г. на БНБ за презграничните преводи и плащания, Наредба №29/1999г. на МФ и БНБ за условията и реда за предоставяне на отчетите и декларациите за задълженията на местни лица към чуждестранни лица, Наредба за износ и внос на валутни ценности, приета с ПМС № 4 от 1994г.

дикциите на държавите – членки на ЕС, тече и процес на интеграция със съответните актове на правото на ЕС[21]. Въпреки това, разликата в скоростите на развитие на киберпрестъпността и на законодателната реакция срещу нея обуславят постоянно състояние на недостатъчна осъвременост на нормативната рамка, независимо от нейния международен, европейски или национален произход и степен на нейната междудържавна уеднаквеност[22].

В този смисъл българското законодателство съответства на международни и европейски правни стандарти в материята, но това не е достатъчна гаранция за неговата ефективност срещу киберпрестъпността, както не е и във всички други държави. Актуализацията на нормативната рамка и постоянните усилия тя да бъде развивана и прилагана са много по-необходими в материята на киберпрестъпността, отколкото в други сфери на незаконни дейности.

Повишаването на ефективността в противодействието на киберпрестъпността се изразява в подобряване на крайните резултати, което в контекста на международното сътрудничество е възможно чрез обединяването на ресурсите и осигуряването на по-ле-

[21] Ратифицирани международни конвенции и транспонирани директиви на ЕС: Конвенция относно изпиране, издирване, изземване и конфискация на облагите от престъпление, приета в Страсбург (1990 г.); Директива 91/308/ЕЕС на Съвета на Европейските общности за предотвратяване на използването на финансовата система за изпиране на пари; Европейска конвенция за взаимопомощ по наказателноправни въпроси (1994 г.); Европейска конвенция за екстрадиция (в сила за Република България от 1994 г.); Конвенция на ООН за борбата с незаконния трафик на упойващи и психотропни вещества (Виенска) (1998 г.); Конвенция на ООН срещу транснационалната организирана престъпност (от Палермо) (2000 г.); Препоръки на FAFT срещу изпирането на пари (КИ); Наръчник на ООН за превенция и контрол на компютърни престъпления (1994 г.); Десет принципа за борба с високотехнологични престъпления на Г8 (1997 г.); Резолюция за борба с наказуемата злоупотреба с информационни технологии на ООН (A/RES/55/63) (2000 г.); Конвенция на ООН срещу транснационалната организирана престъпност (2000 г.); Конвенция на Съвета на Европа за престъпления в кибернетичното пространство ("Конвенция от Будапеща" ETS 185) и допълнителния протокол относно криминализирането на деяния от расистко или ксенофобско естество, извършени посредством компютърни системи (CETS 189)(2001 г.); Препоръка на Съвета на ЕС относно мрежата от лица за контакт, достъпна 24 часа за борба срещу престъпленията, свързани с високите технологии (2001 г.); Конвенция на Съвета на Европа относно изпиране, издирване, изземване и конфискация на облагите от престъпления и относно финансирането на тероризма ("Варшавска конвенция", CETS 198)(2005 г.); Регламентът на ЕС за сътрудничество между органите на национално ниво, отговорни за налагането на закони за защита на потребителя (2006 г.); Решение 2007/543/ЕО за присъединяването на България и Румъния към Конвенцията за създаване на Европейска полицейска служба /Конвенция за Европол(2007 г.); Решение на Съвета за укрепване на Евроюст (Европейско звено за съдебно сътрудничество) и за изменение на Решение 2002/187/ПВР; Директива (2005/60/ЕО) на Европейския парламент и на Съвета за предотвратяване на използването на финансовата система за целите на изпирането на пари и финансирането на тероризма и мерки за прилагане на директивата; Регламент (ЕО) №. 1781/2006 относно информацията за платеца, придружаваща прехвърлянето на средства; Регламент (ЕО) №. 1889/2005 относно контрола на пари в брой, които влизат или излизат от Общността; Директива 2007/64/ЕО на Европейския парламент и на Съвета относно платежните услуги във вътрешния пазар; Стратегия за безопасно информационно общество (2006 г.) (Резолюция 2007/068/01 на Съвета на ЕС); Съобщение на ЕК "Към основна политика по отношение на борбата с престъпленията в кибернетичното пространство" (2007 г.); Съобщение на ЕК „Защита на Европа от широкомащабни кибернетични атаки и смущения: повишаване на готовността, сигурността и устойчивостта" (2009 г.); Съобщение на ЕК относно ЗКИИ: „Постижения и предстоящи стъпки за постигане на сигурност в световното кибернетично пространство" (2011 г.); Съобщение на ЕК относно „Стратегия по киберсигурност" (2013 г.); Предложение на ЕК за директива за мрежова и информационна сигурност COM(2013) 48 final.

[22] Transborder Data Access: Strong Critics On Plans To Extend CoE Cybercrime Treaty, EDRI-gram, EDRI, 2013 - http://www.edri.org/edrigram/number11.11/transborder-data-access-cybercrime-treaty

сен и бърз достъп до информация и обмен на такава. Особеностите на държавния суверенитет и принадлежността на сътрудничещите си органи към определен държавен апарат предопределят този процес да се развива единствено в рамките на формални междудържавни отношения.

В този контекст през годините все повече надежди се възлагат на електронното управление[23].

То може да бъде определено като приложение на ИКТ от държавен орган за управление или за предоставянето на обществени услуги, насочени към реализирането на определени управленски цели. Разглеждането на електронното управление като платформа позволява да бъде интегрирано в политиките срещу киберпрестъпленията. Основите за използването на платформата в тази насока са различните международни стандарти и най-вече Конвенцията за борба срещу престъпленията в кибернетичното пространство.

Твърди се, че платформата може ефективно да подпомогне противодействието на разпространението на киберпрестъпността, тъй като самата платформата премахва ограничения, съществуващи за конвенционалното международно сътрудничеството, а благодарение на възможността платформата да надгражда чрез информатизация, автоматизация и трансформация, много от съществуващите инструменти за международно сътрудничество могат да бъдат прилагани по-бързо и компетентно.

Информатизацията, или все по-широкото приложение на ИКТ във всички процеси, може да бъде представена посредством създаването на бързи и сигурни канали за информация, които спомагат човешките дейности. Информационните канали гарантират, че информацията, която достига до участниците, е достоверна и актуална, което дава възможност да се вземат добре информирани решения. Автоматизацията на процеси, традиционно изпълнявани от хора, като обработване на рутинни данни, повишава прецизността и корупционната устойчивост в сфери, в които не се изисква творчески или индивидуален подход. Трансформацията се състои в преосмислянето и подобряването на процесите, вследствие на станалите по-ясно видими слаби места и възможности за оптимизиране, следващи от информатизацията и автоматизацията. Съвкупно тези три елемента позволяват една растяща способност за управлението на рисковете от киберпрестъпността[24] и гарантирано спомагат за по-успешно разграничаване на законни от незаконни кибердейности, което в сферата на финансовите трансакции и стопанската дейност е относително по-лесно осъществимо, отколкото в други сфери (на личния

[23] Електронното управление е създадено, за да отговори на предизвикателства пред класическия модел на публична администрация: потребността от радикално увеличаване на продуктивността на публичните услуги; промяната на основата на взаимоотношенията с обществото, с цел постигане по-голямо задоволяване на постоянно растящите потребности; начертаването на нов организационен пейзаж на администрацията, който да позволи подобряването на работата; постигането на промяна в организационната култура, която да поражда информирани политики и управленска практика; и намирането на нов начин за конкуриране с частния сектор в привличането и задържането на квалифицирани кадри. Източник: "Understanding e-Governance for Development", Institute for Development Policy and Management, Richard Heeks, Information Technology in Developing Countries, Vo.11, No.3, 12.2001, IFIP - http://www.iimahd.ernet.in/egov/ifip/dec2001/article3.htm.

[24] Ibidem.

живот на гражданите, например).

Пример за това е изградената и функционираща без прекъсване мрежа от национални точки за контакт „24/7". Мрежата 24/7 е изградена в върху система от услуги „правителство към правителство" (управленско измерение G2G), в изпълнение на изискванията на Европейската конвенция за престъпленията в кибернетичното пространство на Съвета на Европа. Мрежата цели да спомага разследвания на финансови и други киберпрестъпления, като разчита на използването на бързите средства за комуникация, точно и предварително дефинира функции и оптимизирани процеси.

По-нататък приложението на платформата на електронното управление за справяне с киберпрестъпността и финансовата киберпрестъпност придобива още по-голям смисъл поради възможността посредством нея в колективните усилия безпроблемно да се включват частният сектор (стопанско измерение G2B) и гражданският сектор (гражданско измерение G2C). Във време, в което финансовата киберпрестъпност заема основен дял в световната незаконна икономика, познанията и опитът на финансовите експерти от частния и гражданския сектор правят междусекторното сътрудничество извънредно значим инструмент за превенция. То най-малкото „осветява" незаконните пазари и дейности и ги разграничава от законните, като пречи на последните да взаимодействат с незаконните и така да създават сиви сектори. От гледище на държавата, мобилизирането на гражданския и частния сектор й предоставя съюзници със специфично присъщи ресурси, умения и визия. В тях текат процеси на технологично развитие, които са аналогични или много подобни на протичащите в сферата на престъпността, доколкото тези сектори се конкурират с престъпния и поради това натрупват експертиза, подходяща за развиване на политики по превенция и методики на разследване[25].

Към момента участието на частния и гражданския сектор не е задоволително, въпреки всеобщо споделеното разбиране за необходимостта от включването им по принцип[26]. Според представители на тези сектори, мобилизирането им в полза на политики срещу финансовата киберпрестъпност носи както ползи, така и загуби. Определени схеми на финансови киберпрестъпления могат да имат странично благоприятно влияние за развиване на пазарни предимства на законни предприятия, за създаване на пазари за специфични технологични иновации, за каквито няма търсене или които не са добре възмездени на законния пазар, но не са вре-

[25] Този плюс важи по отношение на всеки инструмент, изграден върху платформата на електронното управление, а неговото ефективно приложение може да бъде гарантирано, като залегне сред принципите на националните стратегии за киберсигурност чрез конкретни, измерими, постижими, реалистични и своевременни стъпки (SMART). Прототип на такъв инструмент е Инфрагард към ФБР, САЩ (Infragard), който работи на пресечната точка на публичния и частния и гражданския сектор, за да гарантира сигурността на критичната инфраструктура от заплахи, които могат да дойдат под формата на компютърни проникивания, физически нарушения на сигурността или други методи. Повече вж. Nineteen national cyber security strategies", E. Luiijf; K. Besseling; P. De Graaf, Int. J. of Critical Infrastructures, 2013 Vol.9, No.1/2; InfraGard - A Partnership That Works", http://www.fbi.gov/news/stories/2010/march/infragard_030810

[26] „Cybersecurity is Everyone's Business", U.S. Dep. of Homeland Security, 2013 - http://www.dhs.gov/cybersecurity-everyones-business

доносни сами по себе си, и т.н. Финансовата киберпрестъпност е и доставчик на продукти за гражданския сектор (например пиратски софтуер). Описаното е елементарен пример за ползи от финансовата киберпрестъпност, които препятстват активното включване на частния и гражданския сектор в държавните политики срещу нея. Друг мощен контрастимул е естествената за тези сектори въздържаност от твърде тясно сътрудничество с държавата и развиване на техни собствени стратегии за противодействие, които поради секторния си характер, са с ограничена и временна ефективност. Допълнително, платформата на електронното управление е полезна и с това, че премахва монопола на държавните институции върху изграждането и управлението на инструменти за борба срещу киберпрестъпността. Това позволява гъвкаво интегриране на приноса на частния и гражданския сектор, което е сред стимулите, те да сътрудничат на държавата и крайният резултат да е с по-високо качество, по-голяма устойчивост и по-ниски разходи на международното сътрудничество (пр. NC4-Cybercop).

Приложението на платформата на електронното управление, като стратегия за превенция, е ценно също, понеже посредством нея международното сътрудничество се отваря за иновации.

Сред най-сериозните препятствия пред съвместните действия против финансовата киберпрестъпност е поддържането на актуалността на международноправната регулация.

Платформата на електронно управление предоставя на специализираните органи възможността да прилагат модерните технологии за анализ на големи масиви от данни (big data analysis) при извеждане на престъпни тенденции, заплахи и рискове. Ползването на големи масиви, вкл. събрани по линия на международното сътрудничество и свободния достъп до интернет, се налага поради разпръснатостта на информацията и все по-голямата организираност и квалификация на извършителите. Това е моделът на интелигентна самообучаваща се сигурност – технология, която използва схемите на данни и прилага информационно обработване, за да се преработи и произведе поведенчески анализ на базата на DNS трансакции, имейли, документи, данни от социални мрежи, пълни пакети данни за улавяне и данните за бизнес процеси, и то за години наред[27].

Като залага на облагите, предоставяни от приложението на ИКТ, за да преодолее някои от значимите предизвикателства, пред-

[27] Инициатива, целяща постигането на съвместимост при световния обмен на данни, в основата на която е заложено предоставянето на публични данни в машинно четим (.xml) формат (http://www.opendatainitiative.org/). Към момента органът, който осъществява анализ на големи данни, е Центърът за синтез на данни (DFC) към новосъздадения Европейски център за борба с киберпрестъпления (EC3) на ЕВРОПОЛ. Същият планира да използва големите данни от международната информационна мрежа за борба срещу изпирането на пари (IMOLIN) и международната база данни срещу изпирането на пари (AMLID), съществуващи по линия на Службата на ООН по наркотиците и престъпността (СПООН). Инструменти за осъществяване на електронно управление, посредством достъп до данни, споделяни между компетентни национални институции, с цел улесняването на тези посредством гарантирането на поток от информация, относно: особеностите на изпирането на пари според юрисдикция, развитието на законодателните рамки и за контактите на отговорните на транснационално сътрудничество органи. Източник: http://www.imolin.org/.

ставяни от киберпрестъпността и в частност финансовите киберпрестъпления, електронното управление се очертава като една от перспективните стратегии за преодоляване на вече значимия проблем – финансовата киберпрестъпност.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Финансовата киберпрестъпност е пример за обществено-опасна дейност, основана върху и използваща резултати от развитието на обществени сфери, които по принцип генерират обществено-полезен продукт. Това я прави специфична форма на напреднича-вост, увреждаща обществото, на която може да бъде ефективно отговорено с политики и практики със съпоставимо равнище на развитост, т.е. с конкурентни мерки. Доколкото този вид престъп-ност се захранва от същите сектори на развитие и внедряване на ИКТ, които захранват и законните сектори на държавния апарат, стопанската дейност и неправителственото сдружаване, между нея и тези сектори постоянно текат процеси, създаващи сиви зони на нерегламентирано взаимодействие. Високата ефективност на финансовата киберпрестъпност в много голяма степен зависи от способността на това явление да избягва разпознаването си като незаконно.

Мерките за ефективно противодействие се основават на съчета-ние на международно сътрудничество и технологична конкурент-ност. В тази сфера последното развитие е свързано с въвеждането на модела на електронно управление, което преодолява редица традиционни пречки пред формирането на своевременен и ком-петентен държавен отговор, както и класическото обществено вярване, че противодействието на престъпността е работа само на държавата.

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

* (2011/2284(INI)), ЕК (2012, May 16). Относно защитата на критичната информационна инфраструктура – постижения и предстоящи стъпки за постигане на сигурност в световното кибернетично пространство. Retrieved from European Parliament: http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2012-0167+0+DOC+XML+V0//BG

* Asongwe, P. N. (2010). e-GOVERNMENT AND THECAMEROON CYBERSECURITY LEGISLATION 2010: OPPORTUNITIES AND CHALENGES. Yaounde: Lecturer, Faculty of Laws and Political Sciences, University of Yaounde II, Cameroon.

* Bamrara, D. A. (2012). The Challenge of Cyber Crime in India: The Role of Government. Islamabad: Pakistan Journal of Criminology.

* Commission, E. (2013, February 18). Europa.eu. Retrieved from http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=WQ&reference=E-2013-001667&format=XML&language=EN

* Financial Conduct Authority. (2013, July). Anti-money laundering. Retrieved from http://www.fca.org.uk/static/documents/anti-money-laundering-report.pdf

* Government, U. (2010). A strong Britain in an age of uncertainty: The national security strategy.

- International, K. (2011). Issues monitor: Cybercrime - A growing challenge for Governments. London: KPMG.com.

* Linklaters LLP. (2012, November). Financial Crime Update.

* LLS Linklaters LLP. (2013, July). Financial Crime Update JULY. Retrieved from http://www.linklaters.com/pdfs/mkt/lit/Financial_Crime_Update_July_2013.pdf

* Markko Künnapu, C. C. (2012). The Budapest Convention on Cybercrime: Challenges and responses. SOUTH EAST EUROPEAN REGIONAL FORUM ON CYBERSECURITY AND CYBERCRIME. Sofia, Bulgaria.

* McKinsey & Company. (2011, Autumn). Can you hack it? Managing the cybersecurity challenge. McKinsey on Government .

* National Fraud Center, I. –a.-N. (2000, December).

* PWC. (2011). Global Economic Crime Survey. Cybercrime: protecting against the growing threat. PWC.

* Quigley, K., & Roy, J. (2012). Cyber-Security and Risk Management in an Interoperable World: An Examination of Governmental Action in North America. http://www.sagepublications.com.

* Shalini Kesar, P. (2011). Is Cybercrime one of the weakest links in Electronic Government? JICLT, Journal of International Commercial Law and Technology .

* U.S.A., Whitehouse.gov. (2013). The Cyber Space Policy Review. Retrieved from Whitehouse.gov: http://www.whitehouse.gov/assets/documents/Cyberspace_Policy_Review_final.pdf

* Интернет“, Ф. „. (2008). Правосъдието в дигиталната ера.

* Сметна Палата, Република България. (2012). Одитен доклад - 0300000412 - за извършен одит на изпълнението на контролните и принудителни действия за спазване на данъчното и осигурителното законодателство в Националната агенция за приходите за периода от 01.01.2009 г. до 31.12.2011 г. Сметна Палата.

* Сп. ТЕМА, О. (2011). Списание Тема. Retrieved from http://www.temanews.com: http://www.temanews.com/index.php?p=tema&iid=327&aid=7923

* „Using Big Data to solve real world problems“, A. Shimel, NetworkWorld.com, 06/2012 http://www.networkworld.com/community/blog/so-what-exactly-do-you-do-all-data

* „InfraGard - A Partnership That Works”, http://www.fbi.gov/news/stories/2010/march/infragard_030810

* As_Saber, Srivastava & Hossain, 2006 Information technology law and e-government: A developing country perspective, JOAAG, Vol. 1. No. 1

* International Archive of Applied Sciences and Technology, Volume 3 [2] June 2012: 97 – 101, „E-Governance Initiative in Cyber Law Making”, Anil Kumar Gupta and Manoj Kumar Gupta.

Необходима ли е наказателна отговорност за юридическите лица?

Проф. Момяна Гунева

1. Индустриализацията и развитието на икономическите и търговските взаимоотношения в Европа в началото на XIX в., които дават мощен тласък и на развитието на правото, поставят пред юристите проблем, който до този момент се е считал за решен, при това еднозначно. Правната теория е приемала като достижение утвърждаването на личната отговорност и отхвърлянето на всички форми на колективна отговорност. Наложилото се обаче правило „societas delinqere non potest" се сблъсква с икономическата реалност, където все по-голямо място заемат различни сдружения. Действията или бездействията на юридически лица, довели до причиняване на вреди или преследващи бързо и не съвсем „чисто" обогатяване, не би могло да останат без внимание. Очевидна е била необходимостта този кръг от въпроси да получи правна оценка и да се реши как и при какви условия юридическото лице следва да понесе отговорността за действията, извършени от негово име и за негова сметка.[1] Наложилите се в английската съдебна практика разрешения не са възприети от континентална Европа, макар че идеята не изглежда чужда на такъв забележителен пеналист като Фр. фон Лист. Още в началото на миналия век той отбелязва, че доколкото юридическото лице е носител на самостоятелни правни блага, неговото наказване е не само възможно, но и целесъобразно, тъй като който може да сключва договори, може да сключва и измамливи договори. Той приема, че е време немското право да се отърси от романското влияние, упражнявано от К. фон Савини[2] и подето от А. фон Фойербах, тъй като XIX в. носи други идеи в това отношение[3].

Съвременната европейска теория и законодателство съвсем не са единодушни по проблема. Съществуват страни, в които въпросът за наказателната отговорност на юридическото лице е решен положително – Франция, Холандия, Испания, Италия, Швейцария, Полша, Словения и др.[4], като в някои законодателства той е предмет на уреждане в специален закон, в други е

[1] Вж. за повече подробности по историческото развитие на идеята Гиргинов, А. „Наказателноотговорни лица". С., „Софи-Р", 2001 г., стр. 329 и сл. и посочената там литература.

[2] B System des heutigen roemischen Recht. Band 2. 2. Neudruck der Ausgabe Berlin 1840. Scientia Vlg., Aalen, 1981, S. 312 ff. К. ф. Савини отбелязва, че юридическото лице е една фикция, която може да отговаря граждански, но не и наказателно.

[3] Fr. von Liszt. Lehrbuch des Deutschen Strafrechts . Zw. Auflage. Berlin, J. Guttentag Vlg., 1903, стр. 123

[4] Доста изчерпателен сравнителноправен преглед е представи в: Jose Maria Rodriguez Gevesa, Alfonso Serrano Gomez. Derecho Penal Espanol. Parte general. 17 ed. Madrid, Dykinson, стр. 391-394. Вж. също и De la Cuesta Jose Luis, Ana Isabel Perez Machio. Auf dem Weg zu einem Strafrecht fuer juristische Personen – das spanische Strafrecht, стр. 527-528. В сб-ка Strafrecht und Wirtschaftsstrafrecht : Dogmatik, Rechtsvergleich, Rechtstatsachen. Festschrift für Klaus Tiedemann zum 70. Geburtstag . Köln, München. Heymann, 2008. От същия сб-к: Raimo Lahti. Das Wirtschaftsstrafrecht in der Gesamtreform des Strafrechts. Erfahrungen mit dem finnsichen Strafgesetzreformen (1972 – 2003), стр. 63 – 73, както и Hans De Doelder. Criminal Liability of Corporations: A Dutch Update, стр. 563 – 576.

част от общата наказателноправна уредба.

Макар че възприемането на идеята от законодателството изглежда да слага край на възможните дискусии, не може да се пренебрегнат усилията на редица автори да обосноват по някакъв начин наказателната правосубектност на юридическото лице, като изграждат конструкции, надхвърлящи границите, очертани по-скромно от дружественото право.[5]

Наказателното законодателство на ФРГ проявява твърдост и последователно отклонява все по-засилващия се натиск от страна на Брюксел да въведе наказателна отговорност на юридическите лица, но в теорията от 70-те години на миналия век не спира дискусията относно принципната възможност и границите на отговорността на предприятието.[6]

2. Изложението по който и да е въпрос в българското наказателно право не може да се разглежда откъснато от контекста на обществено-икономическите промени, протекли бурно през последните 20 години, които изправиха страната ни пред сериозни изпитания. Невъзможността или неспособността на държавните органи да се справят с променящата се действителност създадоха впечатлението, че всичко е възможно, след като няма кой да търси отговорност. Това обстоятелство, както и стремежът към бързо и с всички средства натрупване на имущество и капитали доведоха до взрив на престъпността.

На фона на увеличаване на броя на тежките насилствени престъпления и посегателствата срещу собствеността, се появиха нови форми на престъпно поведение, непознати на нашето наказателно право до този момент – трафик на хора, сексуална експлоатация на деца, изпиране на пари, компютърни престъпления. Не на последно място процъфтява производството и разпространението на наркотични вещества. Всички тези посегателства могат да бъдат реализирани само чрез въвличане на голям брой лица и естествено, при наличието на сериозна организация. Новите обстоятелства доведоха до нови престъпления и оттам – до търсене на нови пътища за осъществяването им. Фигурата на самотния престъпник беше заместена от появата на организирани престъпни групи. Обсъждането на организираната престъпност и на понятията, с които тя получава наказателноправна характеристика, е повод да потърсим отговор на въпроса: настъпи ли краят на любителските престъпления, професионализира ли се престъпността и какви са изводите от това. Вече никой не си прави илюзии, че само безнадеждни лаици биха тръгнали дори да крадат без подготовка, без идея къде ще пласират придобитото. Какво да говорим за престъпленията против финансовата и данъчна система, против стопанството и редица други?

Осъществяването на голяма част от посочените посегателства се облекчава в значителна степен от използването на легални структури, създадени и формално функциониращи, в съответствие със законите на страната. При това тук могат да бъдат отбелязани три разновидности:

---

[5] В това отношение са особено показателни усилията в испанската наказателноправна теория. Вж. Reyes Alvarado, Yesid. Die Verbandshaftung. Цит. по-горе сборник, стр. 413 – 427, както и Gomez-Jara Diez, Carlos. Grundlagen des konstruktivistischen Unternehmensschuldbegriffs. – ZStW, 119 (2007), 291 – 334.

[6] Вж. Bernd Schünemann. Unternehmenskriminalität und Strafrecht: eine Untersuchung der Verantwortlichkeit der Unternehmen und ihrer Führungskräfte nach geltendem und geplantem Straf- und Ordnungswidrigkeitenrecht. Köln, Heymann Vlg, 1979, както и задълбочения и изчерпателен обзор на немската доктрина по проблематиката, представен от Кристиан Колхоф в книгата му „Kartellschtrafrecht und Kollektivstrafe". Duncker&Humblot Vlg., Berlin, 2003, стр. 206 – 225. Колкото и интересни да са различните становища, представянето и обсъждането им излиза много извън обхвата на конкретната ми задача.

- използване на юридическото лице за прикриване на престъпна дейност (при тази хипотеза на привидно независимо паралелно действие в две коренно противоположни социални насоки, печалбите от незаконната дейност се включват в законосъобразната и по този начин доходите се легализират);

- осъществяване на престъпна дейност заедно с тази, обявена като предмет на дейност при регистрацията на юридическото лице (показателен пример е застраховането чрез използване на принуда или сключването на сделки с изцяло измамлив характер);

- създаване на търговско дружество, фондация или друга подобна организация, изцяло с цел да се вършат чрез нея престъпления (каквато е практиката при някои данъчни или друг вид измами или при някои корупционни схеми).

Ако в първия случай може да говорим за взаимно проникване между „класическата престъпност" и нововъзникналата икономическа престъпност, то в последните две групи се забелязва развитието и укрепването на идеята за използване на търговски дружества за постигане на престъпни цели.

3. Доскоро въпросът за евентуалната отговорност на юридическите лица и в българската наказателноправна литература не подлежеше на обсъждане. От обстоятелството, че за изходно положение при установяването на отговорността се приема идеята, че наказателното право е обвързано с две категории – деяние и вина, произтича, че единствен субект на престъплението и на свързаното с него наказание е физическото лице. Изхождайки от посочения по-горе принцип „societas delinqere non potest" и донякъде под влияние на класическите схващания на К. фон Савини, немският възпитаник Н. Долапчиев изтъква, че юридическото лице е неспособно да върши деяния, още по-малко виновни. Все пак той в известна степен избягва крайности в позицията си и посочва, че „даже и да приемем, че юридическото лице може да върши престъпления, как ще го накажем", т.е. принципът е изместен в посока „societas delinquere sed non puniri potest". Според Долапчиев, в един бъдещ закон (но не и в Наказателния кодекс) могат да бъдат предвидени особени санкции за юридическите лица – разтуряне, отнемане на имуществото, лишаване от права, оповестяване на недобросъвестност, но те не биха били истински наказания, защото наказанието предполага престъпление, т.е. деяние и вина.[7]

Обсъждайки проблемите, свързани с характеристиките на наказателноотговорното лице, И. Ненов акцентира върху личната отговорност за свое действие, като обвързва деянието, дееца и вината, заедно с нейните предпоставки – достигане на определена възраст и наличие на вменяемост. По този начин той недвусмислено изключва от кръга на наказателноотговорните юридическите лица[8]. Макар и без да изтъква някакви по-различни или допълнителни аргументи, към това становище се присъединява в най-ново време и А. Стойнов.[9]

Коренно различно становище застъпва А. Гиргинов, който засега в нашата доктрина е единственият горещ привърженик и радетел на въвеждането на наказателната отговорност

[7] Вж. Долапчиев, Н. Учебник по общата част на българското наказателно право. 6-то изд. С., 1945 г., стр. 137-140.

[8] Ненов, И. Наказателно право на НРБ. Обща част. С., „Наука и изкуство", 1972 г., стр. 159 и сл. До каква степен изразеното от него становище е зле тълкувано и абсолютизирано във връзка с проблема за т.нар. „колективни решения", може да бъде предмет на отделна статия.

[9] Стойнов, А. Наказателно право на Република България. Обща част. С., „Сиби", 2010 г., стр. 113.

за юридическите лица[10]. В своя анализ той се базира на задълбочено изследване на историческите корени на тази отговорност и разкрива същността на двата съществуващи и в момента в американското и английското право принципи за обосноваване отговорността на юридическите лица – vicarious liability и alter ego, като приема, че вторият е по-модерен и в по-голяма степен отговаря на съвременното наказателноправно мислене и идеите на корпоративното управление. Обширните сравнителноправни съпоставки (Франция, Холандия, Финландия, Словения, проектите за изменение на НК в Италия и Румъния) са му позволили да оцени положителните страни в различните разрешения. Макар и да се опитва да обоснове тезата си за самостоятелния характер на корпоративната наказателна отговорност, той е не съвсем последователен. Той приема, че „отношението на производност между престъпното поведение на служителя и престъпната дейност на юридическото лице не значи наличие на две отделни, пространствено разграничени деяния"[11] и говори за „законодателя, който ще реши дали, кога и доколко юридическото лице ще бъде ангажирано с наказателна отговорност за престъпленията на свои служители."[12] С други думи, той приема, че се отнася за едно деяние, осъществено от работника и отговорност на юридическото лице за неговите, т.е. за чужди действия. В крайна сметка, той счита, че ако такава възможност бъде предвидена в нашето законодателство, ще се наложи изграждане на особен наказателноправен режим за юридическите лица, доколкото общият ще бъде в случая неизползваем.

4. Темата за отговорността на юридическите лица би следвало да бъде поставена на по-широка основа, а именно – законодателната уредба на престъпленията, извършени от неколцина[13]. Този дял от наказателноправната регламентация в момента се възприема като част от по-широката идея за борба с организираната престъпност. Може да се каже, че нашето съвременно наказателно законодателство е хвърлило значителни усилия за решаването на задачата за противодействие на организираната престъпност. Независимо че борбата с нея би могла да започне с набелязването на ефективни практически мерки, които макар и палиативни, биха могли да доведат до положителни резултати, цялата дейност беше насочена към осигуряване на тези законодателни промени, които с магическа пръчка и без каквито и да е усилия ще ликвидират престъпния феномен. Трескавите усилия доведоха до редица изменения в НК, които протекоха в различно време и съвпаднаха с натиска за ускорена хармонизация и имплементиране на норми и институции. Ако погледнем резултата и се опитаме да обобщим, би следвало да кажем, че действащият текст на НК е белязан от липса на концепция и липса на система.

Поначало не може да се твърди, че има формулирани цели и принципи на наказателната политика, които да се реализират последователно при измененията и допълненията в НК.

[10] Вж. „Наказателноотговорни лица". С., „Софи-Р", 2001 г., стр. 320-428 и посочената по-горе монография „Промените в Наказателния кодекс", стр. 119 – 150.

[11] „Наказателноотговорни лица", стр. 404.

[12] Пак там, стр. 428.

[13] При обсъждане на тази проблематика, е любопитно да се посочи законодателното решение на един конкретен въпрос, който макар и на пръв поглед да изглежда по-скоро гражданскоправен, съдържа намеци за колективна отговорност, подозрително близка до наказателната. Така в чл. 10 и чл. 14 на Закона за ограничение кражбите, убийствата, тежките телесни повреди и грабежите (ДВ, бр. 107 от 1920 г.) се посочва, че пострадалият от престъплението получава обезщетение, което се заплаща равномерно от всички стопани на населеното място, в землището на което е извършено престъплението.

Отнесено към някои сфери на социалния живот, това положение е търпимо, но в разглежданата област липсата на политика и последователност води до по-скоро комични резултати. Нещо повече – тази нова материя изискваше сериозен предварителен криминологичен анализ, както и задълбочено изследване на ефективността на нормите, регламентиращи задружната престъпна дейност до този момент. Нищо подобно не беше сторено. Един кратък преглед на развитието в тази материя може добре да илюстрира тази теза, колкото и неприемлива да е на пръв поглед.

До съществените промени в НК, проведени през 1997 г., основната форма на задружна дейност, възприета в Особената част[14] на НК беше квалифицираният случай на съизвършителство – когато деянието е осъществено от две или повече лица. Тази хипотеза беше въведена като по-тежко наказуема в редица текстове[15]. Трябва да се посочи, че тук съществуваха две разновидности – „деянието е осъществено от две или повече лица" – напр. чл. 152, ал. 3, точка 1, и „осъществено от две или повече лица, сговорили се предварително" – напр. 195, ал. 1, точка 5. Със законодателно възприетото през 1982 г. тълкуване, че се отнася за участие в самото изпълнително деяние[16], като че ли се заличи евентуалната конкуренция между съставите, обоснована от наличието или липсата на предварителен сговор.

Другите форми бяха: организация или група, създадена с цел да върши престъпления против републиката или против националното или расовото равенство (чл. 109 и чл. 162, ал. 3) или с цел да върши контрабанда или общоопасни престъпления в чужбина (чл. 356б, ал. 2); сдружаване с цел изготвяне или разпространение на неистински парични знаци (чл. 246); тълпа (чл. 163 и чл. 270), група чужди граждани (каквото и да значи това – чл. 240, ал. 2) и скитническа група (чл. 328, ал. 1)[17].

През 1997 г. в НК към вече съществуващите бяха добавени две разновидности на задружна престъпна дейност, които имат съществено значение, доколкото бяха включени като квалифициращи обстоятелства по редица текстове, обхващащи посегателствата против личността и собствеността – организацията, която се занимава с охранителна или застрахователна дейност (вж. чл. 142, ал. 2, точка 6)[18] и организацията по чл. 321а[19]. Още по-голям интерес те представляват, с оглед темата на настоящото изложение.

Член 321а предвижда наказателна отговорност за член или ръководител на организация или група, която чрез използване на сила или внушаване на страх сключва сделки или извлича облаги[20]. Очевидно, с оглед използваните думи и изрази, както и предвид очертаното изпълнително деяние, можем да направим извода, че се отнася за лица, които действат от името и за сметка на организация, която предвид факта, че „сключва сделки или извлича облаги", не може да има друго битие, освен законосъобразна форма и поне привидно правомерен предмет на дейност.

За разлика от хипотезата по чл. 321а, къде-

[14] Тъй като в разработката става дума за специфични форми на колективна престъпна дейност, анализът е насочен изцяло към разпоредбите на Особената част, затова по разбираеми причини извън предмета на изследване ще остане класическият институт на съучастието.

[15] Става дума предимно за някои тежки престъпления против личността, собствеността и др.

[16] ДВ, бр. 28 от 1982 г.

[17] Отм. ДВ, бр. 26 от 2010 г.

[18] ДВ, бр. 62 от 1997 г.

[19] ДВ, бр. 62 от 1997 г.

[20] По-обстоен анализ на разпоредбата може да бъде намерен в книгата на Гиргинов, А. „Промените в Наказателния кодекс". С., Ciela, 1998, стр. 51 и сл.

то повече или по-малко ясно са очертани особеностите в характера на дейността на самата организация, формулировката на чл. 142, ал. 2, точка 6 дава ясно да се разбере, че става дума за характеристики на самия субект. С тези норми се въвежда допълнително по-тежко квалифициращо обстоятелство, отнасящо се до субекта на престъплението – той е служител в охранителна или застрахователна компания, без да се уточнява дали самата охранителна или застрахователна компания извършва противозаконна дейност, дали е осведомена за поведението на служителите си или това са инцидентни престъпни действия на някои от тях, излизащи извън цялостната законосъобразна дейност на съответното дружество. Изключително конюнктурният характер на съображенията, довели до това законодателно разрешение, пълната липса на аргументи, които да докажат поради какво действията на тези лица се отличават с по-висока степен на обществена опасност ги прави сега, петнадесет години по-късно, да изглеждат анахронично и да се прилагат по-скоро по изключение.

Най-значителен интерес в тази насока представлява разпоредбата на чл. 259. Тя предвижда наказателна отговорност за лице, което учредява фондация или юридическо лице с идеална цел, което не извършва или извършва привидно обявената при регистрацията дейност и цел, за да получава под негово прикритие кредити, да бъде освободено от данъци, да получава данъчни облекчения или други имотни облаги или за да извършва забранена дейност. Доколкото сдруженията с идеална цел и фондациите по българското право се ползват с редица преференции, ясна е целта на законодателя – да предотврати и накаже тези физически лица, които използвайки самото съществуване на дружеството, извличат разрешени от закона облаги непосредствено за него и по косвен път и за себе си. На практика, физическите лица отговарят за тези действия, които са извършени от името на юридическото лице.

Независимо от конкретните критики, които могат да бъдат отправени към посочените текстове, може да се твърди, че посочените разпоредби са плаха стъпка към признаване съществуването на престъпно поведение, тясно обвързано с юридическо лице.

Изменението на НК, осъществено през 2002 г.,[21] въведе и понятието „организирана престъпна група". На първо място, беше променен чл. 321, като отговорността вече не е за лице, което образува или ръководи, респ. членува в група, която е създадена с цел да върши престъпления в страната или в чужбина, а за лице, което образува или ръководи организирана престъпна група. На второ място в точка 20 на чл. 93 беше дефинирано това понятие, като за основа беше възприето определението, дадено в чл. 2 на Конвенцията на ООН срещу транснационалната организирана престъпност[22]. Заедно с това в редица текстове на Особената част, към по-тежко квалифицираните случаи на престъпления бяха добавени два варианта: деянието е осъществено по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група.[23]

Яснотата на изложението налага да се спрем на основните белези на понятието „организирана престъпна група". Както чл. 2 на Конвенцията, така и точка 20 на чл. 93 НК приемат, че

[21] ДВ, бр. 92 от 2002 г.

[22] Конвенцията е в сила за Р България от 29. 09. 2003 г. и е обнародвана в ДВ, бр. 98 от 2005 г.

[23] Съдебната практика прие, че разликата се състои в това, че във варианта „в изпълнение на решение" става дума за лице, което членува в организацията, а във варианта „по поръчение" се отнася за лице, външно на организацията. Смисълът на това разграничение е неясен, като се има предвид, че организацията очевидно взема решение, преди да даде поръчка на лице извън състава си и може да възложи поръчение на свой член да извърши нещо, но това са лингвистични заяждания.

това е структурирана група, състояща се от три или повече лица, които съгласувано извършват престъпления, с които се цели извличането на имотна облага. Разликите са несъществени: в Конвенцията се сочи, че това образувание съществува за определен период от време, нашият НК приема, че то е „трайно"; Конвенцията изисква престъпленията да са тежки, НК определя, че за тях трябва да е предвидено наказание повече от три години лишаване от свобода[24]; Конвенцията говори за пряко или косвено извличане на финансова или друга материална облага, НК – за имотна облага. Разбира се, има и „подобрение" на текста – НК подчертава, че структурата е елемент от понятието, но после сочи, че сдружението е структурирано и без да има структура, т.е. то е такова по презумпция. От друга страна, обвързването на организираната престъпна група със специфичната цел – извличане на имотна облага, означава, че дефиницията е неприложима спрямо някои деяния.[25]

Въвеждането на тази нова терминология налагаше да бъде направен преглед на всички форми на задружна престъпна дейност, за да се установи къде е точно мястото на „организираната престъпна група", кои проявни форми на съвместно осъществяване на престъпление трябва да останат и спрямо кои посегателства, а кои са отживелица и могат да бъдат отменени. Факт е, че в момента съвместно съществуват, наред с организираната престъпна група, и тази по чл. 321а. Така в посочената по-рано т. 8 на чл. 142, ал. 2 вече се сочи, че престъплението е извършено по поръчение или в изпълнение на решение на организация или група по чл. 321а или на организирана престъпна група. В този смисъл е и текстът на чл. 330, ал. 2, точка 4 – палежът е извършен от лице, което действа по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група или на такава по чл. 321а. Каква е разликата между двете? Както беше отбелязано по-горе, по чл. 321а става дума за организация или група, която чрез използване на сила или внушаване на страх (каквото и да значи последното), сключва сделки или извлича облаги. Считам, че единственият отговор следва да се търси в липсата или наличие на легална структура, чрез която се осъществява престъпната дейност: при хипотезата на чл. 321а това е от съществено значение, за да може да се постигне целеният престъпен резултат; при чл. 321 това не е необходимо и не е иманентно присъщо на този вид група.[26]

В този смисъл: в чл. 242, ал. 1, букви „е" и „ж" има по-тежко наказуеми състави за контрабанда, извършена от две или повече лица, сговорили се предварително, и от лица, действащи по поръчение или в изпълнение на решение

[24] Очевидно става дума за нетежко престъпление, след като НК е възприел, че тежки са тези престъпления, за които по закон се предвижда лишаване от свобода повече от пет години или доживотен затвор (чл. 93, точка 7). Желанието да се разшири обхватът на престъпленията, които могат да бъдат извършени от организирана престъпна група, леко обезсмисля понятието като такова, призвано да обоснове по-висока степен на обществена опасност, респ. по-тежка наказуемост.

[25] Така с цитираното изменение на НК изразът „организация или група, която си поставя за цел да върши престъпления против Републиката" (чл. 109, ал. 1) беше заменен с „организирана престъпна група". Почти веднага стана ясно, че това е грешка, доколкото рядко извършването на противодържавни престъпления е свързано с извличането на имотна облага. Подобен случай би бил по-скоро изключение. Грешката беше поправена през 2006 г. (ДВ, бр. 75 от 2006 г.). По-късно законодателят прецени, че користната цел не може да бъде характеристика на това сдружение и отмени израза „чрез които се цели да се набави имотна облага" и по този начин имотната облага беше заличена като белег на организираната престъпна група. (ДВ, бр. 27 от 2009 г.)

[26] Макар и да се опитвам да търся такова разграничение, на основата на дългогодишен анализ на законодателната практика, мога да твърдя, че паралелното съществуване на двете норми не се дължи на желание за свръхпрецизност, а на елементарно недоглеждане.

на организирана престъпна група. Fundamenta divisionis с оглед прилагането на едната или другата квалификация, е очевидно това, дали в контрабандата са включени две или три лица, което е несериозно. Още нещо. При някои престъпления законодателят говори за сдружаване, с цел да се вършат определени престъпления – чл. 246 (създаване и разпространение на неистински парични знаци); чл. 253а (изпиране на пари); чл. 308, ал. 5 (създаване на неистински документи за самоличност). Във всички тези случаи се отнася за едно повече или помалко трайно обединяване на усилията на няколко лица за извършване на престъпление, което с оглед на характера му неизбежно води до набавяне на „финансова или друга материална облага". Специално внимание заслужават и разпоредбите на чл. 213а, ал. 2, точка 5 и ал. 3, точка 3. В точка 5 на ал. 2 се установява потежка наказателна отговорност за предвидената в нормата форма на изнудване, ако тя е осъществена от лице, което действа по поръчение или в изпълнение на решение на организация или група по чл. 321а или организирана престъпна група и в следващата алинея – още потежко наказание, когато „деянието е извършено от организация или група или по поръчение на лице, организация или група". Неизбежно се поставя въпросът, какви са пък тези „организация или група", по какво се отличават от тези по чл. 321 и чл. 321а и кои техни белези ги правят още по-опасни. Не по-различно се поставят нещата и при чл. 280, ал. 2, точка 5, където става дума за превеждане през границата на страната, организирано от група или организация. Какви са те? Очевидно това не е организираната престъпна група по чл. 93, точка 20. Можем, вероятно, да приемем, че това е транспортно дружество или туристическа агенция. Ако обаче предположим, че става дума за такива сдружения, логично следва въпросът: щом се занимават постоянно с такава дейност, какво им е по-различно от организираната престъпна група, а ако това е инцидентна проява – защо тя е с по-висока степен на обществена опасност?

Съдейки по този кратък преглед, през последните години промените в регламентацията, засягащи задружната престъпна дейност, неизбежно се докосват до проблема за отговорността на юридическите лица. Както се вижда, нашият законодател се колебае да приеме съществуването на societas delinquens и в същото време, дефинирайки организираната престъпна група, признава наличието на societas delinquendi.[27] Ако се вгледаме внимателно, между юридическото лице, създадено с цел да се вършат престъпления, и организираната престъпна група няма особена разлика. При това, с лекота нашето законодателство приема, че в групата всеки отговаря за собствената си дейност, като участието в тази организация е по-тежко квалифициращо обстоятелство. Считам, че някои паралели, които се откриват между двете структури, могат да помогнат за изясняване на понятията и избистряне на идеята за отговорността на юридическото лице.

По всичко личи, че засега нашият законодател не бърза да вземе решение в положителен смисъл. Нещо повече. В проекта за нов Наказателен кодекс, публикуван на сайта на Министерството на правосъдието в началото на м. април 2012 г., такава възможност не е предвидена, макар и работната група, внесла проекта, да не обяснява причините за решението си.[28] В изготвените основни положения към новия НК обаче изрично се посочва, че: „Въпреки налагащото се напоследък разбиране, че е възможно наказателна отговорност да се търси и от юри-

[27] *Насока в този аспект дава Н. Долапчиев. Цит. съч., стр. 140.*
[28] *http://www.justice.government.bg/new/Pages Законопроекти*

дическите лица, подобно решение е несъответстващо на принципите на наказателното право. Преди всичко трябва да се отбележи, че сериозно ще бъде засегнат принципът на личната отговорност, тъй като е практически немислимо всички собственици и работещи в едно предприятие да са осъществили едно престъпление, което означава, че отделни лица ще носят отговорност за чужди действия. Нарушен ще бъде и принципът на вината, доколкото е невъзможно едно юридическо лице да осъзнава каквото и да било и да формира субективно отношение към действията си.

Не бива да се забравя, че юридическото лице действа винаги чрез физически лица, които осъществяват определени функции от негово име, поради което, колкото и да е трудно в определени случаи, винаги може да се установи кой от служителите е осъществил престъпно деяние."

5. Защо въобще се налага да се мисли за отговорността на юридическите лица? Най-често срещаните аргументи са в следните насоки. На първо място, защото не буди никакво съмнение твърдението, че юридическите лица се използват, за да се вършат престъпления.[29] При това, с оглед на характера и последиците си, те действат деморализиращо върху обществото и обезсмислят всички усилия и желание за законосъобразно действие.

На второ място, от тези посегателства се извличат значителни неправомерни доходи, за сметка на държавата (ако се отнася за данъчни измами), или за сметка на други граждани или юридически лица.

На трето място – с оглед на начина на вземане на решения в различните юридически лица, отговорността се размива и е трудно да се търси наказателна отговорност от конкретни физически лица. По този начин, вместо безполезно да се търсят виновните, се улеснява реализацията на отговорността, като се насочи към юридическото лице, за което те са действали, като по този начин се удовлетворява нарушеното чувство за справедливост, а и се дава възможност да бъдат възстановени причинените вреди.

В литературата се посочва, че възможната полза от наказателната отговорност на юридическите лица се крие и в превантивното действие на отговорността – самите те ще имат интерес да се предпазват от престъпления и ще предотвратяват причиняването на вреди.[30]

Вероятно изправени пред необходимостта да понесат отговорност за практически чужди действия, други служители от структурата на дружеството биха проявили воля да разкрият действителните извършители на определени деяния.

Ако разгледаме изтъкнатите съображения по-внимателно, лесно можем да видим, че въпросът за наказателната отговорност се поставя, главно за да може да се легитимира отнемането на незаконно придобитото. Твърдения, че по този начин се изразява в по-висока степен укор към извършеното и че при реализацията на този вид отговорност може да бъдат ангажирани държавни органи, в лицето на прокуратурата, не успяват да прикрият основната идея – да се лиши дружеството от облагите, реализирани от неправомерната дейност.

6. Сериозността на проблема, произтичащ от агресивното и безскрупулно поведение на редица търговски дружества, и застрашителните размери, които той добива, налагат един осно-

[29] Alwart, Heiner. Strafrechtliche Haftung des Unternehmens – vom Unternehmenstater zum Taeterunternehmen. – ZStW, 105 (1993), S. 752 – 773).

[30] Гиргинов, А. „Наказателноотговорни лица", стр. 376.

вен извод – отговорност е необходима, но защо тя трябва да бъде наричана „наказателна".[31]

Идеята за възприемане на наказателна отговорност се сблъсква с редица трудности. Преди всичко, дори и най-убедените привърженици на тезата, че юридическото лице е самостоятелен правен субект, способен да взема и изпълнява собствени решения, не могат да бъдат последователни докрай и не могат категорично да разкъсат връзката между физическите лица, които „населяват" правната конструкция, наречена „юридическо лице", и самото него. Това, че имуществото на дружеството е обособено и съществува и се управлява отделно от това на физическите лица, не означава, че то може да действа самостоятелно. От най-сложните управленски решения, до най-елементарните, свързани напр. с плащането на заплати, всичко се извършва от конкретно физическо лице. Вярно е, че при вземането на решения от управителното тяло, волята на юридическото лице се формира от волите на участниците в него и тя може да не отговаря изцяло на техните виждания, но това съвсем не означава, че това е самостоятелен феномен, напълно отделен от психическите изживявания на конкретните физически лица.

От казаното възниква още един проблем. Ако при вземане на решението, един от членовете на управата, като по-опитен, наложи на останалите с авторитета си решение, което те приемат (а подобна хипотеза съвсем не е рядкост в практиката), значи ли това, че те ще следва да отговарят за проявеното невнимание или за своята неопитност и неосведоменост, след като всъщност те са измамени. Не е маловажен и въпросът за наказателноправната оценка на този или тези, които привеждат в изпълнение незаконосъобразното и дори престъпно решение. Отговарят ли те заедно с тези, които са го приели, или тяхното доверие и необходимостта да се подчинят на общото решение може да обоснове отпадане на личната отговорност поради липса на вина – чл. 16 НК.

Наред с тези въпроси, които засягат по-скоро същността на юридическото лице и начина му на действие, може да бъде набелязана група проблеми, които имат по-скоро принципен характер. Основният между тях е дали наказателната отговорност ще бъде приложима спрямо всички юридически лица, или не. Законодателната практика на страните, възприели тази отговорност, е твърде различна. Безспорно, да се допусне такъв вид отговорност за държавните и общинските юридически лица, които изпълняват публични функции, доста надхвърля обичайните представи за това, с каква цел са създадени и в чий интерес действат. Трудно е да се предположи, че осъществявайки установените си от Конституцията и законите правомощия, те могат да вършат престъпления. От друга страна – и практиката в последно време изобилства от подобни примери – търговските дружества с принципал държавата особено безогледно използват монополното си положение или близостта си до властта.

Същевременно, не е изяснено и това, какво е съотношението между отговорността на физическото лице и отговорността на юридическото лице – т.е. ако се установи лицето, извършило определени престъпни действия, следва ли отговорност да понесе и юридическото лице, за което то е действало[32], или отговорността на дружеството може да се реализира само и доколкото това е невъзможно и тя ще има субсидиарен характер. Понасянето на отговорност от юридическото лице в някои случаи би възпрепятствало установява-

[31] В чл. 10 на цитираната Конвенция на ООН срещу транснационалната организирана престъпност изрично се посочва, че всяка държава предприема мерките, необходими за въвеждане на отговорност за юридическите лица, като в съответствие с правните й принципи тази отговорност може да бъде гражданска, административна или наказателна – т.е. решението на въпроса е открито.

[32] С други думи, отговорността на физическото лице да е предпоставка за търсене на отговорност и от юридическото.

нето на конкретния принос на служителите за осъществяване на престъплението.[33] Обстоятелството, че ще бъде реализирана определена отговорност и ще бъде наложена санкция, наистина би подействало успокояващо и на обществото, и на пострадалия, но едва ли ще допринесе за внимателното изследване на всички обстоятелства и разкриване на истински виновните лица.

Още повече затруднения носи и опитът да „вмъкнем" юридическото лице в рамките на утвърдените в наказателноправната теория понятия като „вина" и „наказание". Излишно е да се обсъжда дали и доколко юридическото лице може да действа виновно. Всяка дефиниция на понятието „вина" го свързва със субективното отношение на едно физическо лице към деянието и неговите последици. Следователно, ако се откъснем от физическото лице, ние неизбежно ще се изправим пред необходимостта да признаем, че отговорността на юридическото лице е отговорност без вина, отговорност за причинен резултат. Принципите на гражданското право и деликтната отговорност позволяват това, но наказателното право от векове е скъсало с обективното вменение, за да си позволи сега да се върне пак към него. В тази връзка В. Каракашев[34] посочва, че „quia peccatum est" не е принцип на модерното право и не може да се търси отговорност само за това, че поведението е грешно и е предизвикало вреди, без да се обсъди въпросът за субективното отношение на дееца.[35]

Що се отнася до наказанието, съществуващите мерки на държавна принуда са приложими единствено спрямо физическите лица. Наказанието, като мярка на държавна принуда, е свързано с конкретно лице, защото изразява укора спрямо него и ограничава негови конкретни права. Този същностен белег на наказанието се губи при юридическите лица, поради присъщата им имперсонификация. Тези санкции, които са предвидени по отношение на юридическите лица и са наречени гордо „наказание", не са нищо повече освен мерки за въздействие или „осигурителни мерки".[36]

7. Съвременното българско право не пренебрегва факта, че резултатите от икономическата дейност на юридическото лице могат да бъдат вредоносни и да доведат до натрупване на значителни неправомерни доходи. Възможностите, подобно дружество да бъде санкционирано и да му бъдат отнети получените облаги, могат да се търсят главно в две насоки – чрез гражданска и административнонаказателна отговорност.

Приемайки за основа правилото на чл. 45 от Закона за задълженията и договорите, че всеки е длъжен да поправи вредите, които виновно е причинил другиму, законодателят развива идеята в чл. 49, като сочи, че отговорност за вредите носи и този, който е възложил другиму определена работа, и това може да бъде както физическо, така и юридическо лице. Изправени сме пред вид гаранционна отговорност, която дружеството ще понесе, само защото е направило погрешен избор на лицето, което трябва да извърши дадена дейност.

Друга правна възможност за отнемане на придобитото се съдържа в разпоредбата на чл. 59 от същия закон, съгласно която този, който се е обогатил без правно основание за сметка на другиго,

[33] Вж. в този смисъл Hartan, Cora C. Unternehmensstrafrecht inDeutschland und Frankreich. Dr. Kovač Vlg. , Hamburg, 2006, стр. 115.

[34] Вж. „Престъпление и наказателна отговорност"., С., „Ромина", 1999 г., стр. 7

[35] Очарователна е кавалерийската лекота, с която се предлага да се решат всички въпроси, като се приеме, „че действията , извършени в интерес на юридическото лице, могат да се считат извършени от самото него." Вж. Reyes Alvarado, Yesid. Цит. статия, стр. 422.

[36] Не мога да отмина предположението, че ако юридическите лица бъдат признати за пълноправни субекти на наказателната отговорност, по отношение на тях или трябва да бъдат създадени нови, или да се адаптират такива класически институти за положително оценяване действията на субекта, като неизбежна отбрана и крайна необходимост.

е длъжен да върне онова, с което се е обогатил.

Предимствата на посочените разпоредби са, че е достатъчно само да се докаже фактът на увреждането и неговият размер и не е необходимо да се установява по чия вина е настъпило увреждането, тъй като чл. 45, ал. 2 изрично предвижда, че вината се презюмира до доказване на противното.

Законът за административните нарушения и наказания позволява юридическото лице да бъде наказано по административен ред, като се наложат значителни по размер глоби, които могат да достигнат до 1 млн. лв. Уреждайки въпросите за административнонаказателноотговорните лица, чл. 24 сочи, че тази отговорност е лична, но в закона е предвидена изричната възможност да се налагат административни санкции на юридически лица – в специалната Глава четвърта.

Групите случаи са две. На първо място, на юридическо лице може да бъде наложена имуществена санкция за неизпълнение на задължение към държавата или общината при осъществяване на дейността му. Конкретното задължение и възможността неговото неизпълнение да бъде наказано следва да бъде предвидено в закон, постановление на Министерския съвет или наредба на съответната община (чл. 83 ЗАНН).

По-значителен интерес представлява втората група случаи. Предвижда се налагане на имуществена санкция в размер до 1 млн. лв., но не по-малко от равностойността на облагата, ако юридическото лице се е обогатило или би се обогатило от престъпление, като в текста на чл. 83а са посочени изрично редица конкретни престъпления, сред които: трафик на хора, изнудване, отвличане и противозаконно лишаване от свобода, трафик на наркотици, но заедно с това и измами, данъчни престъпления, престъпления против стопанството, подкуп и контрабанда. Основание за възникване на тази отговорност ще е налице, когато престъплението е извършено от лице, което формира волята на юридическото лице или е овластено да го представлява, от лице, което е избрано в надзорен или контролен орган на дружеството, или от лице, на което от юридическото лице е възложена определена работа и то е осъществило престъплението при или по повод извършването на тази работа. Трябва да се отбележи, че отговорността за юридическото лице по този закон възниква, не само когато посочените по-горе лица са извършили престъплението, но и когато са действали като подбудители или помагачи. Важен елемент при реализацията на тази отговорност е, че тя е независима от евентуалното наказателно преследване на лицето, т.е. тя придобива донякъде самостоятелен характер и може да бъде осъществена дори тогава, когато наказателното преследване е погасено поради смърт или давност.

Това производство се образува по предложение на прокурора до съответния административен съд, като в тези случаи за обезпечаване на имуществената санкция прокурорът може да поиска от съда да вземе някоя от предвидените в Гражданския процесуален кодекс мерки – запор или възбрана (чл. 83б и чл. 83в ЗАНН).

Предимство при този вид отговорност е бързината и облекчените процедури, в сравнение с тежкия и скъп наказателен процес.[37]

Добър пример за комбинираното използване на различните видове отговорност е практиката на съдилищата по наказване на данъчните престъпления и нарушения.

При издаване на данъчноревизионен акт се определя размерът на данъчните задължения, които са дължими от съответното юридическо лице, като данъчно задължен субект. Ако причината за издаване на акта е погрешно деклариране на приходите и разходите, довело до неправилно определяне на задълженията, и това е резултат от неправомерното поведение на управителя или главния счетоводител, възниква възможност за търсене на наказателна отговорност от съответното физическо лице.

[37] Вж. в този смисъл и Aschenbach, Hans. Die Wirtschaftsstrafrechtreformbewegung ein Rueckblick. В цит. по-горе сб-к, стр. 59.

В този случай няма място за търсене на деликтна отговорност – искът по чл. 45 ЗЗД е недопустим – юридическото лице просто дължи посочените в ревизионния акт данъци. Ако Националната агенция по приходите не може да събере задълженията от имуществото на юридическото лице, физическото лице ще отговаря с личното си имущество, ако бъде признато за виновно в извършването на данъчно престъпление. Заедно с това, юридическото лице има право на регресен иск срещу този, който е станал причина за предприемане на действия срещу дружеството и фактически го е ощетил.

Допълнителна възможност дава и Законът за отнемане в полза на държавата на незаконно придобито имущество. Производството по този закон се осъществява от специализирана комисия, като то е независимо от наказателното или административнонаказателното производство, насочено към санкциониране на поведението, довело до натрупване на незаконни имотни облаги (чл. 2). Съгласно чл. 21, комисията образува производството, когато може да се направи основателно предположение, че дадено имущество е незаконно придобито, и приема, че предположението е основателно, когато съществува значително несъответствие между обявеното и действително притежаваното.

По мое мнение, тези три акта дават достатъчно добра основа, за да се твърди, че юридическото лице няма да извлече облаги от неправомерна дейност, ще бъдат възстановени вредите на пострадалите от нея и може да се очаква, че тези действия ще имат необходимото специално и генералнопревантивно въздействие.

8. В заключение, може да се обобщи, че проблемите, пред които ще се изправят наказателноправната наука и законодателство при установяването на наказателна отговорност за юридическите лица, са твърде големи и сериозни, за да се решава въпросът за въвеждането му набързо и по конюнктурни съображения. Подобна стъпка изисква детайлно разработване на тезата за наказателната правосубектност на юридическото лице, която да бъде поставена на различни основи от класическите постулати, обвързващи отговорността с деянието и вината. В тази връзка следва да бъдат обмислени и специални мерки за въздействие, съответни на особеностите на юридическото лице като правен субект. Това означава, че тази материя следва да бъде предмет на специален закон, а не част от традиционния наказателен закон, насочен към физическите лица.

Все пак считам, че преди да се решава този въпрос, следва да се изчерпят другите, извънказателноправни възможности. Струва ми се, че compliance – програмите имат сериозен потенциал.[38] Най-малко, защото при подробното установяване на правата и задълженията при осъществяването на дейността на юридическото лице много по-лесно ще може да се прояви всяко, вкл. и престъпно действие, в нарушение на задълженията.

Не бива да се забравя и това, че наказателната отговорност по принцип следва да се приема като ultima ratio, следователно центърът на тежестта би трябвало да падне върху превантивните мерки – административно регулиране и контрол.[39] Не на последно място, повече внимание трябва да се отделя на позитивноправната уредба на дейността в икономиката, която на моменти има откровено криминогенен характер. Считам, че трябва да вървим по този по-труден път, а не да размахваме Наказателния кодекс. Той е последното, а не първото и единствено средство за реакция срещу всички социални и икономически проблеми.

[38] Вж. напр. Engelhart, Marc. Sanktionierung von Unternehmen und Compliance. Schriftenreihe des Max-Planck-Instituts fuer auslaendiches und internationals Strafrecht. Duncker&Humblot Vlg., Berlin, 2010; Sieber, Ulrich. Compliance-Programmen im Unternehmensstrafrecht. Цит. сб-к, стр. 449-484, както и Schiller, Wolf. Selbstregulierungkompetenz versus justizielle Aulegungskompetenz. В сб-ка Die Handlungsfreiheit des Unternehmers : wirtschaftliche Perspektiven, strafrechtliche und ethische Schranken . Berlin, De Gryuter Recht, 2009, стр. 171 – 180.

[39] Вж. в този смисъл и Sieber, Ulrich. Die Zukunft des europaeischen Strafrechts. Ein neuer Ansatz zu den Zielen und Modellen der europaeischen Strafrechtssystems. – ZStW, 121 (2009), стр. 40-41.

Увеличението на общото наказание по чл. 24 НК – акт на справедливост на съда

Иван Петков

Правя изложението в качеството си на практик-прокурор, извървял пътя до завеждащ отдел по надзора за законност при изпълнение на наказанията във Върховната касационна прокуратура, сега експерт, и имам желанието то да бъде възприемано предимно от практическа гледна точка.

I. Повод за темата ми даде една присъда на германски съд с осъден български гражданин за четири тежки престъпления. Съдът беше наложил за всяко от тях отделно наказание в размер на 3 години лишаване от свобода, 1 година, 2 години и 1 година и беше определил за изтърпяване крайно наказание в размер на 5 години лишаване от свобода. Беше обосновал справедливостта на това наказание. Направи впечатление, че съдът не беше определил наказание в размер на сбора на наложените отделни наказания, което би било 7 години лишаване от свобода, което означаваше, че се прилага принципът на поглъщане на наказания, т.е. на съвкупност от престъпления. Веднага прецених, че при наши правни условия дори увеличено общо наказание в този случай не може да бъде в размер повече от 4 г. и 6 м. лишаване от свобода. Чл. 24 НК (действащ), с изискването увеличеното наказание да не надвишава определеното общо най-тежко наказание с една втора, поставя тази преграда.

1. Въпросът е: защо законодателят поставя това условие, а именно увеличеното общо наказание да не надминава определен размер? Не създава ли това пречка, съдът да определи по своя преценка крайно общо наказание, което да отговаря на високата степен на обществена опасност на деянието и на дееца, на неговите подбуди и на другите, свързани с вината обстоятелства?

Какво пречи в чл. 24 НК (действащ) да се заличат думите „най-много с една втора“ и по този начин да се открие възможност съдът да прецени какво увеличено наказание да определи по размер, без поставени му предварително ограничителни условия, които да спъват тези възможности? При заличаване на тези пречки, ако съдът прецени, може да определи за изтърпяване увеличено наказание дори в размер на сбора на отделните наказания, т.е. да определи наказание, равняващо се на това, което би се получило при условията на рецидив от престъпления.

Според мен, в концепцията при съставянето на Общата част на НК трябва да се съдържа визия, която да предвижда да не се създават ограничения (освен за непълнолетните) и да не се стесняват възможностите на съда сам да определя какво и в какъв размер справедливо наказание да наложи и да определи, разбира се,

в предвидените рамки, съдържащи се в Общата и Особената част на кодекса. Това е основно изискване, съгласно Международния пакт за граждански и политически права (МПГПП) и Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи (КЗПЧОС).

Един поглед назад би ни дал някакво обяснение на въпросите, защо в съответния период тогава, когато е създаван законът и променян, е търсено смекчаване на наказателната политика. Нещо повече, такова смекчаване намираме не само в съдържащите се предпоставки на чл. 24 НК (действащ), и по-специално в ограничението за увеличаване на общото наказание с една втора, но и в създаването през 1968 г. на нов текст – чл. 27 НК (действащ), в който за наказанието лишаване от свобода, дори при рецидив, с оглед на изтърпяното наказание, се предвижда не отделно изтърпяване, а присъединяване на остатъка, и то с възможност по ал. 1 да се присъедини част от този остатък.

Явно целенасочено е търсена в Общата част на НК по-либерална политика, с цел демонстриране на демократични намерения.

Сега идеите, съдържащи се в чл. 27 НК (действащ) показаха своята несъстоятелност и правилно във вижданията за нов НК те не се поддържат. Той измести общия рецидив, на който легално определение в НК не се даде.Той и на практика все по-рядко се прилага, тъй като другите основни текстове, свързани с определяне на наказанието при множество престъпления, представляват достатъчна правна основа и възможност за налагане и определяне от съда на справедливо наказание.

При множеството престъпления основните правила са тези на съвкупност и рецидив. Намесата в посока на тяхното коригиране и осакатяване е пряка намеса в изконното право на съда той да определя и налага справедливо наказание. Съдът трябва да е пълен господар да наложи и определи такова наказание, каквото той прецени за справедливо, и това е всепризнато право на този орган да правораздава и законодателят трябва да му го осигури.

За съжаление, в текстовете на проекта за нов Наказателен кодекс, обявен през м. декември 2013 г. от Министерството на правосъдието, и сега намираме идеи с опит за подобна намеса, като пример в това отношение е чл. 44, ал. 1 НК (проект). Сега действащият чл. 24 НК е изцяло възпроизведен в чл. 40 НК (проект), като изискването, увеличението на определеното общо най-тежко наказание да е най-много с една втора, в проекта не е пропуснато.

2. В хода на разсъжденията по текстовете за множество престъпления буди интерес обстоятелството, че думата „общо“ наказание се явява, едва когато се развиват въпросите за увеличаване на наказанието по чл. 24 НК (действащ) или за определяне на общо наказание по няколко отделни присъди – чл. 25 НК (действащ). Така е и по проекта за нов НК, където отново, необяснимо защо, думите „общо наказание“ в случаите на реална или идеална съвкупност – чл. 23 НК (действащ) и чл. 38 НК (проект), формирани по една присъда, е избягнато да се употребят. В същото това време изискванията на чл. 24 НК (действащ) се прилагат безусловно там и за предишното действие на съда, т.е. за идеалната и реална съвкупност, реализирани в една присъда, е използван изразът „общо най-тежко наказание“. В проекта за нов НК в чл. 40 – също. По-различно виждане не кореспондира с настоящата по същество постоянна съдебна практика за определяне на общо наказание и в тези случаи. Различие е недопустимо, иначе в случаите и на наложени отделни нака-

зания по една присъда, без общо наказание, чл. 24 (действащ), респ. чл. 40 НК (проект) би бил неприложим.Той изисква да има определено общо наказание.

Определянето на общо наказание и по една, и по повече присъди в случаите на съвкупност от престъпления има едни и същи материалноправни предпоставки, които няма смисъл да бъдат несъпоставими по този начин. Степента на обществена опасност на деянията и на дееца са еднакво укорими, както когато наказанията за извършени престъпления са санкционирани с една, така и с повече присъди. Разликата е единствено във времето на разкриването и налагането на наказанията, което няма никакво отношение към налагането на конкретното наказание и на крайното общо наказание, освен съобразно давността и на прекомерно забавените действия на правоприлагащите органи.

Така че избегната употреба на думите „общо наказание“ в случаите на множество престъпления с множество наказания по една присъда е крайно неприемливо и неправилно. И за да се сложи ред в тази посока, е достатъчно заглавието на чл. 38 НК (проект) да бъде „Определяне на общо наказание“. Добавя се думата „общо“.

3. Тук имам желание, без да налагам непременно приемлива по мои съображения практика, да предложа виждания, които биха спомогнали да се унифицират някои ползвани правни понятия в практиката, а и в теорията, свързани с темата множество престъпления.

3.1. Когато говорим за „групиране на наказания“, следва да имаме предвид действията при определяне на общо наказание в условията на усложнените форми на множество престъпления, т.е. в случаите на едновременност на съвкупност и рецидив от престъпления, при което се определя общо наказание за съвкупността от престъпления и се постановява за отделно изтърпяване на наказанието за престъплението, което представлява рецидив.

3.2. В случаите, когато само в условията на съвкупност се определя общо наказание, правилно е да се употребява думата „кумулиране“ – тя конкретно показва какво действие се извършва, а именно – поглъщане на наказания. В последния случай използването на понятието „групиране“ е неуместно, тъй като кумулирането е само част от групирането на наказания, но има свое самостоятелно значение и точно означава какво правно действие се извършва. Макар и да не е законово понятие, думата „кумулиране“ е позната още в началото на прилагането на наказателните закони в края на 19 в. и често се използва и сега в теорията, а най-вече в практиката при изписване на съдебния акт.

3.3. В действащата правна система изразът „общо наказание“ е обобщаващо понятие, което се използва както при определяне за изтърпяване на наказание при съвкупност от престъпления по чл. 23, чл. 24 и чл. 25 НК (действащ), така и по чл. 27 НК (действащ), когато се присъединява остатък от наказание лишаване от свобода.

3.4. Изразът „сборно наказание“ се използва при усложнените форми на множество престъпления, за да се изясни кой от възможните варианти е по-благоприятен и кой е приложим за осъдения.

3.5. И последно, изразът „крайно общо наказание“ се употребява при окончателното групиране на наказанията, което може да бъде две или повече групи общи наказания или в съчетание с друго/и изтърпявано отделно; едно общо плюс друго/и отделно, както и няколко единични за отделно изтърпяване наказания.

4. В този ред на разсъждения предлагам глаголът „налага“ задължително да се използва при действието налагане на наказание за кон-

кретното престъпление. Той е общоприет термин и буди недоумение защо в действащия НК – чл. 23, а и в проекта за нов НК – чл. 38, като че ли по инерция от преди, за конкретното престъпление е използвано понятието „определя“ наказание, а за общото – „налага най-тежкото от тях“. В следващите текстове това несъответствие е изчистено и навсякъде, където се отнася за конкретно наказание, правилно е използван глаголът „налага“, а при общо наказание – „определя“ – например в чл. 24 НК (действащ) и чл. 40 НК (проект).

В Глава пета на НК (действащ) заглавието „Определяне на наказанието“ не трябва да ни подвежда, тъй като в глагола „определя“ е вложено друго съдържание, различно от определяне на общо наказание, т.е. няма нищо общо с казаното по-горе. Тук „определяне“ е използвано понятие, което означава начина на определяне на вида и размера на наказанието. И като го определи по този начин, съдът го „налага“ – чл. 35, ал. 2 и 4, чл. 36, ал. 1, чл. 54, ал. 2, чл. 57, ал. 1 и 2 НК (действащ) и много други, респ. чл. 39, чл. 40, чл. 45, ал. 2, чл. 65, ал. 2–6, чл. 66, ал. 1 НК (проект).

5. В темата, която дискутираме, нас основно ни интересуват в развитие въпросите относно, от една страна, института на съвкупност от престъпления и от друга – рецидива от престъпления, на които се налага да се направи кратък ретроспективен преглед.

5.1. В Наказателния закон от 1896 г. (ДВ, бр. 40/21.02.1986 г.) в Глава седма под заглавие „За съвкупността и повторенията на престъпните деяния“ са регламентирани въпросите, отнасящи се за множеството престъпления. Интерес представлява чл. 64, ал. 1 от този закон, чиято редакция изцяло се преповтаря и сега в действащия чл. 23, ал. 1 НК. И по този предишен закон няма легално определение за рецидив. Законодателят и при форма на рецидив е доста предпазлив и си служи с понятието „присъединяване“ на наказания, а не с отделното им изтърпяване.

5.2. Наказателният закон от 1896 г. е отменен с Наказателния кодекс от 1951 г., а последният е обнародван във в. „Известия“, бр. 13/13.02.1951г. и е влязъл в сила на 13.03.1951 г. По него въпросите за множеството престъпления са развити в чл. 39–41, раздел VI на Общата част, озаглавен „Определяне на наказанието“. Чл. 39, ал. 1 от този закон се покрива с чл. 23, ал. 1 НК (действащ). В чл. 40, ал. 1 се съдържа сегашната редакция на чл. 24 НК (действащ) без изменения и допълнения. В чл. 41 НК (1951 г.) няма ясно формулирано определение що е рецидив, но се доближава по смисъл, тъй като е казано дословно: „Когато едно лице извърши престъпление, след като е осъдено с влязла в законна сила присъда за друго престъпление, не може да се определи общо наказание по горните правила за тия престъпления. Наложените в тия случаи наказания се изтърпяват поотделно“. Няма ги идеите по чл. 27 НК (действащ), въведени впоследствие с НК от 1968 г. Тук трябва да отбележим и това, че именно при така очертаната по-горе правна рамка от НК (1951 г.) е издадено Постановление № 4/1965 г. на Пленума на ВС (с изведения в т. 9 принцип на най-благоприятното за осъдения съчетание).

5.3. НК от 1951 г. е отменен с НК от 1968 г., обнародван в ДВ, бр. 29/12.04.1968 г., в сила от 01.05.1968 г. и е действащият в момента Наказателен кодекс с множество изменения и допълнения. В Глава втора, Раздел VI, озаглавен „Множество престъпления“, са редактирани правилата за поглъщане на наказания при съвкупност от престъпления, присъединяването по чл. 27, специалният и опасният рецидив по

чл. 28 и чл. 29. По-голяма промяна търпят тези текстове с измененията и допълненията, направени през 1982 г. (ДВ, бр. 28/1082 г.).

6. Приемствеността е безспорна. Както се посочи, сегашният чл. 23, ал. 1 е чл. 64, ал. 1 от 1896 г., а чл. 24 НК (действащ), респ. чл. 40 НК (проект) е със същата редакция на чл. 40, ал. 1 от 1951 г., без да претърпи каквито и да е промени досега.

А по правилата за множество престъпления по НК от 1951 г., в съответствие с чл. 39–41 е изведен принципът на най-благоприятното за осъдения съчетание, където в т. 9 на П-ние 4/65 г. е записано: „Когато няколко престъпления са едновременно в реална съвкупност и рецидив, да се налага общо наказание за съвкупността по онези присъди, за които са налице условията за това, и то в най-благоприятно съчетание за осъдения, като се има предвид размерът на наложеното общо наказание и наказанието, което следва да се търпи отделно, съгласно чл. 41 НК.“ Съображенията са, че при тези усложнени форми на множество престъпления се получават варианти за общо наказание, обикновено два или повече, и законосъобразният е този, който се съобразява с благоприятното за осъдения съчетание. Вижда се, че правната рамка на действащия сега НК от 1968 г. с всичките промени е по-различна от тази на НК от 1951 г. В сегашните текстове не се съдържа легално определение за рецидив, въведен е компромисният чл. 27 (действащ) само за наказанието лишаване от свобода.

И въпреки това, постановката за общо наказание при едновременност на съвкупност и рецидив, изведени в П-ние № 4/65 г. на Пленума на ВС, се прилагат безусловно и сега и се потвърдиха последователно и категорично с Решение № 11/1987 г. на ОСНК на ВС и в близко време с ТР № 3/2009 г. на ОСНК на ВКС, както и с цялостната дългогодишна практика на съдилищата в това отношение.

Принципът на най-благоприятното за осъдения съчетание е още по-детайлно редактиран в Р № 11/1987 г. на ОСНК на ВС, където е казано: „Когато няколко престъпления са едновременно в реална съвкупност и рецидив, следва да се налага общо наказание за съвкупността по онези присъди, по които са налице условия за това, и то в най-благоприятно съчетание за осъдения, като се има предвид размерът на наложеното общо наказание и наказанието, което следва да се изтърпи отделно“. Тази формулировка спомага и за това, защото не буди съмнения, че и „другото“ престъпление, с което е в рецидив и това, което формира рецидива, самостоятелно едно от друго могат да образуват и да участват в съвкупност с други престъпления, стига такава да е налице.

Не буди съмнение в тази насока и ТР № 3/2009 г., въпреки че там по т. 1 оставеното без уважение от ВКС искане на главния прокурор за тълкуване на този въпрос затвърждава окончателно идеята, вложена в него, поради приетото от съда, че вече противоречива практика за възможността за участие на двете престъпления в съвкупност с други не се наблюдава. По-подробно въпросите по принципа на най-благоприятното за осъдения съчетание са развити в т. 3 на тълкувателното решение, но засягат и т. 1 от него.

7. В проекта за нов НК се повтаря основната идея на чл. 41НК (1951 г.) относно рецидива и отделното изтърпяване на наказанията при рецидив от престъпления – чл. 42 и чл. 44 НК (проект). Все с тази цел за осигуряване на по-тежки наказания, и сега съставителите на проекта за нов НК искат да ни убедят, че наказанието и за другото престъпление, спрямо което последващото е в рецидив, трябва да се

търпи отделно, което означава да бъде лишено от възможността то да формира и участва в съвкупност, което е крайно неприемливо и неправилно. В тази насока идеи са изложени и в мотивите към проекта в частта относно рецидива – стр. 4, т. 11. Не трябва по този начин да се връщаме към онази отречена идея на чл. 26 НК, предишен (ДВ, бр. 62/1997 г., отменен ДВ, бр. 92/2002 г.), която показа пълната си несъстоятелност. Неясните текстове на чл. 41, ал. 2 и чл. 44, ал. 2 НК (проект) не могат да ни убедят в противното. Те трябва да бъдат заличени.

Между институтите на съвкупността и рецидива не трябва да има различия чрез преимуществено регламентиране. Те трябва да бъдат равнопоставени, за да може съдът, като ги използва, без предварително заложени предимства и пречки, да раздава правосъдие.

8. Проблемът е във формулирания текст на чл. 44, ал. 1 НК (проект), където употребените в множествено число думи за отделно изтърпяване създават впечатление за такава задължителност и за престъплението, по отношение на което последващото е в безспорен рецидив. Затова за по-голяма прецизност чл. 43, ал. 1 (проект) би трябвало да изглежда така: „При рецидив наложеното наказание се изтърпява отделно от другото“. Кое е другото наказание, е казано в чл. 42 НК (проект) – това по присъдата, която е влязла в сила преди следващото, което е в рецидив с него.

8.1. Преформулираният по предлагания начин текст на чл. 44, ал. 1 НК (проект), най-малко означава три неща: първо, че отговаря на легалното определение за рецидив по чл. 42 НК (проект), което е в единствено число, второ, особено важно, че по този начин „другото престъпление“, спрямо което второто е в рецидив, вече без съмнение може да участва в съвкупност, щом такава се формира, и трето, че самото наказание за престъплението, представляващо рецидив, също може да участва в съвкупност с други престъпления, различни от това, в което е в рецидив, стига да е налице съвкупност от престъпления по тях. По този начин в това отношение предлаганата редакция покрива в останалата част, извън благоприятното съчетание, указанията, въведени в П-ние № 4/65 г. на Пл. на ВС, т. 9.

Това не е компромис в полза на осъденото лице, а правна възможност на съда да определи справедливо наказание, след като съгласно основното ми предложение, премахвайки ограничението „една втора“ в чл. 24 НК (действащ) и чл. 40 НК (проект) при съвкупност от престъпления, съдът може да определи общо наказание по размер в много широки рамки, дори равни на сбора на наказанията.

Всичко това означава пълно равнопоставяне на двата института – тези на съвкупност и на рецидив, пълна независимост един от друг и пълен правен суверенитет, осигурен за съда от законодателя в Общата част на НК при множество престъпления за определяне на справедливо общо наказание.

8.2. Следвайки очертаната дотук правна логика, трудно ще бъде преодолян и изоставен установеният с П-ние № 4/65 г. на Пленума на ВС принцип на най-благоприятното за осъдения съчетание, тъй като при усложнените форми на едновременност на съвкупност и рецидив на някои от престъпленията, както се посочи, неминуемо се получават варианти на съчетания, при които съдът, при сегашната редакция на закона, трябва да определи за изтърпяване този, който е най-благоприятен за осъдения. Изход от тази постановка, и струва ми се най-правилният, е предлагания от мен подход, съдът сам, с оглед справедливостта, да определи кой вариант е най-подходящ да се търпи, а не непремен-

но най-благоприятният за осъдения. При такива широки правни възможности, предоставени на съда, постановката „в интерес на осъдения“ намира също решение, тъй като вариантът за определяне на крайно общо наказание в най-благоприятно за осъдения съчетание остава и съдът може да го приложи безпрепятствено, ако реши, че това е справедливото общо наказание. Така че указанията за най-благоприятното съчетание, съдържащи се в т. 9 на П-ние № 4/65 г. в частта относно извеждането за изтърпяване отделно на най-малкия размер наказание, ще претърпят промяна. Остават другите благоприятстващи осъдения положения, съдържащи се в тази точка, а именно възможността и двете престъпления да участват в съвкупност с други, но в никакъв случай помежду си.

II. Връщаме се отново към основните идеи на изложението, с оглед на тяхната значимост и за да се съсредоточи вниманието към необходимите промени в закона.

1. Както бе посочено, чл. 23, ал. 1 НК (действащ) е буквално пренесен от чл. 64, ал. 1 НЗ от 1896 г. и преминал през чл. 39, ал. 1 НК от 1951 г. със същото идейно съдържание. В чл. 37 и чл. 38 НК (проект) е използвана същата терминология и идея на чл. 23, ал. 1 (действащ), само че последният е разделен на два члена, първият с две алинеи.

Действащият чл. 23, ал. 1 НК и чл. 38 НК от проекта подлежат на изменение и допълнение, за да се унифицират терминологично с други текстове от закона, и по-съществено – да се посочи конкретно същността на действията, които се извършват при налагане и след това при определяне на общо наказание при множество престъпления с множество наказания.

В този смисъл, първо трябва да се допълни заглавието на чл. 38 НК (проект), което да придобие следния вид: „Определяне на общо наказание“. Добавя се думата „общо“. Това е така, защото същността на този текст е именно в това, да се определи общо наказание при съвкупност от престъпления, извършени в реална или идеална съвкупност в една присъда. В проекта редактираното заглавие е неприемливо и от гледна точка на това, че то се повтаря в Глава пета на проекта, но там то носи същността на действията, които се извършват, а именно начина на определяне на вида и размера на конкретното наказанието. Тук в чл. 38 (проект) то служи за определяне на общото наказание.

2. Но което е не по-малко съществено – и сега, и преди, и в чл. 38 (проект), както и в чл. 23, ал. 1 НК (действащ), при отразяване на действията на съда за общо наказание, понятията са разменени. Не е логично първоначално – в посочените текстове, да се използват термини, като тези, че се „определя наказание“ и „се налага общо наказание“, а в следващите текстове да се говори единствено за „налагане на наказание“ и за „определяне на общо наказание“. Конкретното наказание се налага от съда.

Правилно и в съответствие с останалите текстове на НК е чл. 23, ал. 1, пр. последно (действащ), респ. чл. 38 НК (проект) да придобие следната редакция: „При съвкупност съдът налага отделно наказание за всяко от престъпленията и определя за изтърпяване най-тежкото от тях.“ По този начин, първо, посочва се същността на извършване на действието, тъй като се „налага наказание“, а се „определя общо наказание“, и второ, всичките следващи текстове терминологично и по същество използват тази терминология – вж. чл. 24, чл. 25, ал. 2, чл. 28–29, чл. 35–36 НК (действащи), чл. 40, чл. 41, ал. 5, чл. 44, ал. 1 НК (проект) и много други.

Показателни в това отношение са чл. 24 НК (действащ) и чл. 40 НК (проект), където е казано: „Когато наложените наказания са от един

и същи вид, съдът може да увеличи определеното най-тежко наказание…“ Това още веднъж подчертава, че съдът налага наказание, а определя общо наказание за изтърпяване. Второто действие на съда е да обслужи фазата на изпълнение на наказанията. Вижда се, че в посочените текстове правилно се използват понятията „наложено наказание“ и „определяне на общо наказание“, което е различно от чл. 23, ал. 1 НК (действащ) и чл. 38 НК (проект).

3. Без значение е дали налагането на наказанието за конкретното престъпление и определянето на общото наказание се извършва с една присъда – чл. 23, ал. 1 (действащ), чл. 38 НК (проект) или с няколко – чл. 25 НК (действащ), чл. 41, ал. 1 НК (проект). Чл. 24 НК (действащ), респ. чл. 40 НК (проект) се прилага винаги и в двата случая. Нещо повече, ако проследим последователността на редактиране на идеята в чл. 24 НК (действащ), респ. чл. 40 НК (проект), тя е поставен пред чл. 25 НК (действащ), респ. чл. 41, ал. 1 НК (проект), което не поставя под никакво съмнение, че постановката за „наложено наказание“ и тази за „определяне на общо наказание“ във всички случаи следва да се отнесе и към чл. 23, ал. 1 НК (действащ) и чл. 38 НК (проект). Но както се каза, въпросът не е толкова до терминологичното сходство, а до същността на действието, което се извършва – налага се наказание и общо наказание се определя.

4. В много отношения и моите виждания, някои от тях изразени в статията „Проектът за нов НК и регламентацията му в частта относно групиране на наказания при множество престъпления и относно пробацията“ – стр. 108–116, кн. 3/2012 г. на списание „Теза“, издание на Асоциацията на прокурорите в България, еволюираха. В случая отказът да бъде прилаган във всички случаи принципът на най-благоприятното за осъдения съчетание е в унисон с изложената сега основна идея да се даде възможност на съда сам да преценява, с оглед на цялостното изследване на обстоятелствата по делото, какво общо наказание да определи за изтърпяване при множество престъпления. Той е суверен в правораздаването и тази суверенност трябва да му се осигури законодателно. Възможността за прилагане на принципа на най-благоприятното за осъдения съчетание не е изоставена, но съдът сам ще прецени дали да го приложи (вж. Раздел I, т. 2.3, 2.4 и 2.5 на статията и съпостави с Раздел I, т. 8 на настоящото изложение).

Дължа да поясня, че определянето на общото наказание обслужва неговото изпълнение. Тази дейност на съда е извън обсега на налагане на наказанието за конкретното престъпление и е редактирана в правни рамки, определени от закона: в размер на най-тежкото от наложените наказания при съвкупност от престъпления или за отделно изтърпяване при рецидив, т.е. те са обективно установени. Тази законоустановена рамка се разчупва само в случаите на възможността съдът да увеличи общото наказание – чл. 24 НК (действащ), чл. 40 НК (проект). Само тук се съдържа възможността за преценка, с оглед на обстоятелствата по делото, какво по вид и размер справедливо общо наказание да се определи – нещо подобно на преценката при налагане на наказание за конкретното престъпление. Дори в случаите на специален и опасен рецидив законоустановените предпоставки се запазват, без право на преценка, с всичките задължителни правила за прилагане на двата института – този за съвкупност и другия – за рецидив.

Към казаното в Раздел I, т. 2.4. към изложението в сп. „Теза“ може да се прибави, че обективното развитие на страната ни не предполага

по-кардинална промяна сега. А и системата на определяне на общо наказание при множество престъпления, видно от казаното в началото на изложението, показва, че с предлаганите промени повтаря германската в това отношение.

5. Изглежда трудност в премахването в чл. 24 НК (действащ), респ. на чл. 38 НК (проект), на пречката за по-завишено крайно общо наказание, в резултат на заличаване на изискването да не надминава с една втора определеното общо наказание, не може да има. Основателни съображения за промяната в това отношение има, посочени са и въпросът е на законодателно ниво. Така е относно изоставянето на принципа на най-благоприятното за осъдения съчетание. По-трудно ще бъде да се убедим в правилността на предлаганата промяна в редактирането на чл. 44, ал. 1НК (проект), която по предлагания от мен начин създава яснота и не буди съмнения относно участието на „другото“ престъпление в съвкупност. То и по закон участва в съвкупност, която по правило се формира още в периода на извършване на престъпленията. Още по-трудно е за някои да се убедят, че това престъпление, което в рецидив с „другото“, също може да участва в съвкупност с други, извън това, с което е в рецидив. Възражението е, че щом то е в рецидив, не може да се говори за участие в съвкупност. Отговорът е – то е в рецидив с другото и затова се изтърпява отделно от него, но не е в рецидив с останалите и с тях може да участва в съвкупност, щом такава е налице.

Точно това са и съображенията, изложени в П-ние № 4/65 г. на Пленума на ВС, т. 9, на Решение № 11/87 г. на ОСНК на ВС и на ТР № 3/2009 г. на ОСНК на ВКС в тази част, които не поставят никаква пречка пред възможността и допускат и едното, и другото престъпление самостоятелно да участват в съвкупност. Нещо повече, пропускът да бъде включено в съвкупност, при наличие на такава, е нарушение на закона и основание за възобновяване на наказателното дело.

Тук трябва да прибавим и подчертаното погоре, че правната основа, при която е издадено П-ние № 4/65 г., е идентична с тази, която се предлага в проекта за нов НК, що се отнася до институтите на съвкупност и рецидив, а то както се видя, не само че допуска, а и конкретно се разпорежда при прилагането на принципа за най-благоприятното за осъдения съчетание да се образуват възможните съвкупности, което безспорно означава и участието на престъплението, което е в рецидив, в съвкупност. И когато намираше някакво основание забележката, че действащата сега, в настоящия момент, правна основа е по-различна от тази, при която е издадено П-ние № 4/65 г., и въпреки това безусловно се прилага съвкупността и за престъплението, което е в рецидив с друго, което отново практиката в това отношение утвърди с ТР № 3/2009 г., то така редактираната идея за съвкупност и рецидив по новия НК с предлаганото от мен изменение на чл. 44, ал. 1 НК (проект) не поставя никакви съмнения за възможността, дадено престъпление, независимо че е в рецидив с друго, с останалите да образува съвкупност, стига да са налице условията за това.

С гореописаното се изясняват възможните съотношения, в които се намира престъплението, извършено в рецидив, както по отношение на престъпленията, извършени преди, така и на тези след него при влязла или невлязла в сила присъда. Получава се яснота по тези въпроси, без да са необходими допълнителни текстове към основните.

III. Като се имат предвид съображенията, посочени в изложението, предлагам промени

в Общата част на проекта за нов НК относно множеството престъпления, както по отношение на структурирането, така и в редактирането на отделни текстове.

А. По структурирането

1. Считам, че за множество престъпления трябва да се предвиди отделна Глава четвърта със заглавие „Множество престъпления“.

Несъмнено този материя заслужава необходимото по-голямо внимание, тъй като с нея се решават съществените въпроси, какво крайно наказание осъденият ще изтърпява. По това наказание се представяме пред очите на хората с действията и санкциите ни към лица, навикнали да вършат престъпления. Въпросите засягат всички наказания, като се започне от лишаването от свобода и пробацията, които са подложени на еднакъв правен режим при множество престъпления, и се стигне до наказанията, които се присъединяват, дори когато са основно наказание. Самото заглавие „Множество престъпления“ трябва да е лицето на тази материя и по този начин да дава яснота за дейностите, които в тази глава трябва да се регулират.

2. Главата „Множество престъпления“ да бъде в три раздела, така, както са по проекта, но с ново номериране, а именно: Раздел I – „Съвкупност от престъпления“, Раздел II – „Рецидив“ и Раздел III – „Продължавано престъпление“.

В своето многообразие текстовете за продължавано престъпление – чл. 35 и чл. 36 НК (проект), трябва да бъдат в тази глава.

3. Заглавията на отделните членове от проекта са посочени правилно, с изключение на това на чл. 38 НК (проект), който трябва да носи заглавието „Определяне на общо наказание“. Добавя се „общо“ наказание, за да се акцентира върху същността на действието, което се извършва. По този начин ще се разграничи и от това на Глава пета от проекта, която носи същото заглавие, но различна същност.

Б. По отделните текстове (членове) от проекта

1. Чл. 38 НК да придобие следната редакция: „При съвкупност съдът налага отделно наказание за всяко от престъпленията и определя за изтърпяване най-тежкото от тях.“

Повече от очевидна, и оттам неизбежна, е тази промяна, за да отрази същността на действията и терминологично да уеднакви понятията – съдът „налага наказание“ и „определя общо наказание“, а не обратното, както е сега в сега действащия кодекс и в проекта.

2. В чл. 39, ал. 1 НК след думата „наложеното“ да се добави „или определеното“. Когато най-тежкото наказание плюс това, което се присъединява, е единствено, трябва да се употреби думата „наложеното“, а при общо най-тежко наказание трябва да се употреби думата „определеното“, затова е необходимо да се предвидят и двете алтернативи.

3. В чл. 40 НК думите „най-много с една втора“ да се заличат.

Това е една от най-съществените промени в очертаната Глава четвърта „Множество престъпления“, заедно с чл. 44, отнасящ се за отделното изтърпяване при рецидива. Те са гръбнакът на промяната, която предлагам, затова на тях в обяснителната част на изложението е обърнато по-голямо внимание. Върху тях се гради новата концепция за множеството престъпления и най-съществено от които е – да се предостави правната възможност на съда да бъде господар на наказателното правораздаване, без каквито и да е натрапени отвън ограничения.

4. В чл. 41 вместо предложения вариант на алинея втора, тази алинея да придобие следната редакция: Чл. 40, ал. 2 „Когато лицето е

осъдено за престъпления, извършени едновременно при условията на съвкупност и рецидив, предвид съотношенията, в които се намират отделните престъпления, съдът определя общо наказание, като посочва в какво съчетание да бъдат изтърпени наложените наказания.“

Това означава, че от няколкото възможни варианта на общо наказание, които неминуемо се получават при едновременното наличие на съвкупност и рецидив от престъпления, съдът е този, който ще прецени кой размер е подходящият за изтърпяване, в съответствие със съотношенията, в които се намират отделните престъпления.

Предлаганата в проекта алинея втора на чл. 41 е неясна и противоречива, след като предлага дори възможности за прилагане на правилата за съвкупност спрямо наказания за престъпления, извършени в рецидив едно към друго. По предложения от мен начин на редакция на

чл. 41, ал. 2 съдът има материалноправните предпоставки да прилага по- строга наказателна практика. С вложената идея в проекта едва ли не съдът е подложен на съмнение, че не може да я осъществи.

5. Чл. 41, ал. 2 и чл. 44, ал. 2 НК (проект) да се заличат.

6. И за да могат нещата да изглеждат още по-ясни и да не се създава каквото и да е съмнение в съдържанието на редактирането на отделните текстове, което е неоспорима задача при законотворчеството, предлагам чл. 44 НК (проект) да бъде без алинеи и да придобие следната редакция: „Чл. 44 НК (проект) При рецидив наложеното наказание се изтърпява отделно от другото.“

Тази редакция, съпоставена с предложената в проекта редакция на чл. 42 НК, дава определена яснота за другото престъпление. Те се търпят отделно.

*

* *

Дано съставителите на проекта за Наказателен кодекс да ползват идеите, съдържащи се в настоящото изложение. Предполагам, че и съдиите ще ме подкрепят.

Направените предложения са за промени в проекта за нов НК в материята множество престъпления. С оглед на значимостта им, ако законодателят приеме, че предлаганите промени са непосредствено актуални, той може да ги осъществи чрез изменения и допълнения на действащите членове 23, 24, 25 и с въвеждането на нов текст, който да легализира понятието „рецидив от престъпления“ на мястото на сега действащия чл. 27 НК.

Кой знае защо, дори цял отбор видни юристи, вадещи си хляба със защита на човешки права, се възмутиха най-много заради еднократната доза и снимането на политици. Иначе обаче общественото обсъждане на проекта за нов НК наистина си понамириса на пародия.

Чл. 58а НК и връзката му с чл. 55 НК при индивидуализация на наказанието

Чавдар Грошев[i]

1. През 2006 г. Глава XXVII (чл. 369а[1] – чл. 374) на действащия Наказателно-процесуален кодекс (НПК) предвиди съкратеното съдебно следствие.[2] В резултат на това нововъведение, както самата процедура, така също и правилата за индивидуализация на наказанието, в случай на съкратено съдебно, се уредиха от една процесуална норма – чл. 373, ал. 2 НПК. Според първоначалната й редакция, когато подсъдимият признае изцяло фактите, изложени в обстоятелствената част на обвинителния акт и се съгласи да не се събират доказателства за тях, а съдът прецени, че самопризнанието се подкрепя от събраните в досъдебното производство доказателства,[3] при осъдителна присъда определя наказанието, съобразно чл. 55 от Наказателния кодекс (НК).

При това, чл. 373, ал. 2 НПК задължи съда да прилага чл. 55 НК и без да има изключителни или многобройни смекчаващи обстоятелства. Така по общо правило съдът, който провежда съкратено съдебно следствие, трябваше да действа при условията на „обвързана компетентност“, разполагайки с твърде ограничена дискреционна власт. Той оценяваше фактите, не за да прецени какво наказание да наложи, съгласно НК, а за да провери дали са изпълнени изискванията по НПК. Бъдат ли те изпълнени, съдът задължително индивидуализираше наказанието, съобразно правилата на чл. 55 НК, без да е нужно да установява наличие на многобройни или изключителни смекчаващи обстоятелства. По този начин процедурата на съкратеното съдебно следствие по чл. 373, ал. 2 НПК се приравняваше на такова изключително смекчаващо обстоятелство, заради което и най-лекото предвидено в санкцията наказание се явяваше несъразмерно тежко.

Това извънредно смекчаване на наказанието обаче се оказа неприемливо. То „изкушаваше” подсъдимия да признава обстоятелствата в обвинителния акт, дори те да не са настъпили по описания начин – единствено и само за да се възползва от предоставената му привилегия за извънредно смекчаване на налаганото му наказание. Той получаваше във всички случаи по-леко наказание, независимо и въпреки това, че многобройни или изключителни обстоятелства често липсваха. В резултат на това задължително прилагане на чл. 55 НК, наложеното наказание се оказваше в много случаи несправедливо ниско.

2. Неприемливото действие на чл. 55 НК беше отчасти ограничено с предвиждането на

[i] *Зам. районен прокурор на РП- Пловдив.*

[1] *Приет с ДВ, бр. 27/2009 г.*

[2] *В изложението ще бъде разгледана само формата на съкратено съдебно следствие по чл. 371, т. 2 НПК.*

[3] *Вж. ТР № 1/2009 г. ОСНК.*

чл. 369а НПК през 2009 г. Тази разпоредба не позволяваше съкратено съдебно следствие и прилагане на чл. 55 НК в случаите на умишлено причиняване на смърт, тежка телесна повреда или пияно състояние на дееца.

Едновременно с приемането на чл. 369а НПК, беше приета и разпоредбата на чл. 58а НК. Тя стана необходима заради изменението в чл. 373, ал. 2 НПК, според което съдът, ако постанови осъдителна присъда, определя наказанието при условията на чл. 58а от Наказателния кодекс.

3. Чл. 58а НК се създаде по две основни съображения. На първо място, дори когато се провежда съкратено съдебно следствие, индивидуализацията на наказанието е материалноправен въпрос. Той трябва да се уреди в НК, а не с процесуална норма, каквато бе чл. 373, ал. 2 НПК. Чл. 58а НК стана онзи текст, който даде нужната материалноправна уредба на индивидуализацията на наказанието в случай на съкратено съдебно следствие.

Чл. 58а НК целеше също така да преодолее неяснотите относно избора на индивидуално наказание от алтернативните санкции с доживотен затвор без замяна.[4] Не на последно място, с текст като чл. 58а НК трябваше да се премахне и противоречието в чл. 373, ал. 2 НПК, която изискваше чл. 55 НК да бъде прилаган „и без да са налице изключителни или многобройни смекчаващи отговорността обстоятелства".

Първоначалната редакция на чл. 58а НК предвиждаше, че съдът „не може да наложи най-тежкото по вид наказание при алтернативно предвидени различни наказания, а в останалите случаи определя наказанието при условията на чл. 55." Когато санкцията съдържаше алтернативни наказания, съдът следваше да наложи по-лекото по вид наказание. Поставяше се обаче въпросът: как следва да се индивидуализира наказанието при повече алтернативни наказания (напр. чл. 195, ал. 4 НК; чл. 235, ал. 6 НК; чл. 356г, ал. 1 НК). Необходимо ли беше съдът да избере следващото се алтернативно наказание, или съдът можеше да избере което и да е от последващите в санкцията наказания? По-издържано беше разбирането, че съдът не е длъжен да избира непосредствено следващото по ред алтернативно наказание. Че такава беше волята на законодателя, личеше и от използвания в чл. 58а НК израз: съдът „не може да наложи най-тежкото по вид наказание при алтернативно предвидени различни наказания". В случай обаче, че санкцията не е алтернативна, а проста или кумулативна, намираха приложение правилата на чл. 55 НК.

Първоначалната редакция на чл. 58а НК създаваше затруднения и по отношение на онези алтернативни санкции, които включваха наказания лишаване от свобода, доживотен затвор и доживотен затвор без замяна. Практиката на ВКС беше в смисъл, че наказанието доживотен затвор без замяна е разновидност на наказанието доживотен затвор.[5] Оттук алтернативната санкция, предвиждаща трите наказания, се сведе до алтернатива между обобщеното наказание доживотен затвор и наказанието лишаване от свобода. Затова съдът можеше, съгласно чл. 58а НК, да избере само наказанието лишаване от свобода.

Нямаше единомислие и по въпроса, дали размерът на наказанието лишаване от свобода, след като е вече избрано от съда, трябва се индивидуализира по правилата на чл. 55 НК, или по общите правила на чл. 54 НК.[6] Разногласи-

[4] За подробности вж. Раймундов, П. „Особени наказателни производства". С. , Фенея, 2010 г., стр. 283.
[5] Вж. Р. № 280-2009-III.
[6] Вж. Дилков, Д. Относно характера на нормата на чл. 58а НК и определяне на наказанието при съкратено съдебно следствие. Съдийски вестник, кн.1/2012 г., стр. 13 и Раймундов, П. „Съкратено съдебно следствие". В: „Общество и право", бр. 4, 2010 г., стр. 28; Вж. и Р 280-2009-III и Р № 414-2009-III; Р № 413-2011-I.

ята създаваха трудности в законосъобразната и правилна индивидуализация на наказанието. Те пречеха да се постигнат и целите на наказанието по чл. 36 НК.

4. Слабостите на чл. 58а НК наложиха промяна в неговия текст. Със ЗИДНК от 2010 г. чл. 58а НК беше изменен, придобивайки следния вид:

(1) При постановяване на осъдителна присъда в случаите по чл. 373, ал. 2 от Наказателно-процесуалния кодекс съдът определя наказанието лишаване от свобода, като се ръководи от разпоредбите на Общата част на този кодекс и намалява така определеното наказание с една трета.

(2) В случаите по чл. 57, ал. 1, когато съдът определи като най-подходящо по вид наказанието доживотен затвор без замяна, не го налага, а наказанието доживотен затвор заменя с лишаване от свобода от двадесет до тридесет години.

(3) Съдът определя размера на наказанието лишаване от свобода в пределите на най-ниския минимален размер и най-високия максимален размер на наказанието лишаване от свобода, определено при условията на ал. 2 и наказанието лишаване от свобода, предвидено в Особената част на този кодекс.

(4) В случаите, когато едновременно са налице условията по ал. 1–3 и условията на чл. 55, съдът прилага само чл. 55, ако е по-благоприятен за дееца.

(5) Правилата по ал. 1–4 не се прилагат за предвидените в Особената част на този кодекс наказания по чл. 37, ал. 1, т. 2–11.

Алинея първа на чл. 58а НК е водеща. Тя сочи механизма за индивидуализиране на наказанието „лишаване от свобода". Това наказание се определя по правилата на чл. 54 НК, след което размерът му се намалява с една трета, но без да може да се слиза под минимума от три месеца, предвиден за този вид наказание – чл. 39, ал. 1 НК. Очевидно е, че подходът е механичен, без възможност за преценка, дали и с колко да се намали първоначално индивидуализираното наказание.

Сегашният чл. 58а НК съдържа и други слабости. С основание се смята, че неговите ал. 2 и ал. 3 са недостатъчно прецизни.[7] Най-съществения недостатък на двете алинеи се отнася до избора на наказанието „доживотен затвор без замяна", което НК предвижда само в алтернативни санкции. Дори съдът да прецени, че доживотният затвор без замяна е най-подходящо по вид наказание, той не може да го наложи, щом провежда съкратено съдебно следствие по чл. 58, ал. 1 и ал. 2 НК. Вместо това доживотният затвор без замяна следва да бъде заменен с доживотен затвор – чл. 58а, ал. 2 НК. Според същата алинея обаче, съдът не може да наложи и този вид доживотен затвор, а трябва да го замени с наказание „лишаване от свобода", което съгласно ал. 3 се определя в границите от 20 до 30 години по правилата на чл. 54 НК и се редуцира с 1/3.[8] Очевидна е недостатъчната прецизност на законодателя при взаимовръзката между ал. 1–3 в чл. 58а НК, особено за най-тежкото предвидено в НК наказание – доживотен затвор без замяна. Тя позволява различно тълкуване и оттам – неед-

[6] Вж. Дилков, Д. Относно характера на нормата на чл. 58а НК и определяне на наказанието при съкратено съдебно следствие. Съдийски вестник, кн.1/2012 г., стр. 13 и Раймундов, П. „Съкратено съдебно следствие". В: „Общество и право", бр. 4, 2010 г., стр. 28; Вж. и Р 280-2009-III и Р № 414-2009-III; Р № 413-2011-I.

[7] Вж. Дилков, Д. Цит. съч, стр. 13-15.

[6] Ал. 5 на чл. 58а НК предвижда, че правилата по чл. 58а, ал. 1–4 НК се прилагат само по отношение на наказанията „доживотен затвор" и „лишаване от свобода" Такава възможност обаче не съществува по отношение на останалите наказания в чл. 37, ал. 1 НК. Ако някое от тези други наказания е предвидено например като основно или кумулативно, то индивидуализацията му е по общите правила на чл. 54 НК – без намаляване с 1/3.

накво приложение.

Положителното в новата редакция на чл. 58а НК е, че в случай на съкратено съдебно следствие по чл. 371, т. 2 НПК, чл. 58а, ал. 4 НК не задължава съда да постига винаги резултата по чл. 55 НК. За да стигне до него, чл. 58а НК изисква такава изключителност на обстоятелствата, при която и най-лекото предвидено наказание се оказва несъразмерно тежко. Съдът ще прилага правилата на чл. 55 НК не във всички случаи на съкратено съдебно следствие в хипотезата на чл. 371, т. 2 НПК, а само когато са налице основанията за това.

Д. Дилков, спирайки се на задължението на съда за преценката на по-благоприятните последици за дееца, сочи основателно, че „при извършване на дължимата преценка относно по-благоприятния за дееца закон, съдът дължи отделна индивидуализация на наказанието при условията на чл. 58а, ал. 1 НК и по правилата на чл. 55 НК, след което дължи съпоставка на получените резултати, с оглед това, в кой случай деецът ще търпи вмешателство в личната си сфера с по-нисък интензитет."[9] В практиката на съдилищата обаче неоснователно се допуска наказанието да бъде индивидуализирано така, че с редукцията от 1/3 наказанието да стане по-леко от онова, което би се получило с прилагане на чл. 55 НК. По този начин се стига до по-леко наказание (напр. под долния праг на наказателноправната санкция), дори предпоставките на чл. 55 НК да не са налице.

В заключение, следва да се посочи, че е необходимо чл. 58а НК да бъде усъвършенстван, особено за случаите, когато съдът прецени, че най-подходящо е най-тежкото наказание – доживотен затвор без замяна. Нужна е също така и по-голяма гъвкавост в правилата за избор на конкретния размер на наказанието. Добре би било съдът да не се задължава да редуцира размера на наказанието „лишаване от свобода" точно с 1/3 –- без възможност за каквато и да е индивидуализация в размера на наказанието. По-подходящо е съдът да има възможност да го индивидуализира, макар само в рамките до определен минимален размер (напр. до 1/3).[10]

Тази промяна в чл. 58а НК е нужна по следните съображения:

• Тя най-напред ще освободи съда от необходимостта да избира непременно такъв точен размер на наказанието, който е лесно изчислим, с оглед редуциране с 1/3. Предлаганата промяна ще даде и по-широк простор за индивидуализация. Това ще позволи по-голяма съразмерност на наказанието с извършеното престъпление.

• Така постигнатото съразмерно наказание ще засили, на свой ред, доверието в правосъдната система, особено когато е било необходимо налагане на по-тежко наказание в конкретния случай. Това ще е гаранция и за справедливост на индивидуализираното наказание. Ще се заличи едно императивно правило, което няма подобно в НК. То ще е в духа на другите правила за промени в размера на наложеното наказание. Това правило ще е в съответствие на чл. 24 НК и чл. 55, ал. 2 НК, които с израза „най-много с една втора" позволяват индивидуализация до определен размер.

[9] Дилков, Д., Относно характера на нормата на чл. 58а НК и определяне на наказанието при съкратено съдебно следствие. Съдийски вестник, кн.1/2012 г., стр. 13.

[10] Неоснователно би било възражението, че тогава ще е трудно изчисляването на срока, с който ще се намали наказанието. Съдът ще прецени колко е максималният размер от 1/3 и ще го намали с по-малко, като в крайна сметка ще определи по-висок размер на индивидуализираното наказание.

Правна същност и дефиниране на понятието за анонимност на свидетеля, съгласно европейското и българското наказателнопроцесуално законодателство

Елена Недялкова[i]

Българският НПК не дефинира и не използва термина „анонимност". Вместо това, кодексът замества понятието за анонимност с израза: „запазване в тайна" на самоличността на свидетеля. Законодателството на РБ е въвело наименованието „анонимност" единствено в Закона за борба с трафика на хора[1] (ЗБТХ) по повод осигуряването на защита на данните за самоличност, спрямо жертвите на трафика на хора[2].

В законодателството на повечето от държавите – членки на Европейския съюз, относно защитата на свидетелите са регламентирани легални дефиниции на следните процесуални фигури: свидетел, анонимен свидетел, сътрудник на правосъдието, свидетел под защита, респ. под заплаха и др.

Специално внимание на анонимността отделя законодателството на Съвета на Европа (СЕ), като я дефинира в Препоръка R (1997)13[3] (наричана по-нататък Препоръката) по следния начин: „Анонимност" означава, че самоличността на свидетеля (идентификационните особености и подробности/данни, свързани с нея) остава напълно неизвестна за страната по защитата в наказателния процес и за обществото като цяло.

Препоръката относно заплашването на свидетелите и правата на защитата е един от основните правни инструменти на СЕ в тази област. Приета е на основание чл.15 „б" от статута на СЕ през септември 1997 г., в резултат на приоритетната дейност в борбата срещу корупцията и организираната престъпност. Освен дефиниции на процесуалноправни понятия, Препоръката установява и редица основни принципи, определящи съответната държавна наказателноправна политика в областта на защитата на свидетеля и правата на обвиняемия. Чрез нея Комитетът на министрите отправя предложение до правителствата на страните-членки да приемат и утвърдят адекватно тези принципи

[i] *Гл. ас. НБУ, Департамент „Право"*

[1] Обн., ДВ, бр. 46 от 20.05.2003 г., изм., бр. 86 от 28.10.2005 г., в сила от 29.04.2006 г., доп., бр. 33 от 28.03.2008 г., изм., бр. 74 от 15.09.2009 г., в сила от 15.09.2009 г.

[2] В тази връзка вж. разпоредбата на чл. 20 ЗБТХ: „На жертвите на трафика на хора се осигуряват анонимност и защита на данните за самоличност."

[3] Вж. Препоръка No. R (97) 13 на Съвета на Европа от 10 септември 1997 г., относно заплахите срещу свидетелите и правата на обвиняемия, респ. защитата.

в националното си законодателство, с оглед ефективната борба с организираната престъпност. Като пълноправен член на СЕ, Република България (РБ) се явява заинтересована страна от приемането на международни препоръки по наказателноправни въпроси в стремежа си към хармонизиране на вътрешното и европейско законодателство. Следва да се отбележи, че ефективното развитие на българската наказателнопроцесуална система може да окаже положително въздействие върху разработването на европейско задължително законодателство относно защитата на свидетелите.

Предвид гореизложеното, българската наказателнопроцесуална уредба би следвало да възприеме за целесъобразно използването на специфичните определения и наименования, позитивно-правно регламентирани в международните актове и в законодателствата на други държави. Например, във връзка с анонимното си участие в наказателния процес, свидетелят, чиято самоличност се пази в тайна, е известен също като „анонимен свидетел" или „свидетел с прикрита самоличност".

Що се отнася до международната дефиниция за анонимност, визирана в Препоръката на СЕ, българският законодател би могъл да я възприеме de lege ferenda и дори да бъде предложено допълнение на нейното съдържание, с оглед постигането на по-пълна яснота и правилно приложение на понятието в наказателнопроцесуалната теория и практика.

Проблеми, свързани с непосредствения достъп до защитения свидетел

Във връзка с необходимостта от разширяване на международно възприетата дефиниция за анонимност, съобразно българското законодателство, най-съществения аргумент би могъл да бъде изведен от правилото на чл. 123, ал. 5 НПК. Според него, правото на непосредствен достъп до защитения свидетел е осигурено за съответните органи на досъдебното производство и съда. Същото право може да бъде упражнявано и от конституираните в процеса защитник и повереник, но само при условие, че те са посочили съответния свидетел. Следователно, анонимното участие в процеса, като форма на защита, е гарантирано не само за свидетеля, чиито показания биха били източник на обвинителни доказателства, но и за свидетеля, който би възпроизвел оправдателни за обвиняемия доказателства или смекчаващи неговата отговорност. Текстът на горепосочената норма води до извода, че институтът на анонимния свидетел в българския наказателен процес е приложим не само в полза на страната по обвинението, но и съобразно процесуалния интерес на страната по защитата.

Необходимостта от постановяване на защитни мерки по отношение на свидетел, който е посочен от защитата, възниква рядко и е приложима в някои от следните примерни хипотези:

- когато обвиняемите, респ. подсъдимите имат противоречиви интереси; в този случай процесуалните тези на отделните обвиняеми биха могли коренно да се отличават и съответно да налагат доказването си посредством различни свидетелски показания;

- когато един от обвиняемите извършва самопризнания, чието съдържание се подкрепя от фактите на съответните депозирани свидетелски показания, но не е в полза на другите обвиняеми;

- при хипотезата, визирана в разпоредбата на чл. 287 НК, където престъпният състав включва и извършването на противозаконни принудителни действия от орган на власт, който при или по повод изпълнение на службата си, сам или чрез друго лице, изтръгва определени показания или информация от свидетел.

Този случай включва следните две възможности: или с оглед получаването на показания, или целта е да се изменят депозирани вече показания в полза на защитата[4].

От друга страна обаче, е напълно възможно наказателното производство да се провежда и без участието на защитник и/или повереник. При тази

хипотеза обвиняемият, респ. гражданинът – субект на процеса, който е посочил определен свидетел, ще бъде изправен пред празнота на закона[5].

В тази връзка е интересно да се разгледа фигурата на пострадалия от престъплението, който най-често бива разпитван като свидетел в наказателното производство. При наличието на необходимите процесуални предпоставки[6], съответният компетентен досъдебен или съдебен орган е длъжен да осигури незабавна свидетелска защита чрез постановяване на подходяща защитна мярка. Пострадалият от престъплението свидетел има възможност да се конституира в съдебното производство като частен обвинител и/или като граждански ищец. В това свое процесуално качество, той може да упълномощава повереник или да поиска назначаването му от съответния първоинстанционен съд. На пръв поглед, не съществува процесуална пречка и за защитения свидетел да придобие правата на частен обвинител и/или на граждански ищец. Това обаче е възможно само за пострадалия от престъплението свидетел, комуто е осигурена лична физическа охрана. Анонимният свидетел ще се окаже лишен от правата си на частен обвинител и на граждански ищец, след като не може да се конституира като такъв, заради условията на строга конфиденциалност, в които е поставен.

Освен пострадалия от престъплението, като свидетел може да бъде разпитван и гражданският ответник, въпреки че техните показания се преценяват, с оглед на заинтересоваността им от крайния изход на делото. В същото време, тези показания могат да бъдат ценен източник на доказателствена информация и да доведат до установяването на други свидетели в процеса, най-вече защото пострадалият почти винаги е и очевидец на самото деяние. Конституираните лица, в качеството на частен обвинител, граждански ищец и граждански ответник, могат да упълномощават повереник. Функцията на повереника е напълно различна от тази на адвоката, с когото свидетелят има право да се консултира, когато смята, че с отговорите си по време на разпита би уличил в извършване на престъпление себе си, своите възходящи, низходящи, братя, сестри или съпруг, или лице, с което той се намира във фактическо съжителство[7]. Според нормата на чл. 123, ал. 5 НПК, повереникът има право на непосредствен достъп до защитения свидетел, само при условие, че същият е бил посочен от него.

Процесуалноправен проблем би възникнал и в случая, при който съответният гражданин – субект и страна в съдебното производство, не е упълномощил свой повереник и не е поискал назначаването на такъв от първоинстанционния съд[8]. В същото време той е посочил свидетел, който често се оказва негов близък и поради наличието на застрашеност, е установен като субект на процесуалноправна защита. Въпреки че интересите на правосъдието изискват назначаването на повереник, с оглед например на пълноценното му участие в разпита на свидетеля, все пак законът не установява подобно предписание със задължителен характер. Затова следва да се приеме de lege ferenda, че не съществува процесуална пречка за съответния субект на процеса да получи правото на непосредствен личен достъп до посочения от него защитен свидетел, независимо от вида на взетата мярка, съобразно разпоредбата на чл. 123, ал. 2 НПК или нормите на ЗЗЛЗВНП. В този случай достъпът до него ще остане ограничен само за страната по защитата.

Изключвайки хипотезата на задължителното

[4] В тази връзка вж. и Беленски, Р. „Някои аспекти на процесуалната организация на разпита на защитен свидетел по чл. 97а НПК“ – сп. „Съвременно право“, 1999 г., бр. 1; стр. 62.
[5] Същата е основателно подчертана от проф. Ек. Трендафилова в труда ѝ „Промените в НПК от 1999г.“; Издателска къща „Сиела“, София, 2001 г., стр. 276.
[6] Посочените предпоставки са визирани в разпоредбата на чл. 123, ал. 1 НПК.
[7] В тази връзка вж. разпоредбата на чл. 122, ал. 2 НПК.

участие на защитник[9], би могло да се предложи адекватно решение и по отношение на обвиняемия, който не е упълномощил защитник и не е поискал от съответния орган на наказателното производство да му бъде назначен такъв, въз основа на разпоредбата на чл. 94, ал. 1, т. 9 НПК[10]. В същото време обвиняемият е посочил свидетел, спрямо когото е постановена защитна мярка. Показанията на свидетели от тази категория могат да бъдат ценен източник на доказателствена информация, относно деянието, доколкото те не са обвинени като съучастници в него. Изправен пред тази хипотеза, законодателят би следвало de lege ferenda да осигури на обвиняемия непосредствен личен достъп до посочения от самия него защитен свидетел, с оглед разкриването на обективната истина в наказателния процес. При това положение ще бъде допустима и очната ставка между тях, а анонимността на свидетеля ще бъде запазена по отношение на повереника, респ. представляваните от него лица.

Въз основа на гореизложеното, би могло да се предложи съответно допълнение в разпоредбата на чл. 123, ал. 5 НПК, според която освен компетентните органи на досъдебното производство и съда, непосредствен достъп до защитения свидетел имат и конституираните като защитник и повереник в процеса в случай, че свидетелят е посочен от тях. Посредством допълнението в посочената норма би следвало de lege ferenda да се включи изрично и правото на непосредствен достъп до защитения свидетел и на лицата, процесуално представлявани от защитника и повереника, в случаите, когато свидетелят е посочен от тях.

В тази връзка и процесуалноправното съдържание на понятието за анонимност, според съвременното наказателно правораздаване в РБ, може да бъде отразено de lege ferenda по следния начин: „Анонимността означава, че самоличността на свидетеля (идентификационните особености и подробни данни, свързани с нея) остава напълно неизвестна не само за страната по защитата, но и за частния обвинител, гражданския ищец и съответния повереник в случаите, когато свидетелят е посочен от обвиняемия или защитника в наказателния процес. С изключение на компетентните наказателнопроцесуални органи и на посочените по-горе субекти на процеса, самоличността на защитения свидетел остава изцяло скрита за всички останали участници в наказателното производство и за обществото като цяло.” Анонимността на свидетеля в процеса спомага не само за преодоляване на посегателствата, целящи деформация на свидетелските показания, а и за установяването на други лица, които да потвърдят доказателствената информация, предоставена от защитения свидетел. Обикновено новите свидетели от тази категория също се нуждаят от процесуална защита, посредством вземането на защитна мярка. Противно на схващането, че анонимността „обслужва” само интересите на свидетеля, следва да се отбележи, че особената закрила, която се предоставя чрез запазването в тайна на самоличността, е от полза не само за свидетеля, но и за всички останали участници в наказателния процес, а оттам и за цялото общество.

---

[9] Същата е визирана в случаите на чл. 94, ал. 1, т. 1 - 3 НПК, а именно:
„Участието на защитник в наказателното производство е задължително, когато:
1. обвиняемият е непълнолетен;
2. обвиняемият страда от физически или психически недостатъци, които му пречат да се защитава сам;
3. делото е за престъпление, за което се предвижда лишаване от свобода не по-малко от десет години или друго по-тежко наказание.“
Обвиняемият не може да се откаже от защитник и в случая, посочен в разпоредбата на чл. 94, ал. 1, т. 6 НПК: когато е направено искане от прокурора за вземането на мярка за неотклонение „задържане под стража“ в досъдебното производство от съответния първоинстанционен съд или когато обвиняемият е задържан.
[10] Според правилото на посочената разпоредба, компетентният процесуален орган е длъжен ex officio да назначи защитник винаги, когато „обвиняемият не е в състояние да заплати адвокатско възнаграждение, желае да има защитник и интересите на правосъдието изискват това.“

Правото на превод в наказателното производство. Транспониране на европейското законодателство

Герасим Геров[1]

Наказателно-процесуалният кодекс[2] (НПК) регламентира бегло основното право на обвиняемия и другите лица, участващи в процеса, да ползват езика, който владеят. Това право е в корелативна връзка с основния принцип на процеса за равенство на гражданите. Неравенството, породено от невъзможност на лицата да разбират езика на производството, се преодолява чрез назначаване на преводач. В чл. 21, ал. 2 НПК се указва, че на лице, невладеещо български език, се осигурява преводач. Участието на преводач е регламентирано и в чл. 134 НПК, като основанието е наличие на документ, съставен на чужд език. Най-пълно е разгледан този институт в нормата на чл. 142 НПК, която се отнася за провеждане на разпит на обвиняем или свидетел, тъй като се поставят рамковите изисквания към фигурата на преводача, както и неговата отговорност при неизпълнение на задълженията му.

С промените на Кодекса от ДВ, бр. 32 от 2010 г. бе въведено ново задължение на ръководно-решаващите органи, а именно да предоставят на обвиняемия писмен превод на основните за производството актове – постановление за привличане на обвиняем, определение за вземане на мярка за неотклонение, постановената присъда и решението на въззивната инстанция. Това изменение в НПК бе предизвестено от установена вече практика на Върховния касационен съд, който през 2009 г. бе имал възможност да отбележи нуждата от задължителен писмен превод на формулираното обвинение[3]. Последвалата промяна бе крачка в положителна посока, но регламентацията, която дава НПК, все още не отговаря на изискванията на европейското законодателство в тази посока.

Констатираната нормативна непълнота, във връзка с правото на превод в наказателния процес, следва да бъде поправена до 27 октомври 2013 г., в съответствие с Директива 2010/64/ЕС[4]. Последната е издадена на основание на няколко акта на Европейския съюз (ЕС), а именно: Договорът за функциониране на Евро-

[1] *Авторът е преподавател по наказателнопроцесуално право в АМВР.*
[2] *Обн., ДВ, бр. 86/28.10.2005 г.*
[3] *В Решение № 592 от 6.04.2009 г. на ВКС по н. д. № 577/2008 г., II н. о., НК, четем: „За да може да бъде разбрана фактическата и правна формулировка на обвинението (първоначалното и особено онова по обвинителния акт, имащо решаващо значение за наказателната му съдба), което е гаранция за подготовка и провеждане на адекватна линия на защита, самостоятелно и чрез професионален защитник, преводът е следвало да бъде осигурен от и на шведски език и задължително в писмен вид.“*
[4] *Директива 2010/64/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 20 октомври 2010 г. относно правото на устен и писмен превод в наказателното производство.*

пейския съюз (чл. 82, параграф 2, алинея 2, б. Б), Европейската конвенция за защита на правата и основните свободи (чл. 6) и Хартата на основните права на Европейския съюз (чл. 47 и чл. 48). Проявление на стремежите на ЕС за развиване на сътрудничеството по наказателноправни въпроси между държавите-членки са заключенията на Европейския съвет от Тампере, проведен през месец октомври 1999 г., чието следствие е издадената от Европейския съвет програма за необходимите мерки, които трябва да бъдат взети. Основно заключение в тях е, че сътрудничеството по наказателноправни въпроси следва да подобри и защитата на индивидуалните права на отделните участници. За съжаление, европейските институции констатират, че въпреки приемането на стандартите на ЕКЗПЧОС и Хартата, това не осигурява достатъчна степен на доверие в наказателноправните системи на държавите-членки. Последното налага изготвяне на минимални стандарти, които да гарантират и допълнително развият общите положения, заложени в двата основни акта, регламентиращи правата на гражданите на ЕС. Такива са предвидени в Директива 2010/64/ЕС, регламентираща правото на писмен и устен превод, приета в съответствие с Програмата от Стокхолм (10 декември 2009 г.).

Директива 2010/64/ЕС (Директивата)

Приложното поле на Директивата е ограничено в производства от наказателноправен характер и такива за изпълнение на европейска заповед за арест. Законът за екстрадицията и европейската заповед за арест (чл. 13-17) е регламентирал правото на превод и преводач на исканото лице. Поради тази причина настоящото изследване ще бъде фокусирано основно върху наказателния процес и по-специално съответствието на новите минимални стандарти с действащата нормативна уредба и предложенията за нейната промяна, които следва да бъдат приети в края на 2013 г.

Субектите, които обхваща Директивата, са лица, уведомени по надлежен начин, че са заподозрени или че срещу тях е повдигнато обвинение в извършване на престъпление. Правото на превод е приложимо до окончателното решаване на въпроса. То е разделено условно на две форми, съобразно вида общуване – устен и писмен.

Минималните изисквания за превода в устна форма, които трябва да бъдат изпълнени от държавите-членки, са:

- устният превод трябва да бъде достатъчно качествен, за да гарантира справедливо производство и да осигури реална възможност за лицата да упражнят правото си на защита;

- в случай, че лицата не говорят или не разбират езика на наказателното производство, се осигурява незабавен превод по време на наказателното производство пред разследващите и съдебните органи, включително при разпит от полицията;

- осигурява се превод на лицата при контактите им с техните защитници, които са в пряка връзка с разпит или изслушване по време на производството или с обжалването и подаването на други процесуални молби;

- допълнителна помощ при лица със затруднения в речта или слуха;

- създаване на механизъм за проверка – дали заподозрените лица или обвиняемите говорят, или разбират езика на наказателното производство и дали имат нужда от помощта на устен преводач;

- възможност за лицата да оспорят решение, констатиращо, че устен превод не е необходим, а когато е предоставен устен превод, имат възможност да подадат жалба, че качеството на превода не е достатъчно за гарантиране на

справедливо производство.

Минималните изисквания за превода в писмена форма, които трябва да бъдат изпълнени от държавите-членки, са:

- писменият превод следва да бъде достатъчно качествен, за да гарантира справедливо производство, по-специално като осигури, че заподозрените лица или обвиняемите са запознати с делото, водено срещу тях, и могат да упражнят правото си на защита;

- на лицата се осигурява в разумен срок писмен превод на всички документи, които са от съществено значение за упражняване на правото им на защита и за гарантиране на справедливо производство;

- документи от съществено значение са: всяко решение за лишаване от свобода, всяко повдигнато обвинение или обвинителен акт и всяко съдебно решение;

- наличие на възможност за компетентните органи да определят като съществен всеки друг документ, въз основа на обосновано искане от страна на лицата или техните защитници;

- възможност за лицата да оспорят решение, констатиращо, че не е необходим писмен превод на документи или на части от тях, а когато е предоставен писмен превод – възможност да подадат жалба, че качеството на превода не е достатъчно за гарантиране на справедливо производство;

- допускане, вместо писмен превод, да се предостави устен превод или устно резюме на документите от съществено значение, при условие, че този устен превод или устно резюме не накърнява справедливостта на производството;

- доброволният и еднозначен отказ от писмен превод да е допустим, само ако лицата преди това са получили правна консултация и са били напълно запознати с последствията.

В Директивата е указано, че с цел установяване на по-качествен устен или писмен превод и осигуряване на достъпност до него, държавите-членки следва да вземат конкретни мерки, изразяващи се в създаване на регистри на независими устни и писмени преводачи, притежаващи необходимата квалификация. За съжаление, не са поставени ясни критерии за установяване на необходимата квалификация на лицата, извършващи преводите, което поставя пред нашия законодател задачата да обмисли добре различни варианти, които едновременно да гарантират търсеното качество и да не поставят необосновани пречки пред лицата, които могат да осъществят превода.

Транспонирането на разпоредбите на Директивата е неизменно задължение на Република България. То трябва да обхване както законовите, така и подзаконовите нормативни актове. Неслучайно се предвижда изрично съставянето на доклад от Комисията за степента на изпълнение от държавите-членки, който да бъде подготвен до 27.10.2014 г.

Министерството на правосъдието (МП) на Република България е подготвило Проект на Закон за изменение и допълнение на НПК (Проектът) и Мотиви към него[5]. Те, до голяма степен, отговарят на заложените минимални стандарти за осигуряване правото на превод, но в същото време, към тях могат да бъдат направени някои критични бележки, които до обнародване на закона да подобрят качеството на процедурата и да допринесат за съотносимостта на промените с целта на Директивата.

На първо място, в Проекта се добавя към изр. второ на чл. 21, ал. 2 определението „съдебен“. Мотивите на МП са, че „разграничението е не-

[5] *Източник: http://www.justice.government.bg/15/*

обходимо, с оглед отговорността и специфичните изисквания към преводача като участник в съдебното производство, респективно в наказателния процес“. Възниква основателният въпрос – за какво разграничение изобщо става дума, при положение, че Кодексът не предвижда друг вид преводач. Разграничение би било възможно, ако са налице два вида – обикновен и съдебен преводач, които имат различни права и задължения. По наше мнение, подобно определение би могло да действа заблуждаващо, по отношение на ползващите се лица, които има опасност да възприемат съдебния преводач като такъв, който може да участва само в съдебната фаза на процеса. Смятаме, че подобно определение е и в противоречие с чл. 5, т. 2 от Директивата, който указва, че правото на превод се осигурява от „независими“ преводачи, а не „съдебни“ такива, което неминуемо оставя усещане за принадлежност към съдебната система.

На второ място, прави впечатление, че Проектът е напълно ограничен от действащата уредба, която предоставя на формалната фигура „обвиняем“ право на превод. Наистина, след влизане в сила на действащия НПК, в него остана регламентирана единствено фигурата на обвиняемия и „заподозрян“ не фигурира сред субектите на наказателния процес.[6] Това лице обаче е изрично предвидено в Директивата. На пръв поглед, не би следвало да се създава проблем, ако не бе налице заложеното правило – че трябва да бъде осигурен превод, включително при разпит от полицията (чл. 2 от Директивата). Към настоящия момент, такова правило няма в Закона за Министерството на вътрешните работи[7].

Следващата промяна е в чл. 55 НПК, който регламентира правата на обвиняемия в процеса. Предложението е да бъде създадена нова алинея 3, която съдържа правото на устен превод на обвиняем, който не владее български език. На преводача е вменено задължението да участва във всички действия, в които участва обвиняемият, „както и при срещите му със защитника, непосредствено преди или след провеждането на съответните действия“. Този текст е в съответствие с Директивата, но е необосновано стеснен от последната част на изречението. Тълкуването на предлаганата разпоредба дава основание за участие на преводач, само ако срещата на защитника с обвиняемия е непосредствено преди или след провеждане на съответните действия. Под непосредствено би следвало да разбираме веднага след или преди, или в кратък времеви период преди или след действието. Това означава, че ако обвиняемият пожелае да се види със защитника си в следствения арест или в затвора, за да обсъдят евентуални стратегии при провеждане на предстоящо процесуално действие или евентуална жалба, той не може да се ползва от преводач. Подобно ограничение на правото на превод е недопустимо, съобразно чл. 2, т. 2 от Директивата.

Досегашната алинея 3 на чл. 55 става алинея 4, като към актовете, обхванати от правото на писмен превод, се добавя и решението на

[6] Старият НПК (Обн., ДВ, бр. 89/15.11.1974 г., отм., бр. 86/28.10.2005 г.) предвиждаше в своите разпоредби още две процесуални фигури –„заподозрян“ и „уличен“. С цел избягване на противоречива практика при определянето им, законодателят запази единствено фигурата на обвиняемия. Фактът, че конституирането на последния е формално – предявяване на съответното постановление, остави празнина по отношение на това лице, особено в контекста на правото му на защита, включващо право на преводач при осъществяване на действията, предхождащи привличането му като обвиняем.

[7] Обн., ДВ, бр. 17/24.02.2006 г.

касационната инстанция. Това напълно кореспондира на указанията на Директивата. Според нас, би могла да бъде доразвита тази идея, с оглед пълнота на правото на превод, като се предвиди същото да има приложение и за решението на Върховния касационен съд в производствата по възобновяване. Правим това предложение, поради факта, че Директивата в чл. 3, т. 2 сочи като акт, попадащ в предметното поле на правото на писмен превод, „всяко съдебно решение“.

В изпълнение на Директивата, са създадени следващите нови алинеи на чл. 55, а именно от 5 до 9. В алинея 5 се предвижда заложената в чл. 3, т. 3 от Директивата възможност на прокурора и съда да осигурят превод и на други, ако преценят, че са от съществено значение за делото. Отново наблюдаваме ограничение на правото в два аспекта. Първият изключва от компетентните органи разследващите, които са най-близо до провежданите действия и включените в доказателствената съвкупност документи. В Директивата се говори за компетентни органи. От друга страна, така структурирано, предложението изключва самостоятелното вземане на решение от страна на държавния орган, както е предвидено в Директивата. В противоречие с нея, ЗИДНПК предвижда произнасянето да става само във връзка с мотивирано писмено искане на обвиняемия и неговия защитник.

Новите алинеи 6 и 7, в общи линии, отговарят на предложеното в чл. 3, т. 7 и 8 на Директивата.

Видно от предложените нови алинеи 8 и 9, новият ЗИДНПК е тълкувал разширително чл. 3, т. 3 и чл. 3, т. 5 от Директивата, които предвиждат възможността за оспорване на решение, с което е констатирана липсата на необходимост от устен или писмен превод. При стеснително тълкуване на акта (сочен в Директивата), който подлежи на обжалване, а именно „решение“, може да се стигне до извод, че тази възможност е относима само за становищата на съдебната инстанция, но не и на тези на органите на досъдебното производство. Напълно в духа на преамбюла на Директивата, предложението на ЗИДНПК обхваща и постановленията на прокурора и определенията на съда, като единствено отчитаме като технически пропуск изричното упоменаване на акта „разпореждане“, с който се произнася съдът по същите тези въпроси тогава, когато процедурният акт се постановява от едноличен орган.

§ 3. на ЗИДНПК предлага в чл.121, ал. 2 in fine да се добави „както и като преводач при срещите на обвиняемия със защитника”. В случая, добрите намерения на вносителите на проекта ясно показват, че предложението е необмислено и ще доведе единствено до процесуално разхищение. Дори ще пропуснем да развием резонния въпрос – дали става дума за съдебен преводач, или за някакъв друг вид такъв. Мнението ни е провокирано от факта, че в текстовете на НПК има изричен текст, който вече е регламентирал въпроса за участието на преводача като свидетел в производството. Чл. 118 НПК е озаглавен „Лица, които не могат да бъдат свидетели“. Още в първата алинея съществува изрична забрана да бъдат конституирани като свидетели лица, които са участвали в същото наказателно производство в друго процесуално качество. Тази норма в пълна сила се отнася за преводачите, тъй като те не се споменават в изричните изключения от това правило, посочени в същата алинея, т. 1-3.

Следващата предлагана промяна засяга текста на чл. 142 НПК, който напълно регламентира фигурата на преводача. Основната редакция в нея е създаването на нова алинея 2, която регламентира, че „за преводачи се назначават

лица със съответната квалификация в познаването на съответния език.“ Подобен текст напълно кореспондира с чл. 5 от Директивата, който залага на осигуряване на необходимото качество на устния и писмен превод. Основното послание на този текст въвежда изискването – преводът да е достатъчно качествен, за да гарантира справедливо производство, което следва да осигури запознаване на лицата с делото, водено срещу тях, и реалното упражняване на правото им на защита. Считаме, че изискването за квалификация на преводачите в чл. 142 НПК е добро начало, което най-вероятно ще бъде доразвито, съдейки от последната предлагана промяна в Закона за съдебната власт (ЗСВ)[8], която създава нов чл. 403Б. С него се залага издаването на Наредба, която регламентира изготвянето на списъците на лица, утвърдени за преводачи, изискванията за включването им в тези списъци и условията за определяне на техните възнаграждения. Подобно изменение дава основа и за спазване на указанието на Директивата за въвеждане на регистър на преводачите. Изработването на тази Наредба предстои, но най-общо вариантите за изпълнение на изискването на чл. 5, т. 2 от Директивата за наличие на необходима квалификация са два. Единият е да бъде приет подходът, възприет от Министерството на външните работи, и в регистъра да се включат лица, които са дееспособни български граждани или чужденци с постоянно пребиваване, които притежават необходима степен на владеене на езика. Степента „владеене” на езика се установява чрез удостоверяване на завършено средно или висше образование по съответния език с допълнителни изисквания за успех от дипломите и хорариуми по съответната образователна дисциплина. Вторият е прилаганият към момента в производствата по Глава Петдесет и четвърта на Гражданския процесуален кодекс[9] и дава възможност да бъде назначено всяко дееспособно, грамотно лице, което декларира владеене на езика на необходимото ниво и е дало обещание за истинността на превода. Подобно решение би създало подобра възможност за осигуряване на преводачи от по-широк кръг езици и би облекчило възможността за включване на лица, които владеят език, но не разполагат с документ, удостоверяващ този факт. Считаме, че подобно решение не би създало проблем, тъй като преводачът се задължава да осъществява дейността си добросъвестно, като последното е гарантирано и от предвидената в Наказателния кодекс отговорност по чл. 290. Подобно е и разбирането на ВКС към момента[10].

Не можем, в контекста на правото на превод, да не обърнем внимание и на другия основен субект на процеса, а именно – пострадалите лица. Европейският законодател използва друг вид определение за това лице, а именно – „жертва“ на престъпление. В тази връзка бе създадена Директива 2012/29/ЕС[11]. В чл. 2 от нея е изведено определение за „жертва“. Като такава е определено физическо лице, претърпяло вреди, включително физическо, душевно

[8] Обн., ДВ, бр. 64/7.08.2007 г.

[10] В Решение № 485 от 3.12.2008 г. на ВКС по к. д. № 465/2008 г., II н. о., НК, съдът е посочил, че „законът не изисква преводачът да има специално образование, в това число филологическо, а да владее чуждия език в степен, позволяваща му на извърши верен превод, под страх от наказателна отговорност“.

[11]Директива 2012/29/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2012 г. за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления и за замяна на Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвета.

или емоционално страдание или икономическа вреда, които са пряка последица от престъпление. Приетата през 2006 г. легална дефиниция за „пострадал“ покрива в голяма степен горното определение, визирайки като основание за класификацията настъпването на имуществени или неимуществени вреди от престъплението. От това може да поставим условен знак за равенство между двете използвани в Директивата и НПК определения и да изследваме доколко правото на превод е осигурено за пострадалия.

За съжаление, откриваме, че всъщност по отношение на фигурата „пострадал“ директно се осигурява преводач, единствено при прилагане на чл. 21, ал. 2 НПК. Нормата на чл. 142 НПК гарантира превод на свидетеля. Тоест, тази непълна към момента уредба субсидиарно е основание за назначаване на преводач на пострадалия, но само ако е в качеството на свидетел, участващ в провеждането на разпит.

Какво препоръчва Директива 2012/29/ЕС? На първо място, налице е изрично указание, че на жертви, които не разбират или не говорят езика на наказателното производство, се предоставя, при поискване, безплатен устен превод, в зависимост от ролята им в наказателното производство в съответната наказателноправна система, най-малко по време на изслушванията или разпитите на жертвата в хода на наказателното производство пред разследващите и съдебните органи, включително по време на полицейските разпити, както и устен превод, с цел активно участие на жертвите в съдебните заседания и евентуалните необходими междинни изслушвания. На второ място, е указанието за безплатен писмен превод на документи от съществено значение за използване на правата им. Такива документи са най-малко: всяко решение, с което се прекратява наказателното производство, включително мотивите към него. Подобно на уредбата в Директива 2010/64/ЕС, и тук са предвидени възможности за мотивирано искане и осигуряване на превод на други документи, възможността да се предостави устен превод или устно резюме на писмени документи, както и възможността за оспорване на решение, с което се отказва устен или писмен превод. Разпоредбите на Директива 2012/29/ЕС следва да бъдат съобразени от държавите-членки до 16 ноември 2015 г., но дали е необходимо да се чака последният момент, още повече, че голяма част от необходимите промени в НПК, засягащи правото на превод на пострадалия, се покриват от правилата, отнасящи се до същия институт по отношение на обвиняемия. Смисловото единство на това право, по отношение на два от основните субекти на наказателния процес, води неизбежно до виждането, че следва да се обединят препоръките на двете Директиви в подготвяния ЗИДНПК.

Въз основа на казаното по-горе, могат да бъдат изведени няколко предложения за подобряване на Проекта за ЗИДНПК и de lege ferenda, които да постигнат пълнота на текстовете, отнасящи се до правото на превод.

На първо място, поради липсата на нужда от институционална обвързаност на преводача, да отпадне предложението за добавяне на определението „съдебен“ навсякъде в Проекта и чл. 21, ал. 2 НПК да се запази в сегашния му вариант.

В предложението за нова алинея 3 на чл. 55 НПК текстът „непосредствено преди или след провеждането на съответните действия” да бъде заменен с „които са в пряка връзка с разпит или друго процесуално действие по време на производството или подаването процесуални искания или жалби срещу актове на ръководно-решаващите органи“.

В новата алинея 4 на чл. 55 НПК след думите „постановената присъда“ да се добави „и всяко съдебно решение“.

Първото изречение на предлаганата алинея 5 на чл. 55 НПК да придобие следната формулировка: „Ръководно-решаващите органи, по свое усмотрение или по мотивирано писмено искане на обвиняемия или неговия защитник, могат да предоставят писмен превод и на други документи по делото, освен посочените в ал. 4, ако преценят, че това е от съществено значение за упражняване на правото на защита.“

Към фигурата на прокурора в първото изречение на новата алинея 8 да бъде добавено „или разследващия“.

Предлаганата алинея 9 да бъде редактирана в началото по следния начин: „Определението или разпореждането на съда..“

Параграф 3 от Проекта следва да отпадне, поради пределната яснота на НПК по въпроса за гласните доказателствени средства и субектите, които ги предоставят.

Предлаганото с Параграф 4 изискване за „съответна квалификация в ползването на съответния език“ звучи колкото конкретно, толкова и неопределено. Би следвало още тук да се заложат основните изисквания към преводачите, които да бъдат доразвити в бъдещата Наредба на МП. Под квалификация, най-общо следва да се разбира професионална подготовка, знания и умения за извършване на определена дейност. Както бе отбелязано по-горе, често е невъзможно документално удостоверяване при установяване степента на владеене на език. Считаме, че този проблем не следва да бъде пренебрегван, поради опасността от необосновано стесняване на кръга на възможните преводачи.

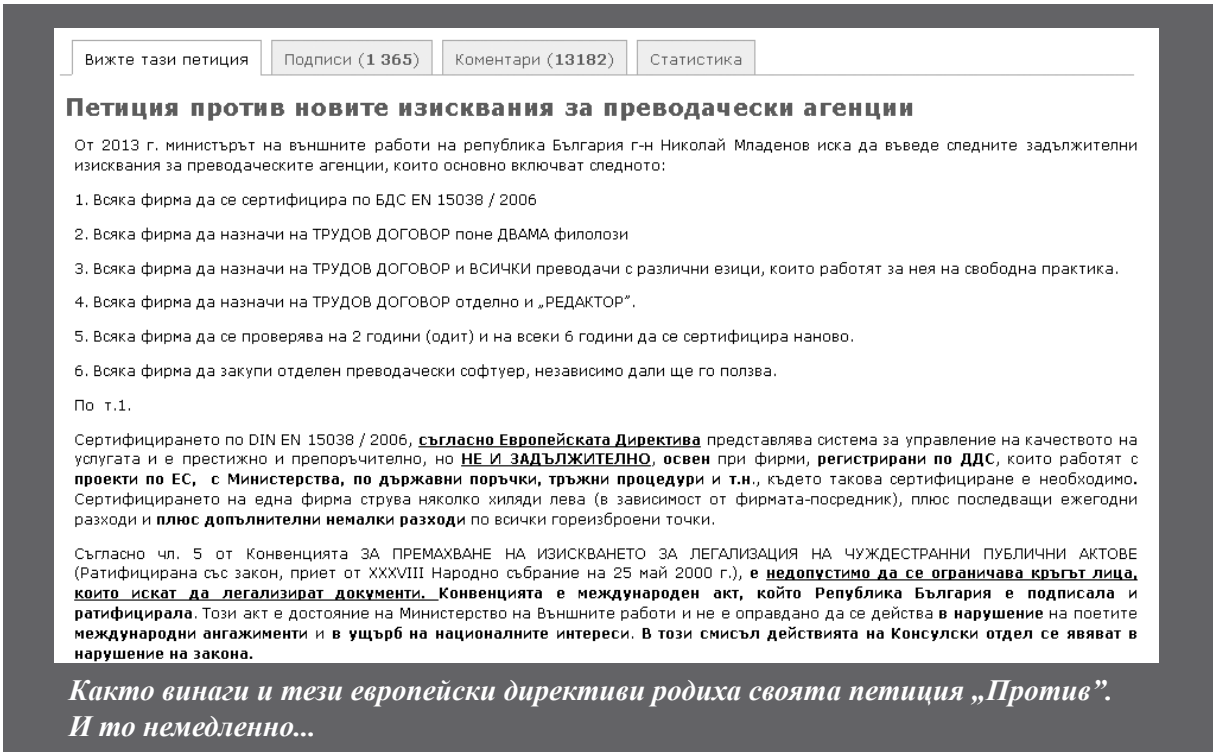

Вижте тази петиция | Подписи (1 365) | Коментари (13182) | Статистика

Петиция против новите изисквания за преводачески агенции

От 2013 г. министърът на външните работи на република България г-н Николай Младенов иска да въведе следните задължителни изисквания за преводаческите агенции, които основно включват следното:

1. Всяка фирма да се сертифицира по БДС EN 15038 / 2006

2. Всяка фирма да назначи на ТРУДОВ ДОГОВОР поне ДВАМА филолози

3. Всяка фирма да назначи на ТРУДОВ ДОГОВОР и ВСИЧКИ преводачи с различни езици, които работят за нея на свободна практика.

4. Всяка фирма да назначи на ТРУДОВ ДОГОВОР отделно и „РЕДАКТОР“.

5. Всяка фирма да се проверява на 2 години (одит) и на всеки 6 години да се сертифицира наново.

6. Всяка фирма да закупи отделен преводачески софтуер, независимо дали ще го ползва.

По т.1.

Сертифицирането по DIN EN 15038 / 2006, **съгласно Европейската Директива** представлява система за управление на качеството на услугата и е престижно и препоръчително, но **НЕ И ЗАДЪЛЖИТЕЛНО**, **освен** при фирми, **регистрирани по ДДС**, които работят с **проекти по ЕС, с Министерства, по държавни поръчки, тръжни процедури и т.н.**, където такова сертифициране е необходимо. Сертифицирането на една фирма струва няколко хиляди лева (в зависимост от фирмата-посредник), плюс последващи ежегодни разходи и **плюс допълнителни немалки разходи** по всички гореизброени точки.

Съгласно чл. 5 от Конвенцията ЗА ПРЕМАХВАНЕ НА ИЗИСКВАНЕТО ЗА ЛЕГАЛИЗАЦИЯ НА ЧУЖДЕСТРАННИ ПУБЛИЧНИ АКТОВЕ (Ратифицирана със закон, приет от XXXVIII Народно събрание на 25 май 2000 г.), **е недопустимо да се ограничава кръгът лица, които искат да легализират документи. Конвенцията е международен акт, който Република България е подписала и ратифицирала**. Този акт е достояние на Министерство на Външните работи и не е оправдано да се действа **в нарушение** на поетите **международни ангажименти** и **в ущърб на националните интереси**. **В този смисъл действията на Консулски отдел се явяват в нарушение на закона.**

Както винаги и тези европейски директиви родиха своята петиция „Против”. И то немедленно...

Графологията – наука за разкриване на човешкия характер чрез почерка

(продължение)

Стефка Михайлова

Уважаеми читатели, нека ви припомня накратко как започва историята на науката „графология“!

Още древният китайски философ Конфуций (551 г. – 479 г. пр. Хр.) твърди, че „… подписът може достоверно да покаже дали той принадлежи на великодушен или на ограничен човек“. Но най-активните опити да се познае характерът на даден човек по почерка му са правени през периода XVII–XVIII в. Италианецът Камило Балди пише „За начина на разпознаване природата и качествата на писателя“ през 1622 г., но чак през 1871 г. французинът абат Мишон (1806 г. –1881 г.) дава име на новата наука (наименованието й идва от гръцкия глагол „пиша“) и основава вестник по графология. Като метод за опознаване на вътрешния мир, графологията изненадващо бързо печели популярност и разпространение.

Във Франция последовател на абат Мишон е Жан Крепиьо-Жамен (1858 г.–1940 г.). След 40-годишен изследователски труд, той полага научните основи на графологията и създава принципите, върху които тя стъпва в практическата си дейност. Началото на графологията, според Крепиьо-Жамен, е калиграфският модел на писане, при който се получават многобройни индивидуални различия на почерка, чрез които се разкрива темпераментът и характерът на пишещия. Специалистите изчисляват математически, че тези различия могат да достигнат до милиарди калиграфски форми на 62-те латински букви и цифри. Географски разпределено, във Франция главната буква „M“ дава най-голям брой различни варианти, в Англия – главната буква „I“, в Германия - голямо „H“, а в Румъния – главно „D“. Безкрайното разнообразие на почерците е последица от безкрайното разнообразие на характерите. Нито един почерк не прилича напълно на друг почерк и това е най-доброто доказателство за възможностите на науката графология. Методът на Крепиьо-Жамен произтича от почерците de facto, а не от теориите за характерите. Още немският писател Гьоте съветва графолога Лаватер да събира възможно най-голям брой от различни почерци, които впоследствие да сравнява, групира, класира по един или друг начин. Това е единственият начин, според Гьоте, да се намери онази нишка на Ариадна, която да води графолозите в огромния лабиринт от разнообразни почерци.

Научният инструмент, който Крепиьо-Жамен дава в ръцете на графолозите, освен използвания материал – хартия, перо, молив и др., е графичният жест. Той е породен от движението на човешките кости, мускули и нерви, зависи пряко от психологичното предраз-

положение на човека и от различни психични влияния, като умора, студ, топлина, болка и др. Различни причини могат да произведат подобни графични ефекти, но тълкуванията на графолозите да бъдат различни.

През различните часове на денонощието човек може да има различни почерци, но тези отклонения са незначителни и не развалят общото впечатление от характерния за даден индивид почерк, което е причина неговите близки винаги да разпознават почерка му сред хиляди други такива.

Стабилността на почерка, според Крепьо-Жамен, е по-голяма при флегматиците и меланхолиците, отколкото при холериците и сангвиниците. Класическата теория на темпераментите е на гръцкия лекар Хипократ. През V век пр. н.е. той описва четири основни човешки типа, според „преобладаващата в организма им течност“: сангвиник (кръв), холерик (жълта жлъчка), флегматик (лимфа) и меланхолик (черна жлъчка). Може ли да се разпознае темпераментът в почерка? Да, но трябва много наблюдение.

Сангвиникът има наситен с мастило почерк, бърз, доста голям, закръглен и свързан. Той е практичен, весел и здравомислещ. Сладострастието и чревоугодничеството са характерни негови белези. Сангвиникът може да бъде и буен, и гневлив, и затова му трябва повече движение, въздух, спорт и пътувания.

Холерикът има почерк със силен и уверен натиск, с ъгловати буквени елементи и не се променя. Той притежава решителен дух, морална сила, воля и упорство, но често пъти е деспотичен и обича да командва. Този тип темперамент притежава блестяща интелигентност и находчивост, но паметта му е с посредствени възможности.

Меланхоликът има дребен, бърз, отривист, нервен и неравен почерк, с островърхи елементи на буквите. Той притежава интелигентност и творческо въображение, но разсъждава абстрактно, задълбочава се излишно в детайлите и стига до крайности. Неговата воля не е силна и се проявява на тласъци. Той е импулсивен, лесно възбудим и непостоянен.

Флегматикът има голям, бавен и вял почерк, буквените елементи са с кръгли или закръглени щрихи. Този тип темперамент трябва да наблюдава по-продължително време дадено нещо, за да го запамети, но после го възпроизвежда точно и вярно. Той работи търпеливо и дълго, защото е спокоен, разсъдлив и хладнокръвен. Но ако не е възпитан в строг морал и дисциплина, той става мързелив, лекомислен, дори порочен.

Човек пише по-бързо или по-бавно, в зависимост от темперамента си и според своето физическо и емоционално състояние, т.е. всеки човек притежава индивидуален ритъм на писане. Точната скорост на почерка се установява по-трудно от другите характеристики на почерка. В този случай, специалистите си служат с обикновен писец с мек връх и без мастило, с който преминават отново върху почерка, за да преценят бързината на писане.

Има **забавени почерци**, които правят само по 100 думи в минута и изразяват прилежност и спокойствие. Така пише необразованият или умореният човек.

Противоположно на първия почерк, при **бързия почерк** отделните елементи на буквите са опростени, думите са групирани, а чертичките на латинската буква „t“ вървят преди самата буква. Това означава активност и динамичност, а бързината на писане е около 181 думи в минута.

Ритмичният почерк се характеризира с равномерна и ритмична скорост от началото

до края на написания текст. Това е почерк на хладнокръвни, добре владеещи се хора, а бързината на писане е 120 букви в минута.

Ускореният почерк е изписан с такава бързина, че не може да се прочете, а някои думи са заменени с черта. Той принадлежи на нетърпеливите и нервни хора.

При импулсивния почерк, буквените елементи са образувани чрез накъсани и неконтролирани движения, чертичките на буквата „t“ са дълги и често заострени. Този почерк принадлежи на гневливи, бойки и мнителни хора.

Динамичен е онзи почерк, който се разширява постепенно при изписване на буквите и става все по-голям и по-бърз. Това е знак за еуфория, ентусиазъм и голяма жизнена енергия.

Затормозен почерк е този, при който натискът и скоростта на буквите постепенно намаляват вследствие на умора, физическо изчерпване или болест, а понякога и поради песимистични мисли.

Опитният графолог трябва да познава тези и други графични белези, за да може да открие графологичните видове, според класификацията на Ж. Крепиьо-Жамен, да ги класифицира и интерпретира психологически, и накрая да създаде своя шедьовър - **графологичния портрет** на изследвания почерк. За да се направи правилен анализ, специалистът трябва да има на разположение едно или две писма, написани с химикал, върху неразграфена хартия, от различни времеви периоди, с цел да се проследи дали характерът се променя, и задължително да съдържа пълния подпис на лицето. Почеркът не трябва да е прилежен, а естествен; писалката, която се използва - да не е дефектна, защото в противен случай този, който пише, ще деформира собствения си почерк.

За да улесни работата си, графологът се нуждае от четири сведения: възраст, пол, професия и специалност на пишещия човек, защото графологията никога досега не е откривала с точност тези особености на индивида.

От какво още се нуждае графологът, за да започне работата си? От много малко неща: силна лупа, линийка, за да измерва височината на буквите, и транспортир, за да измерва наклона на буквите. И ето …

Ще ви представя четири френски графологични портрета на съвременни мъжки и женски почерци.

Първият почерк е на 45-годишен мъж, женен, с просперираща строителен бизнес. Цялото изписано трасе разкрива прекалено пламенен и динамичен темперамент. Авторът вярва в себе си и се хвърля в действие, без да се интересува от препятствията по пътя си, защото е убеден, че ще ги преодолее. Тук откриваме голяма доза самолюбие, близко до високомерието.

Авторът на този почерк притежава жив и проницателен ум и има усет за обективните реалности. Той бързо преглежда проблема и предвижда последиците от него, а към това се прибавя и добронамерено, позитивно отношение.

Този мъж има остро критично отношение, дискутира емоционално и иска винаги да наложи своята гледна точка. Реакциите му понякога са необуздани, но след това той се опитва да прикрие ефекта им, с любезност и дипломатичност. Това е мъж с характер, който излъчва силна индивидуалност.

Вторият почерк е на млад мъж на 26 г., военен по професия, който иска да се ожени. Този стегнат, тесен и вертикален почерк принадлежи на ограничен, добросъвестен и боязлив човек, който носи още от ученическите си години определени комплекси. Той винаги се страхува

да взема решения, липсва му вяра в самия себе си и е предпазлив до подозрителност.

Това не пречи авторът да бъде интелигентен и да подхожда внимателно към проблемите, но му липсва обективност и практически усет. Но все пак той организира работата си точно и акуратно и следва твърдо линията на поведение, която е избрал, защото притежава воля. Тя извира от неговия жизнен и пламенен нрав.

Този млад мъж има сантиментален характер, има нужда да обича и да вярва на бъдещата си жена, за да повярва и в самия себе си. Той е сърдечен, чувствителен и добронамерен.

Третият почерк е на жена на 65 г., която все още работи като журналист. В изписаното трасе откриваме спонтанност и лекота, резултат от дългогодишна практика. Тази жена внимателно подхожда към проблемите, изследва ги основно, за да извлече полезните решения от тях. Тя има обективна и позитивна преценка и усет за реалностите. Тя е критична, но и съобразителна, взема ясни и точни решения.

Тъй като е организирана и подредена, жена с вкус, пишещата следва плановете си със силна воля. Но едновременно с това, авторката е чувствителна, сърдечна и излиятелна, има отлични контакти и хората й симпатизират. В отношенията с хората, тя си е изградила защитни механизми и може да накаже сурово тези, които са й причинили неприятности и са омаловажили личността й.

Четвъртият почерк е на жена на 45 г., живееща в провинцията. Изписаното трасе е голямо, строго изписано, с ъглови елементи. Този почерк се опитва да имитира известния през 19 век почерк „Сакре кьор“. Този вид почерк се е изучавал в манастирите и днес, някои училища го прилагат съзнателно. Това е бил почерк на младо момиче от висшето общество, който се е различавал от обикновените калиграфски модели със своята тържественост.

Този почерк издава определена твърдост и решителност на женски характер, който обича да се налага над волята на другите хора, чрез непреклонност в принципите и дисциплинираност в действията си. Но всичко това не пречи на добронамереното отношение на тази жена към околните, на нейната лоялност и преданост към тях. Ъгловатите елементи издават „бодлив характер“, както и лесната докачливост и неочаквани реакции в случай на критика. Този почерк принадлежи на жена с твърд нрав.

Предполагам, че читателите ще се заинтересуват от опита на българския графолог инж. Ангел Биков да изследва почерка на Васил Левски, следвайки класификацията на великия графолог Крепиьо-Жамен. На основата на ръкописите от писмата на Васил Левски (в които има и подписи, положени лично от него) до Данаил Попов от 06.07.1871 г. и 28.12.1871 г., както и писмото му до Иван Кършовски от 20.07.1871 г,. инж. Биков прави графологичен анализ по френски образец, за да разбере по почерка на великия българин дали онова, което знаем за характера му от училищната скамейка, е истина.

Според инж. Биков, почеркът на Васил Левски като цяло е позитивен, четлив, хармоничен, високообработен и групиран. В него преобладават овалните форми. Буквите са дребни и еднакви по размер. В думите те са навързани по 2-3 и с наклон надясно. Линията на реда е вълнообразна, без поле от дясната страна на листа. Натискът при писането е засилен и релефен. Темпът на писане е ритмичен. Левски е имал навика да поставя допълнителни украси на някои от главните букви „К,Б и В“ и да използва латинската форма на буквата „и“ – „і“, като точката над нея е поставял със засилен

натиск. Завършващите елементи на букви като „а“, „е“ и др. са изписани с удължени заострени заключителни части, а буквата „д“ е изпълнена с надредов елемент. Подписът на Апостола има следния вид: „В. Л-кій“, като в някои от подписите пред буквата „к“ се изписва буквата „с“, а след буквата „Л“ – малката буква „ь“. Обикновено Левски е подчертавал подписа си с няколко ъглово свързани черти.

След извършената оценка и обобщаваща интерпретация на посочените по-горе принципи, инж. Биков прави следния графо-психологически портрет на Васил Левски: „Тиха, скромна и организирана личност, обичаща реда, изпълнена с гордост и доброжелателност. Личност, притежаваща висока интелигентност, проницателност, здрав разум и силна воля. Личност, умееща да разбира и ръководи хората. Разсъдлива личност, която преди да пристъпи към решаването на даден проблем, е обичала да анализира най-задълбочено ситуацията. С великолепно чувство за адаптация, дори и при рискови моменти. Личност, обичаща да пести време и пари и нестрахуваща се да критикува недостатъците.“

Хора, които са начинаещи в изучаването на графологията, се занимават с различни детайли и изолирани белези при изписването на отделни букви в ръкописните тестове за анализ. Бързам да отбележа, че това нищо не означава, тъй като определено изписване на отделна буква има значение, само ако се повтаря достатъчно често в написания текст. Когато човек пише, той може да деформира буквата неволно, но графологът не може да се основава на тази случайна деформация, за да анализира задълбочено качествата или недостатъците на дадения индивид.

Великият френски графолог Ж. Крепиьо-Жамен въвежда следния графологичен закон: всеки изолиран признак не е от значение, ако не се повтаря достатъчно често в написания текст. В графологичния анализ специалистите следят значението на отделните букви да произтича винаги от общата форма на конкретния почерк, към който те се отнасят. Ще представя накратко тълкуването на френските експерти при изписването на отделни букви в латинската азбука, а след това ще запозная подробно любезните ни читатели с адаптирано пояснение на всяка една от буквите в българската азбука.

Френските специалисти смятат, че когато главните букви “O, A, B, D“, които изискват повече усилия , за да се завършат и затворят в най-кръглите си части, са изписани изцяло, то дадената личност умее да пази тайна и е затворена по характер, като цени и предпочита мълчанието и контролира думите си. Обратно – недовършеното изписване на тези „затворени“ букви говори за откровена личност, която говори това, което мисли, според степента на отворите в буквите. Ако този човек предпочита да изписва тези кръгли букви в прав вариант – това изразява неговата сила, прямота и разсъдливост. А обратният вариант, т.е. да се окръгляват прави букви “L, M, N“ – говори за чувствителна натура, склонна към отстъпки, компромиси и приспособяване.

Заобленитe букви в почерка като цяло предполагат дипломатичност, съобразителност, мекота и ранимост, но някои от окръглените почерци принадлежат на лекомислени и лековерни хора, склонни да се самозаблуждават.

Много големите главни букви са признак за високо самочувствие, склонност към самоизтъкване и надценяване. Ако главните букви са не само големи, но и придружени с украшения и завъртулки, значи авторът им се отличава със самолюбие, егоцентризъм и тщеславие.

Прецизно извитите и елегантни линии и допълнителното украсяване означават деликатност и изящество на постъпките, но при прекалено натруфени букви графолозите съзират хитрост, скъперничество, дори психични отклонения или склонност към интриги. Вълнообразните ченгелчета на „f,t“ и „F,T“ са доказателство, че тази личност може да води преговори, да посредничи и да преговаря успешно при общуване.

Ако в почерка преобладават силно начупените линии, ъгловатите букви и накъсаните връзки между буквите, то разглежданият човек е с холеричен и избухлив характер. Острите букви говорят още и за острота на интелектуалната мисъл, но и за нервен и пестелив нрав.

Квадратното изписване на буквите се среща по-често при образци на мъжки почерци, хора, стъпили здраво на земята, с трезво мислене и прагматичен ум, като техници, механици и инженери.

Ако първият връх на буквата „M“ е по-висок от втория, това означава, че този човек обича да заповядва и е горделив. Ако върховете са равни, то човекът зачита другите хора и техните интереси, а при завишен втори връх на буквата – експертите отбелязват прояви на завист и злоба.

Като цяло, силно заострените ъгли на буквите „L,M,N“ и „l,m,n“ подсказват конфликтна личност, която трудно се вписва в голям колектив.

Удължените вертикални линии на „p,q,j,h,f“ издават склонност към несъобразяване с традициите и установените норми, както и стремеж към самоизява. Късите опашки на същите букви показват сдържаност, лаконичност и пестеливост във всяко начинание.

Така изложеното тълкуване на латинската азбука щрихира най-общите и основни графологични белези на отделните латински букви. Следва пояснение за тълкуването на буквите от българската азбука, което също няма да бъде задълбочено в детайли, а ще даде най-бегла представа за графологичните закони, адаптирани към нашата писменост.

Буквата А – Ако главната буква „А“ е добре оформена и лесно се различава, това е белег за добра комуникативност. Многобройни завъртулки и възли разкриват резервираност в отношенията към околните, а остро и ъгловато „А“ е свидетелство за борбена и напориста натура, с талант за ръководител. Когато малкото „а“ не е завършено добре, пишещият притежава много идеи, но е разпилян и непоследователен. Ако само в края на думите буквата „а“ е недовършена, но като цяло е старателно изписана, то авторът на този почерк очаква от другите да се отнасят с подобаващ респект към него, но често не отчита собствените си грешки.

Буквата Б – Колкото по-висока е горната линия на тази буква, толкова повече идеализъм лъха от този почерк, а широката горна линия е признак на свободно изразяване на мислите при пишещия. Когато главната буква „Б“ наподобява печатен символ, това означава, че авторът има добре развито въображение, оригиналност и стил. Ако камшичето на малката ръкописна буква “б“ сочи силно нагоре и надясно, човекът има воля да успее и да си проправи път в живота; ако то е равно с реда на изписване – пишещият е неамбициозен, без желание за развитие и изява; ако в края на линията камшичето леко свива в обратна посока, авторът му е неспособен да забравя обиди и да се отърсва от миналото, но в същото време притежава силен самоконтрол.

Буквата В – Ако долната зона на главната буква „В“ е по-голяма от горната, това означава, че пишещият има големи амбиции и без-

крайна жажда за разширяване на мирогледа си. Добре оформената главна буква показва правилен поглед към предизвикателствата и умение да извлича насладите от житейските мигове. Малко „в“ с дребна долна част и издадена горна такава говори за човек, който повече говори, отколкото да върши работа. Обратното – дребна горна част и обемна долна, е белег за реализъм, материализъм и липса на интереси в духовен план.

Буквата Г - Ако стъблото на главната буква „Г“ е два пъти по-високо от горната зона, е белег за идеализъм, докато колкото по-кратко е стеблото на буквата, толкова по-неуверен е пишещият. С голяма хоризонтална черта я изписват тези, които обичат да покровителстват и закрилят по-слабите. Смесеното изписване на малката ръкописна буква – ту като печатна, ту като ченгелче – издава адаптивен, приспособим човек, способен да реагира на всяко място и ситуация.

Буквата Д – Когато буквата „Д“ е тясна в ниската си зона, това е доказателство за тайнственост и мълчание, докато разширената форма в тази част показва лекота при общуването с другите хора. Печатното изписване на главната буква принадлежи на отговорните и постоянни в поведението си хора, а учебникарското изписване е за неуверените и лутащите се в емоционален и професионален план. Малко ръкописно „д“ с ченгел нагоре, вместо надолу, принадлежи на самолюбиви натури с творчески уклон. Широката глава на малкото ръкописно „д“ в съчетание с тумбест долен ченгел е белег за човек, склонен към човекоугодничество, а малката глава на буквата и разтеглен долен ченгел издава автор, който пресмята ходовете си напред и очаква големи резултати от действията си. Недовършване на долния елемент на „д“ издава човек, неспособен да се съпротивлява на обстоятелствата в живота.

Буквата Е – Ако горната линия на главната буква „Е“ е ниска, това означава, че пишещият има проблеми при общуването и трудно изразява своите виждания. Ако средната линия е по-дълга от останалите, значи имаме срещу себе си неуравновесен, лесно избухлив и нервен човек. Ако ниската линия е най-дълга, пишещият е зрял и обгрижващ по природа човек. Допълнителните чертички и завъртулки към главната буква издават романтик по душа и традиционалист в поведението, а острите, изпъкнали ръбове на буквата са сигнал за мъжественост и агресивност. С недобре оформено малко „е“ пишат практичните натури, които не обичат да се фокусират върху детайлите, обратното – добре оформеното „е“ е присъщо на старателните и прилежни личности, с подреден живот. С печатно малко „е“ се изразяват хората, които обичат да са център на вниманието.

Буквата Ж – Ако горните ченгелчета на главната буква „Ж“ са извити навътре, значи говорим за личност, склонна към отшелничество. Печатното изписване на главно „Ж“ се свързва с дългото обмисляне на всеки следващ ход, а ръкописното – със стихийно-спонтанния стил на поведение. Ако „Ж“ наподобява на три зачеркнати вертикални чертички, то човекът има много съмнения за собствената си личност и често се отказва от започнатото или направено вече. Ако малкото „ж“ е изписано с удължена средна вертикална черта, човекът не се чувства добре в средата, в която живее, липсва му поле за изява.

Буквата З – Ако главната буква „З“ се изписва с малка горна част и едра долна, то пишещият е с откровен характер, последователен и логичен. Обратният случай говори за преобърната ценностна система и прекомерен ин-

терес на индивидуалното над общото. Главно „З“, изписано като 3, принадлежи на хората, за които цифрите говорят по-добре от буквите. Малко „з“ с добре оформена и дори издължена долна част принадлежи на хора с педагогически качества – търпеливи, педантични и взискателни.

Буквата И – Когато в главната буква „И“ диагоналната черта не се съединява ясно с другите две, това е знак на разсеяност. Ако тя преминава и излиза отвъд другите две линии, авторът показва въображение и отхвърля общоприетите норми. Ако чертата е старателно поставена точно между двете вертикални, това показва артистична натура, вглеждаща се в детайлите. Въпреки това, ако останалата част от буквата не е изцяло симетрична, значи, че личността е склонна към излишни драматизации, превземки и преструвки. Тумбестото изписване на малката буква „и“ е белег, че човекът цени повече действията, отколкото думите, а острото изписване принадлежи на любителите на конфронтациите.

Буквата Й – Ако ченгелчето над буквите „Й“ и „й“ липсва, това означава, че пишещият е разсеян и разпилян. Ако чертичката е равна и почти без натиск, значи човекът предпочита активния живот и мобилността. Прекомерният натиск на ченгелчето се свързва със стремежа на пишещия да бъде забелязан, да се наложи и доминира. Ако ударението над буквата е от горе надолу, значи разглеждате почерка на деспотичен и нетърпящ възражения човек.

Буквата К – Буквата „К“ е една от най-сложните за изписване букви в азбуката. Само хората, които са внимателни и старателни, изписват „К“ съвършено точно. Разкривените линии от горната и ниската зона изразяват комуникативността на автора, но и нетърпението му, ако не го разберат лесно от първия път. Преобладаващата горна част издава отвореност на човека към новото и знанията, а обратното е белег за предпочитания към естествените науки и материалния свят. Завъртулките в горния край са белег за усет към детайлите, а в долния – за постоянство в начинанията.

Буквата Л – Това е една от по-простите за изписване букви от азбуката. Ако ъгълът горе е тесен, това означава, че човекът е идеалистично настроен. Когато е широк, това е белег за добър оратор. Симетричността на изписване на буквата свидетелства за това, до каква степен притежателят на почерка е уравновесен. При остро начало, последвано от заоблено изписване, човекът винаги първо реагира негативно, но после премисля и приема нещата. Заобленатa първа част на буквата, последвана от рязко завършване, сигнализира, че от такъв човек може да се очаква всичко.

Буквата М – Ако краищата в горната част на буквата „М“ се съединяват плавно, под широк ъгъл, това означава, че авторът е мек, благороден и отзивчив човек. Обратно, ако ъглите са остри и резки, значи личността е склонна към избухливост и грубост в някои ситуации. В ниската част, ако опашките са изтеглени силно встрани и нагоре, значи имаме пред себе си творческа личност, кипяща от идеи. Ако опашките са скосени, значи човекът е по-скоро прецизен, аналитичен и интровертен. Ако първо е драсната една вертикална черта, към която са прибавени слято изписани останалите елементи на буквата, то пишещият има качества на ръководител – умее да разделя и разпределя работата и да я степенува по важност.

Буквата Н – Ако тирето на буквата „Н“ се намира по-скоро в горната част, значи личността е амбициозна и отговорна. Ако то се намира в долната част, издава склонност към меланхолия, занижена жизнена енергия и раз-

сеяност. Слятото изписване на цялата буква подсказва, че човекът не обича да се връща назад и се стреми да избягва конфликтите. Заоблянето в долната част на вертикалните елементи подсказва за човек без собствена воля, а твърде острото и зачеркнато изписване е белег на крайна категоричност и деспотизъм.

Буквата О – Една от най-лесните за изписване букви. Старателното оформяне на буквата показва любов към традициите и установения ред, неизписването докрай подсказва, че авторът на почерка не е способен да се концентрира изцяло и не довършва започнатото. Ако буквата е разкривена или извита, несиметрична или назъбена, това разкрива характера на бунтар, който иска да промени установените норми.

Буквата П – Права и успоредна на реда горна линия показва интелигентност и вродена способност за оцеляване. Извита надясно и нагоре горна линия показва физическа активност. Ако е заоблена като калпак, човекът демонстрира, че има нужда от покровител и закрилник. Завъртулки в долната част свидетелстват за природна интелигентност и интерес към точните науки. Малко „п“ с чертичка над „бастунчетата“ е индикация за недооцененост на човека в социалната му среда. Ако и малкото „п“ е изписано като главната буква, то значи авторът на този почерк е стереотипен в действията си и предвидим в реакциите си.

Буквата Р – Закръгленото „Р“ показва добродушен, но не особено наблюдателен човек. Ъгловатата буква говори за личност, която притежава остър ум и комбинативност. Ако главното „Р“ е изписано със замах и е „загърнато“, човекът е свикнал да поема отговорности и да се грижи за останалите. Малко „р“, изписано като комбинация от вертикална черта и ръкописно „г“, принадлежи на новатори и предприемачи. Ако то е оформено като вертикална черта и завършено „о“, пишещият има нужда от постоянен надзор и наставления. Плавното изписване на малката буква със завършек в центъра издава търпеливост и стоицизъм у автора й.

Буквата С – Ако главната буква е изписана със силно събрани краища, значи пишещият е човек, който отдава душата си на всичко, с което се захване. Ако тя е с раздалечени краища, това показва добри комуникативни умения и склонност към финансови операции. Сплесканото главно „С“ обикновено принадлежи на стеснителните хора. Силният натиск в горната част на буквата говори за силна личност, а ако натискът е в края, авторът е внимателен към другите, но небрежен към себе си. Слятото изписване на малкото „с“ с другите букви говори за добри умения да се работи в колектив. Обратно, отделянето му от останалите букви издава индивидуализъм.

С останалите букви от българската азбука ще се запознаем в следващия брой на сп. „Теза“.

Като заключение, ще подчертая, че графологията е метод за психологично изследване. Съществува типология, основана на почерците – графотипология, и на тази база в Европа графологичният анализ се използва при професионалния подбор (повечето търговски и промишлени предприятия изискват собственоръчно написана автобиография) и при професионалната ориентация, като допълнителен изпит. Въпреки действителната й валидност, няма съмнение, че основите на тази млада наука още не са солидни и че трябва още изследователска работа (стандартизация на нормите, изучаване на корелацията между характерологичните черти и чертите на почерка), преди да й се признае значимостта, която би могла да има.

Следва продължение…

Спомоществователят

Фондация „Америка за България" е плод на успеха на Българо-американския инвестиционен фонд (БАИФ). Той е основан от САЩ - чрез Американската агенция за международно развитие (USAID) - с цел подпомагане развитието на частния сектор в България.

Създаден от президента Джордж Буш-старши и Конгреса на САЩ по силата на Закона за подпомагане на източноевропейските демокрации през 1991 г., БАИФ започва дейността си с първоначален капитал от 55 млн. долара, които в резултат на успешни инвестиции нарастват до повече от 400 млн. долара.

През годините на съществуването си Фондът насърчава предприемачеството, основано на свободни пазарни принципи, посредством дългови и капиталови инвестиции в над 5000 малки и средни предприятия. Днес много от инвестициите на БАИФ са просперитиращи фирми, които осигуряват работа на хиляди хора и са пример за професионално управление, прозрачност и корпоративна социална отговорност.

Независимо от значителния напредък на България от 1989 г. досега, преходът към правово общество, гражданска ангажираност, масов икономически просперитет и истинска демокрация е все още незавършен процес.

За да отговори на тези нужди, в началото на 2008 г., с подкрепата на Президента и Конгреса на САЩ, както и на USAID, Съветът на директорите на БАИФ, съставен от доброволци, създаде Фондация „Америка за България".

Върховенството на закона е основна характеристика на демократичните общества и наред с компетентната и прозрачна публична администрация е необходимо условие за привличане на чужди инвестиции, така важни за развитието на частния сектор на икономиката.

В продължение на някои от проектите, започнати от USAID, както и от други американски правителствени институции, Фондация „Америка за България" работи с неправителствени организации в следните направления:

- Укрепване на съдебната система. Фондация „Америка за България" подкрепя инициативи, насочени към израстване на професионалния капацитет на съдии, прокурори и следователи, към повишаване на ефикасността на съдебната система, на общественото доверие към работата на съда, както и на граждански начинания, които следят за спазване на законовите норми в управлението.
- Утвърждаване на доброто управление. Фондация „Америка за България" подкрепя инициативи, утвърждаващи отчетността и прозрачността в управлението, основани на достъп до публичната информация и яснота в изразходване на публичните финанси.
- Подпомагане на независимата преса. Фондация „Америка за България" финансира начинания за подкрепа на разследващата журналистика, за обучение на журналисти или за професионално израстване на местните и регионални медии.
- Насърчаване на гражданското участие. Подходящите за финансиране инициативи насърчават граждани или граждански групи, които във взаимодействие и дискусия с властите на местно ниво поемат отговорност за своята общност.